

**Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

Факультет економіки та інформаційних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

**на тему
«МАКРОЕКОНОМІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА
ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ
УКРАЇНИ»**

Здобувача вищої освіти заочної форми навчання

_____ Купрієнко Володимир Миколайович
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

_____ доктор економічних наук, професор
(вчений ступінь, наукове звання (доцент, професор))

_____ Паризький Ігор Володимирович
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

**Завідувач кафедри фінансів, обліку та
фундаментальних економічних дисциплін**

_____ кандидат економічних наук, доцент
(вчений ступінь (к.е.н., д.е.н.), наукове звання)

_____ Сугак Тетяна Михайлівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	- 4
ВСТУП.....	- 5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	- 8
1.1. Сутність макроекономічного прогнозування та планування доходів державного бюджету.....	- 8
1.2. Інституційні засади макроекономічного прогнозування та планування доходів державного бюджету.....	- 19
1.3. Генезис макроекономічного прогнозування та планування доходів державного бюджету.....	- 29
Висновки до розділу 1.....	- 41
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	- 43
2.1. Стан формування доходів Державного бюджету в Україні як цільового орієнтиру макроекономічного прогнозування та планування.....	- 43
2.2. Аналіз ефективності вітчизняної практики макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України.....	- 53
2.3. Ідентифікація проблем макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України.....	- 59
Висновки до розділу 2.....	- 75
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	- 77
3.1. Концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на макроекономічне прогнозування та планування доходів Державного бюджету України.....	- 77
3.2. Концептуальні положення та принципи модернізації макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України.....	- 83

3.3. Напрями удосконалення макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України.....	- 92
Висновки до розділу 3.....	- 104
ВИСНОВКИ.....	- 106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	- 109

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт;

ВРУ – Верховна Рада України;

ДБУ – Державний бюджет України;

ДССУ – Державна служба статистики України;

ДФСУ – Державна фіскальна служба України;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

МПП – макроекономічне прогнозування та планування;

МФУ – Міністерство фінансів України.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ефективність державного управління національною економікою значною мірою залежить від дієвості впливу бюджетної політики на активізацію економічних процесів в Україні. Одним із ключових інструментів бюджетного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку країни в системі державного управління національною економікою є макроекономічне прогнозування та планування (МПП).

Більшість розвинених країн світу ефективно використовує МПП у процесі формування доходів бюджету держави. Разом з тим, вітчизняна практика реалізації прогнозованої та планової функцій макроекономічного управління доходами Державного бюджету України (ДБУ) характеризується наявністю значної кількості проблем правового, кадрового, фінансового та методичного забезпечення МПП. Особливої уваги потребують питання, пов'язані з удосконаленням МПП доходів бюджету на основі ефективного застосування сучасних інформаційних технологій.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Зазначена проблематика є предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Дж. Армстронг, І. Богдан, Т. Бондарук, О. Гвизін, В. Геєць, В. Дем'янишин, О. Зварич, М. Карев, А. Кізима, Л. Козоріз, Г. Котіна, Т. Лінч, Л. Лондар, С. Попов, О. Рябчук, Р. Саакян, С. Савчук, Дж. Сан, М. Троянська, Д. Ханк, М. Чумаченко, О. Шевчук та інші науковці.

Результати досліджень зазначених науковців мають суттєве значення для теорії та практики бюджетного прогнозування та планування. Проте динамічний розвиток ринкових відносин та інтеграція галузей наукових знань формують перед науковцями нові запити щодо удосконалення МПП бюджетних доходів як необхідної передумови забезпечення дієвості управлінського впливу держави на соціально-економічні процеси. Відтак, додаткового осмислення потребують науково-теоретичні засади МПП доходів бюджету держави з позицій системного і функціонально-цільового підходів, шляхи підвищення достовірності, відкритості та інформативності результатів МПП, а також напрями удосконалення методичного забезпечення бюджетного прогнозування та планування в сучасному комп'ютерному середовищі.

Теоретична і практична значущість подальших досліджень з проблематики удосконалення МПП доходів бюджету обумовили актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи, визначили її об'єкт і предмет, мету та

завдання.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток теоретико-методичних положень і розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо удосконалення МПП доходів бюджету.

Досягнення мети зумовило вирішення таких основних **завдань**:

- з'ясувати сутність МПП доходів державного бюджету в системі управління національною економікою;
- впорядкувати МПП доходів державного бюджету з позицій системного та функціонально-цільового підходів;
- визначити детермінанти генезису та зарубіжного досвіду МПП доходів державного бюджету;
- проаналізувати стан формування доходів ДБУ як цільового орієнтиру МПП;
- оцінити ефективність вітчизняної практики МПП доходів бюджету;
- ідентифікувати проблеми вітчизняної практики МПП доходів ДБУ та визначити причини їх виникнення;
- обґрунтувати концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ;
- удосконалити методику МПП доходів бюджету;
- створити модуль «технологія макроекономічного прогнозування і планування» у системі автоматизації МПП доходів бюджету.

Об'єктом дослідження є прогнозування та макроекономічне планування в системі державного управління національною економікою.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних засад МПП доходів ДБУ.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем МПП доходів бюджету у системі державного управління національною економікою.

При виконанні кваліфікаційної роботи були застосовані методи: структурно-функціональний та морфологічний; системний; історичний та діалектичний; трендового аналізу; відносних величин; порівняльного та статистичного аналізу; експертний; економіко-математичного моделювання; логічного узагальнення; абстракції.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становили: загальноекономічна та спеціалізована література, законодавчі та нормативні

акти у сфері МПП доходів бюджету в системі державного управління національною економікою, статистична інформація Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у обґрунтуванні рекомендацій щодо удосконалення макроекономічного прогнозування та планування доходів бюджету.

Публікації. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи опубліковані у наукових працях: 1 стаття у науковому фаховому виданні України, що включене до міжнародних наукометричних баз.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Обсяг роботи становить 119 сторінок друкованого тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел – 136. Робота містить 38 таблиць, 33 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Сутність макроекономічного прогнозування та планування доходів державного бюджету

Динамічні зміни в теоретичному обґрунтуванні практики управлінського впливу держави на економічні процеси спричинили перехід від командно-адміністративного макроекономічного управління (в основу якого було покладено планування) до менеджменту на основі ринкових відносин (провідну роль в якому відіграє прогнозування). При цьому у процесі трансформації національної економіки був допущений суттєвий прорахунок: адаптація зарубіжного досвіду провідних країн світу у практику державного управління економікою України відбулася без належного врахування позитивного вітчизняного досвіду.

Особливо актуальним цей висновок є у контексті дослідження прогнозування і планування. Однією з основних проблем неефективності командно-адміністративного впливу на економіку України до проголошення її незалежності був недостатній розвиток та практичне застосування прогностичної функції управління. У свою чергу, розвиток ринкових відносин, який відбувся на основі застосування зарубіжного досвіду, на рівні макроекономічного державного менеджменту акцентував увагу на ймовірнісних аспектах природи економіки, що обґрунтувало необхідність ефективного застосування прогнозування в управлінській діяльності. Однак, інтерес науковців та практиків до прогностичної функції менеджменту реалізовувався у контексті пізнання самого прогнозування як процесу і, разом з тим, недостатня увага приділялась дослідженню його зв'язку з плануванням.

Усвідомлюючи окреслену вище проблему, вважаємо за необхідне дослідити прогнозування та планування з позиції системного підходу. Для цього, перш за все, потрібно осмислити змістовне наповнення понять «прогнозування» та «планування» у контексті розкриття сутності МПП як складової формування доходів бюджету.

Дослідженню сутності прогнозування приділяло увагу велика кількість вітчизняних та зарубіжних науковців. Результати їх досліджень є цінними та

практично значимими, проте і на сьогоднішній день відсутня єдність у наукових колах щодо трактування терміну «прогнозування».

Таблиця 1.1

Підходи вчених до трактування терміну «прогнозування»

Сутність підходів	Джерело
Перший підхід (акцент на обґрунтованості)	Бестужев-Лада І.В. [84, с. 8], Покропивний С.Ф. [34, с. 311], Поспелов Г.С. [73]
Другий підхід (акцент на системності та управлінському аспекті)	Горелова В.Л. [22, с. 35], Мельникова Е.Н. [22, с. 35]
Третій підхід (акцент на динамічності)	Бабаєв В.Ю. [5, с. 30], Жадан Т.А. [36, с. 245], Константинов Ф.В. [100], Глівенко С.В. [20, с. 7], Глущенко В.В. [21, с. 200], Глущенко І.І. [21, с. 200], Грабовецький Б. Є. [24, с. 10], Царьов В.В. [106, с. 74], Четиркін Е.М. [109, с. 4-5]
Четвертий підхід (акцент на орієнтацію в часі на майбутнє)	Антохонова І.В. [3, с. 7], Пашута М.Т. [70, с. 4], Калина А.В. [70, с. 4], Ханк ДЕ. [104, с. 21], Уічерн ДУ. [104, с. 21], Райте А.Дж. [104, с. 21], Морозова Т.Г. [81, с. 26], Пікулькін А.В. [81, с. 26], Гапоненко А.Л. [97, с. 207], Панкрухін А.П. [97, с. 207]

Джерело: складено автором.

Науковці, які підтримують перший підхід, акцентують увагу, трактуючи поняття «прогнозування», на обґрунтованості (науковості) процесу прогнозування. Логіка цього підходу полягає у чіткому розумінні, що прогнозування потребує усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей, які здійснюють вплив на об'єкт управління, поведінку якого планується передбачити.

Другий підхід базується на ідентифікації прогнозування як управлінської системи. Виходячи з цього, треба розуміти, що прогнозування, як і будь-яка система управління, має структуру, до якої входять суб'єкт і об'єкт управління, концепція управління (яка реалізується у вигляді впливу на об'єкт) та зворотній зв'язок.

Третій підхід ґрунтується на розумінні прогнозування як процесу. Його особливість полягає у поєднанні двох складових: динамічності (руху в часі) та управлінського аспекту (у контексті наявності суб'єкта, об'єкта та мети).

Згідно четвертого підходу особливу увагу науковці звертають на те, що прогнозування спрямоване на передбачення поведінки об'єкта управління у майбутньому. Саме орієнтація в часі на майбутнє обумовлює ймовірнісний характер результатів прогнозування.

При визначенні сутності поняття «прогнозування» вчені звертають увагу на його зв'язок з управлінням, орієнтацію в часі на майбутнє, ймовірнісний характер та обґрунтованість. Кожен з ідентифікованих аспектів є надзвичайно важливим і впливає на розуміння сутності та природи

прогнозування. Разом з тим, жодне з визначень, які дають науковці, не включає усі основні сутнісні аспекти в єдиному трактуванні терміну «прогнозування». Виходячи з цього, актуальною постає необхідність удосконалення дефініції поняття «прогнозування» у контексті врахування усіх основних сутнісних аспектів.

Узагальнивши викладене вище, вважаємо за необхідне виділити два трактування терміну «прогнозування» (у вузькому та широкому розумінні). У вузькому значенні під прогнозуванням пропонуємо розуміти процес передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки об'єкта управління на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей. У широкому розумінні прогнозування – це система, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки об'єкта управління на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей.

Враховуючи, що у нашому дослідженні прогнозування розглядається у контексті формування доходів бюджету, актуальним постає ідентифікація семантики саме цього процесу.

Основними характеристиками прогнозування у формуванні доходів бюджету є: макроекономічний рівень, зв'язок з бюджетом, об'єктом прогнозування є доходи бюджету, суб'єктом прогнозування – держава.

Дослідження наукової літератури та нормативно-правової бази з метою ідентифікації семантики прогнозування у формуванні доходів бюджету в контексті окреслених вище характеристик дозволило виявити такі поняття як: «бюджетне прогнозування» [17; 25; 44; 54; 76; 83], «державне прогнозування» [5], «національне прогнозування» [95], «економічне прогнозування» [52], «макроекономічне прогнозування» [5; 43; 71; 83; 95; 105].

Аналіз та теоретичне узагальнення поглядів вітчизняних науковців до визначення поняття «бюджетне прогнозування» дали можливість обґрунтувати висновок щодо відсутності єдиних підходів до трактування даного поняття, незважаючи на його комплексне вживання та практичне застосування.

Під «бюджетним прогнозуванням» більшість авторів розуміють передбачення найважливіших надходжень та видатків бюджету [12; 40; 46]. Достатньо ґрунтовно термін «бюджетне прогнозування доходів бюджету» трактує Ю. Сибірська. Під ним вона розуміє «процес наукового обґрунтування очікуваних сум доходів бюджету та можливих наслідків управлінських рішень

(у тому числі альтернативних), що базується на системі формування доходів бюджету у ретроспективі, з метою своєчасного виявлення і усунення можливих суперечностей розвитку, забезпечення виконання державою покладених на неї функцій та економічного зростання» [93, с. 72-73].

Нами ж пропонується під «бюджетним прогнозуванням», у відповідності до запропонованого вище авторського визначення сутності поняття «прогнозування», розуміти процес передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів та видатків бюджету на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей.

Інший термін - «державне прогнозування» акцентує увагу на тому, що суб'єктом прогнозування є держава. Проте, таке прогнозування може стосуватися різних об'єктів. Так, у Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» як об'єкт прогнозування розглядається економічний та соціальний розвиток. Це яскраво видно з формулювання «державне прогнозування економічного і соціального розвитку» під яким розуміється «науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери у майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів» [76].

У контексті ж нашого дослідження, об'єктом прогнозування є формування доходів бюджету і формулювання терміну, відповідно, буде мати наступний вигляд: «державне прогнозування доходів бюджету країни». Звернемо увагу на те, що наведене поняття закінчується словами «... бюджету країни». Адже запозичення іноземного досвіду у вітчизняну практику управління спричинило витіснення на рівні суб'єктів господарської діяльності поняття «планування» (план) терміном «бюджетування» (бюджет) і, відповідно, говорячи про формування «доходів бюджету» обов'язково потрібно зазначати, про який саме бюджет йде мова (макроекономічного чи мікроекономічного рівня).

Що ж стосується терміну «національне прогнозування», вважаємо його не зовсім коректним. Адже на території окремо взятої країни можуть

проживати громадяни різної національності, а прогнозування у формуванні доходів бюджету держави повинно бути зорієнтованим на всіх громадян України, а не на окремі нації.

Термін «економічне прогнозування» ідентифікує зв'язок прогнозування з економікою та економічними процесами, але при цьому не акцентує увагу, про який саме рівень економіки йдеться (мікро- чи макро-). У контексті прогнозування доходів бюджету держави більш точним є формулювання «макроекономічне прогнозування», а враховуючи, що у нашому дослідженні об'єктом прогнозування є формування доходів бюджету держави, то термін буде мати наступний вигляд: «макроекономічне прогнозування доходів бюджету».

Таким чином, за результатами проведеного дослідження визначено, що найточнішими термінами, які описують процес прогнозування доходів бюджету країни є «бюджетне прогнозування доходів бюджету», «макроекономічне прогнозування доходів бюджету» та «державне прогнозування доходів бюджету країни». Будучи в цілому синонімами, ці терміни все-таки дещо по різному зосереджують увагу на процесі прогнозування у формуванні доходів бюджету країни. Перший – зосереджує увагу на бюджетуванні (не акцентуючи при цьому уваги на макроекономічному рівні). Другий – робить акцент на макроекономічному рівні прогнозування. А третій – на тому, що суб'єктом прогнозування є держава. Варто зазначити, що у наукових колах існують пропозиції щодо створення ситуаційного центру [82], який би здійснював прогнозування, а відповідно до цього суб'єктом макроекономічного прогнозування може виступати не лише держава.

Враховуючи, що для нашого дослідження важливішим є макроекономічний аспект прогнозування, вбачаємо за логічне використовувати термін «макроекономічне прогнозування доходів бюджету», розуміючи його у вузькому та широкому форматі.

У вузькому значенні під «макроекономічним прогнозуванням доходів бюджету» пропонуємо розуміти процес передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету держави на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей. У широкому ж розумінні «макроекономічне прогнозування доходів бюджету» - це система, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету держави на основі відомих

причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей.

Поряд з осмисленням сутності прогнозування науковці постійно досліджували змістовне наповнення терміну «планування». Кожен з них звертав свою увагу на трактування сутності терміну «планування». Проте їх погляди мають відмінності і підпорядковані реалізації мети, яку вони ставили у власних дослідженнях. Що ж стосується єдності підходу до розуміння дефініції «планування», то можна з впевненістю стверджувати, що на сьогоднішній день вона не прослідковується (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Сутність терміну «планування»

Визначення терміну	Джерело
Планування – це отримання контролю над майбутнім; не тільки розмірковування щодо перспективи, а й активні, спрямовані на нього дії.	Файоль А. [140, с. 43]
Планування – це розроблення бажаного майбутнього, а також способів, якими його можна було б реалізувати	Акофф Р. [133, с. 11]
Планування – це діяльність, що стосується завчасного визначення того, які дії та/або людські й фізичні ресурси потрібні для досягнення цілі; вона охоплює визначення альтернативи, аналіз кожної з них і вибір найкращих	Снайдер Н. [153, с. 73]
Планування – це прагматична діяльність, яка пов'язана з вибором розумних напрямів діяльності із набору альтернатив.	Коршунова Є.А.[47]
Планування – це робота, свідомо вписана в поточну діяльність організації і ціллю якої є об'єктивне врахування майбутнього.	Кінг У. [42]
Планування – це процес, який дозволяє зв'язати всі галузі, об'єднання і підприємства в цілісну виробничо-господарську систему, і забезпечити її розвиток у напрямі досягнення загальних цілей.	Осипов В.І. [62]

Джерело: складено автором.

Аналіз поглядів вчених на трактування сутності поняття «планування» дозволив виділити три підходи. Згідно першого підходу, увага вчених акцентується на ідентифікації кількісних параметрів планових показників [2; 47; 57; 91]. Другий підхід передбачає крім визначення цілей у розрізі контрольних показників, ще й розробку заходів щодо їх досягнення [8; 41; 58; 83; 133; 140; 153]. Відповідно до третього підходу, поряд з визначенням кількісних показників планових цілей та формалізації дій, спрямованих на їх досягнення, планування розглядається як базис для формування інституційного та комунікаційного забезпечення державного регулювання економіки [50; 62].

Кожен із зазначених підходів є важливим. Більш того, їх доцільно розглянути у розрізі двох підходів: процесного та системного. Згідно процесного підходу під плануванням варто розуміти процес визначення цілей та концепції управління (при цьому під «концепцією управління» ми

розуміємо ієрархічно упорядковану послідовність дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей, у єдиній системі з управлінськими інституційними та комунікаційними структурами, на які покладено реалізацію цільових функцій управління). З позицій же системного підходу планування - це система, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію визначення цілей та концепції управління.

Враховуючи, що об'єктом нашого дослідження є планування саме доходів бюджету країни, розглянемо більш детально семантику саме цього процесу.

Для цього, зосередимо увагу на термінах, які використовуються у науковій літературі для опису аналогічних та схожих процесів. До них відносяться «бюджетне планування», «державне планування» та «макроекономічне планування».

Загалом теоретичні дослідження та практичний досвід дозволяє окреслити кілька підходів до визначення поняття «бюджетне планування». Загалом на підставі власних досліджень автором виділено найбільш суттєві наукові підходи, згідно котрих бюджетне планування визначають: як інструмент управління бюджетними коштами [54]; [44]; як складова фінансової системи [12]; як складова бюджетного процесу [131]; як вид діяльності [48], [90], [9]; як процес [69]; як процес визначення джерел створення та використання бюджетних коштів [93], [108].

Окреслені вище підходи мають право на існування, оскільки характеризують різносторонність бюджетного планування як явища, дають можливість в повній мірі дослідити його зміст та природу. Разом з тим, найбільш ґрунтовно сутність поняття бюджетне планування подано у праці Ю. Сибірської. Так, використовуючи метод екстраполяції раніше отриманих знань, автором сформульовано визначення поняття «планування доходів бюджету» як «процесу визначення конкретних сум доходів бюджету (податкових і неподаткових платежів), що мають бути мобілізовані до бюджетів різного рівня у плановому році. У даному визначенні термін «мобілізовані» означає, що податки сплачуватимуться платниками з власної волі у результаті виваженого і якісного планування, у сумах, що не надто їх обтяжуватимуть. Обов'язково слід враховувати обсяг та динаміку податкової заборгованості, пільг, а також оцінювати ризики можливих втрат надходжень в процесі виконання бюджету» [93, с. 70].

Під «державним плануванням» розуміється «визначення цілей держави

та найоптимальніших шляхів їх досягнення з використанням широкого спектру методів впливу ...» [86, с. 63]. Використання даного терміну не акцентує увагу на економічній складовій бюджетного процесу, що з нашої точки зору є надзвичайно важливим.

З нашої точки зору, найбільш вдалим терміном є «макроекономічне планування доходів бюджету», який ми пропонуємо розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому значенні «макроекономічне планування доходів бюджету» - це процес визначення цілей та концепції управління доходами бюджету держави. У широкому розумінні «макроекономічне планування доходів бюджету» - це система, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію визначення цілей та концепції управління доходами бюджету держави.

В наведених авторських визначеннях узагальнюється рівень держави (областей та галузей), те, що суб'єктом планування є держава, а також зосереджується увага на тому, що плануванню підлягає макроекономічний процес, а саме формування доходів бюджету країни.

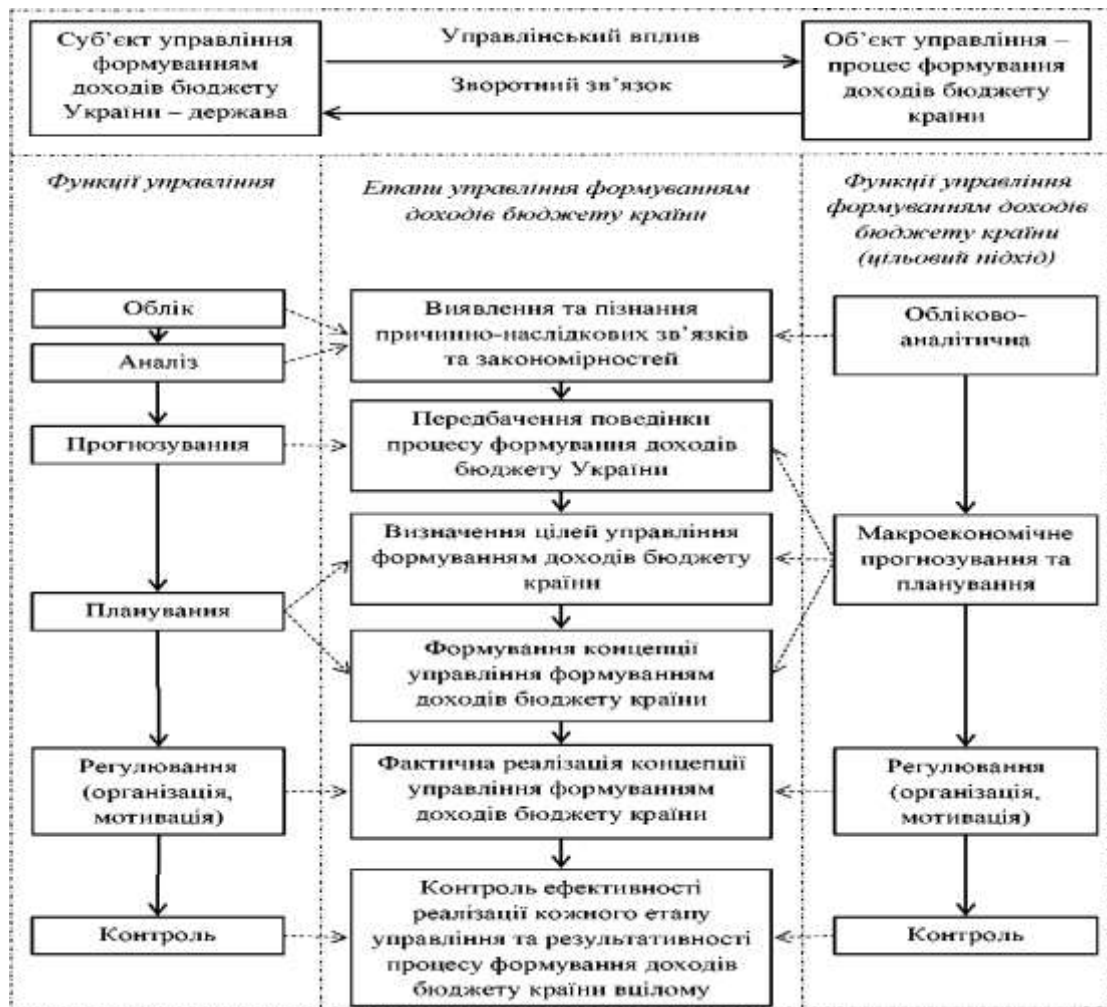
Досліджуючи сутність понять «макроекономічне прогнозування доходів бюджету» та «макроекономічне планування доходів бюджету», ми звернули увагу, що кожне з них має управлінську спрямованість і, відповідно, є частиною управлінського процесу. Виходячи з цього, актуальним постає завдання проаналізувати визначені вище терміни з позиції системного та цільового підходів до управління формуванням доходів бюджету.

Перш за все, зазначимо, що під доходами бюджету ми розуміємо «податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)» [11].

Відповідно, система управління формуванням доходів державного бюджету буде мати наступний вигляд (рис. 1.1)

З рис. 1.1 видно, що функції управління в цілому та управління формуванням доходів бюджету у контексті цільового підходу дещо різняться, а саме:

- функції обліку та аналізу інтегровані в єдину обліково-аналітичну функцію;
- функції прогнозування і планування інтегровані в єдину функцію МПП.

Примітки: курсивом визначено назви блок-схем рисунку; пунктирними стрілками відображено процеси, в яких реалізуються відповідні функції управління.

Рис. 1.1. Модель управління формуванням доходів ДБУ

Джерело: складено автором.

Такі відмінності обумовлені цільовою орієнтацією функціонального наповнення управління. По-перше, функція обліку як така, що спрямована на достовірну фіксацію явищ та процесів, сама по собі не має цінності в процесі виявлення та пізнання причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, які впливають на формування доходів бюджету країни (це спричинено перш за все тим, що об'єкт управління відноситься до макроекономіки). Її корисність проявляється у інтегрованому поєднанні з аналітичною функцією, де облік розглядається як інформаційне забезпечення.

По-друге, функції прогнозування і планування у контексті цільового підходу до формування доходів бюджету країни настільки інтегруються між собою (без прогнозування неможливо визначити мету та концепцію управління, і навпаки, саме по собі прогнозування, без наступного планування, немає цінності), що їх доцільно розглядати як єдину функцію МПП.

Логіка інтеграції прогнозування і планування прослідковується і у

працях вчених [6; 25; 33; 44; 54; 83; 95]. При цьому серед думок науковців можна виділити три підходи: обґрунтування прогнозування як етапу планування; розуміння планування як елементу прогнозування; єдність прогнозування та планування як єдиного процесу.

Прогнозування як частину планування розглядають Авксент'єв М.Ю. (вважає прогнозування функцією планування) [1]; Воронкова В.Г. (зазначає, що «планування до певної міри і ступеня є прогнозуванням, але не навпаки» [16]); Лукошкіна Л.Н. (звертає увагу на те, що «економічне прогнозування, в тому числі і фінансове, має більш спільне з природою плану, ніж з прогнозом взагалі. Економічний прогноз не просто інтерпретує закономірності і зовнішні умови розвитку, а використовується для пошуку потрібних рішень. Він може розглядатися як початкова стадія планування, яка визначає вибір шляхів досягнення цілей цього плану» [53, с. 6]).

Більш детально ідею щодо розуміння прогнозування як частини планування обґрунтовує Т.В. Проказа. Вона зазначає, що «прогнозування є необхідним етапом планування, проте має більш загальний інформаційний характер порівняно із планом. Якщо головна функція плану полягає в організації цілісного функціонування елементів економічної системи, то функція прогнозування – у зниженні невизначеності майбутнього. З одного боку, прогнозування ідентифікує конкретну соціально-економічну ситуацію, у якій можуть досягатися намічені планом цілі, з іншого боку, показує, які наслідки може мати та або інша керуюча дія (або її відсутність) ... Прогнозування має стати невід'ємною частиною процесу бюджетного планування, що дасть змогу проаналізувати тенденції формування ресурсів бюджету та їх використання, виявити чинники, які необхідно враховувати при обчисленні бюджетних показників, визначити їх взаємозв'язки, а також можливі способи впливу на ці показники» [83].

Другий підхід обґрунтовує Соловйова Н.І., яка зазначає, що «державне планування – елемент надскладної прогнозуючої системи обґрунтування стратегічних задач розвитку економіки» [95, с. 24].

Логіка третього підходу походить від двох попередніх. Так, Проказа Т.В. (яка обґрунтовувала, що прогнозування є елементом планування) у своїх пізніших за часом дослідженнях приходять до висновку, що «спільність цілей і завдань об'єднують прогнозування і планування, а рівень невизначеності та фактор часу розділяють їх, оскільки прогноз завжди повинен мати випереджаючий характер відносно плану, а прогнозування – це дослідницька

база планування. Відмінності між ними обумовлені, по-перше, тим, що прогнозування, по суті, має варіантний зміст, тоді як план є однозначним рішенням, навіть якщо він розроблений на варіантній основі. По-друге, прогнозування існує незалежно від планування, хоча може бути складовою процесу планування. Незважаючи на відмінності, завдання прогнозування і планування не можуть розглядатися ізольовано. Прогнозування створює базу для прийняття планових рішень, генерує варіанти вірогідного розвитку системи на основі можливих напрямів управління» [83].

Аналогічну думку висловлює у своїх дослідженнях Ястребова О.В., зазначаючи, що «між фінансовим плануванням та фінансовим прогнозуванням існує істотна різниця, але ці процеси мають між собою тісний зв'язок, доповнюють один одного ...» [132, с. 86].

Далі у своїх поглядах пішли Буплінська Е.Б. (зауважує, що «процес прогнозування теоретично передує процесу планування, але в реальній ситуації цих два процеси тісно пов'язані і здійснюються одночасно. Тому прогнозування і планування бюджетних надходжень можна розглядати як єдиний процес» [33]); Башуцька О.С. (обґрунтувала, що «прогнозування і планування ... слід розглядати як єдиний процес, за допомогою якого відбувається корегування фінансових показників, прийняття управлінських рішень» [6, с. 7]).

Проаналізувавши погляди на інтеграцію прогнозування і планування, систематизуємо спільні та відмінні властивості останніх (табл. 1.3).

Узагальнюючи, зазначимо, що прогнозування і планування можна досліджувати у контексті кожного з наведених вище підходів. Проте, у конкретній ситуації (за умови управління формуванням доходів бюджету країни), враховуючи цільовий та системний аспекти цих процесів, доцільно, логічно та обґрунтовано досліджувати МПП як єдине ціле і під ним розуміти симбіоз прогнозованої та планової функцій бюджетного менеджменту.

Виходячи з цього, під терміном «МПП доходів бюджету» варто розуміти передбачення майбутніх можливих сценаріїв наповнення доходів бюджету, виходячи з відомих причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави. При цьому, даний термін доцільно розглядати у вузькому розумінні (згідно процесного підходу) як процес передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету, виходячи з відомих причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі

визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави.

Таблиця 1.3

Властивості планування та прогнозування доходів бюджету

Відмінні риси	
Планування	Прогнозування
<ul style="list-style-type: none"> - план має визначений і директивний характер; - реалізація державної бюджетної політики; - процес підготовки сукупності рішень для дій в майбутньому; - утворюється відповідна фінансова база держави; - дає змогу визначити найефективніші варіанти фінансового забезпечення прогнозних показників; - встановлення раціональних форм мобілізації бюджетних ресурсів і на їхній основі визначення їх оптимальної структури; - здійснення необхідного рівня перерозподілу бюджетних ресурсів для досягнення темпів і пропорцій соціально-економічного розвитку. 	<ul style="list-style-type: none"> - прогноз має імовірнісний характер; - перспективне, науково обґрунтоване оцінювання майбутнього стану об'єкту дослідження (доходів бюджету); - визначена тривалість періоду, на який складається прогноз; - основа для побудови планів та передумов процесу планування; - полягає в оцінці різних, найбільш достовірних варіантів джерел формування й напрямків використання ресурсів бюджету; - передбачає цільовий характер змін, які орієнтовані на визначений результат; - не розв'язує проблеми цілеспрямованого вибору найкращого з можливих варіантів, не визначає стратегії на майбутнє.
Спільні риси	
<p>метою є визначення реального обсягу ресурсів; об'єктом виступають бюджетні кошти; суб'єктами є органи державної влади й управління та місцевого самоврядування; сферою застосування є бюджетні відносини; визначаються параметри та точні механізми виконання; ґрунтуються на грошовій оцінці бюджету; є дієвим інструментом бюджетної політики держави; ґрунтуються на узагальнюючих високо агрегованих макропоказниках економічного і соціального розвитку.</p>	

Джерело: сформовано автором за [40; 46; 68; 93].

У той же час, з позиції системного підходу «МПП доходів бюджету» можна розглядати у широкому розумінні як систему, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету, виходячи з відомих причинно наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави.

1.2. Інституційні засади макроекономічного прогнозування та планування доходів державного бюджету

МПП, як і будь-який управлінський процес, характеризується наявністю об'єкта й суб'єкта, управлінського впливу та зворотного зв'язку, внутрішнього і зовнішнього середовища. Останні, у свою чергу, формують потреби для

ефективної практичної реалізації МПП рис. 1.2.

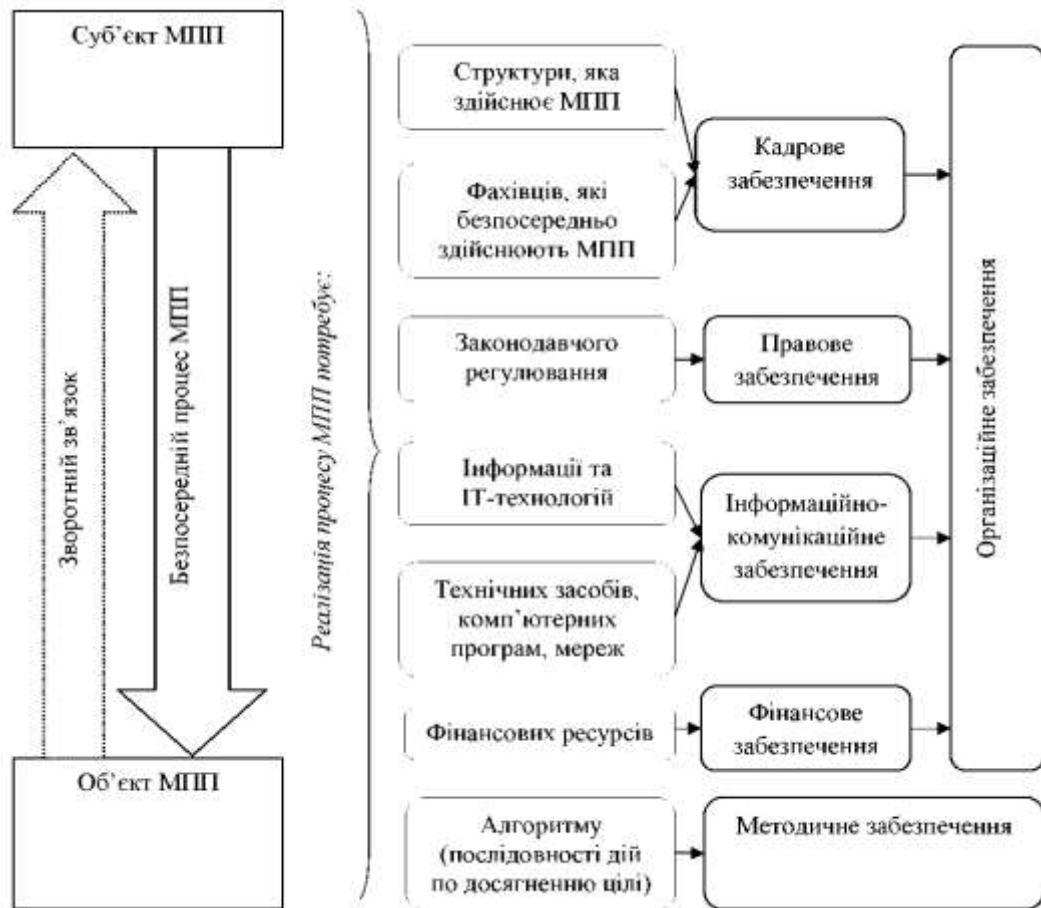

Рис. 1.2. Схема процесу МПП. Джерело: складено автором.

З рисунку 1.2 видно, що для ефективної практичної реалізації процесу МПП він повинен мати належне організаційне (кадрове, правове, інформаційно-комунікаційне, фінансове) та методичне забезпечення.

Перш ніж більш детально зупинитися на кожному з видів забезпечення, зазначимо, що обґрунтованість логіки їх ідентифікації підтверджується і результатами дослідження колективу вчених Науково-дослідного інституту фінансового права. Науковці у процесі монографічного дослідження дійшли до висновку, що вирішення проблеми прогнозування і планування надходжень до бюджету має декілька аспектів «юридичний, економічний, інформаційний, математичний і організаційний».

Юридичний аспект полягає у законодавчому оформленні і затвердженні документів, що регламентують процедури і методи прогнозування податкових надходжень. Економічний – передбачає визначення економічних параметрів, що будуть покладені в основу розрахунку прогнозованих надходжень до бюджету в частині податків. Інформаційний аспект передбачає обґрунтування і використання джерел інформації. Математичний аспект полягає у виборі

оптимального методу (методів) обчислення. Організаційний аспект проявляється при створенні ситуаційного центру» [82, с. 291].

Щодо наведеної позиції вчених Науково-дослідного інституту фінансового права вважаємо за необхідне уточнити власне бачення. Аспекти вирішення проблем, які запропоновані науковцями, спрямовані на подолання негативних явищ та тенденцій, які в таких сферах присутні.

Відповідно, існування груп проблем та аспектів вирішення таких проблем ще раз обґрунтовує логіку ідентифікації запропонованих нами видів забезпечення МПП (але разом з цим і обґрунтовує неефективність вітчизняної практики їх реалізації) (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Зв'язок видів забезпечення і аспектів вирішення проблем МПП

Назва аспектів вирішення проблем МПП	Потреби практичної реалізації МПП	Назва виду забезпечення МПП	
Організаційний	Структура, яка здійснює МПП	Кадрове	Організаційне
	Фахівці, які безпосередньо здійснюють МПП		
Юридичний	Законодавчого регулювання	Правове	
Інформаційний	Інформація та ІТ-технології	Інформаційно-комунікаційне	
	Технічні засоби, комп'ютерні програми, мережі		
Економічний	Фінансові ресурси	Фінансове	
Математичний	Алгоритм (послідовність дій по досягненню цілі)	Методичне	

Джерело: складено автором.

Досліджуючи наукові засади МПП з позиції системного та процесного підходів, варто звернути увагу на два контексти прояву видів забезпечення: внутрішній (функціональний) та зовнішній (організаційний).

Перший контекст (внутрішній) характеризує МПП як процес, спрямований на досягнення поставленої мети. Він проявляється у методичному забезпеченні як алгоритмі реалізації функції МПП.

Другий аспект (зовнішній) ґрунтується на організаційному супроводженні реалізації функціонального навантаження МПП, який передбачає наявність кадрового, правового, фінансового та інформаційно-комунікаційного забезпечення.

Ідентифікація цих контекстів дає можливість більш ґрунтовно дослідити МПП, а саме: з позиції пізнання внутрішнього середовища (МПП як процесу) та зовнішнього середовища (МПП як системи, яка забезпечує процес).

Враховуючи викладене вище, зосередимо увагу на кожному з видів забезпечення МПП доходів бюджету держави більш детально.

Кадрове забезпечення МПП доходів бюджету - це створення, реорганізація та ліквідація структур (інституцій), які згідно чинного законодавства зобов'язані здійснювати МПП доходів бюджету та дії щодо кадрової підготовки фахівців, до функціональних обов'язків яких відноситься безпосереднє проведення МПП доходів бюджету.

До структур, які в Україні здійснюють МПП доходів бюджету (будучи по-суті при цьому суб'єктами управління) відносяться КМУ, МФУ та ДФСУ (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Структури, на які законодавством покладено функції здійснення МПП доходів бюджету

Назва структури	Назва нормативно-правового акту	Зміст законодавчого регулювання
КМУ	Бюджетний кодекс України	п. 1. Стаття 32.: «Кабінет Міністрів України розробляє проект закону про Державний бюджет України» [3]
	Закон України «Про Кабінет Міністрів України»	п. 1. Стаття 20.: Кабінет Міністрів України ... розробляє проекти законів про Державний бюджет України та про внесення змін до Державного бюджету України ...»[4]
		п. 2. Стаття 29.: Кабінет Міністрів України ... складає проект закону про Державний бюджет України ...» [4]
МФУ	Бюджетний кодекс України	п. 2. Стаття 32.: «Міністерство фінансів України відповідає за складання проекту закону про Державний бюджет України, визначає основні організаційно- методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди» [3]
		п. 1. Стаття 45.: «Міністерство фінансів України здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету» [3]
	Постанова Кабінету Міністрів України «Про Міністерство фінансів України	п. 4.: «Мінфін відповідно до покладених на нього завдань: ... здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету; складає та уточнює прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди; визначає основні організаційно- методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди ...; ... організовує роботу, пов'язану із складенням ... Державного бюджету України...; розробляє в установленому порядку прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди; ... удосконалює методи фінансового і бюджетного планування» [5]
ДФСУ	Постанова Кабінету Міністрів України «Про Державну фіскальну службу України»	п. 4.: «ДФС відповідно до покладених на неї завдань: ... готує пропозиції щодо прогнозу доходів бюджетів і надходжень єдиного внеску з урахуванням прогнозу макроекономічних показників і тенденцій розвитку світової економіки; ... подає Мінфіну на основі макроекономічних показників та тенденцій розвитку світової економіки пропозиції щодо визначення прогнозних (індикативних) показників доходів державного бюджету для складення проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік» [2]

Джерело: складено автором.

Аналізуючи функціональну роль наведених в таблиці 1.6 інституційних структур, які реалізують на практиці МПП доходів бюджету, зазначимо, що ДФСУ готує пропозиції щодо прогнозу доходів бюджету; МФУ здійснює прогнозування доходів бюджету та їх планування, яке знаходить своє кінцеве відображення у вигляді проекту Державного бюджету України (проекту Закону України «Про Державний бюджет України»); а КМУ розглядає (а не розробляє як говориться у Бюджетному кодексі України), затверджує та подає на розгляд Верховні Раді України проекту Державного бюджету України (проекту Закону України «Про Державний бюджет України»),

Відповідно згідно чинного законодавства маємо три структури, які займаються МПП доходів бюджету, а фактично таких структур є дві (МФУ та ДФСУ). Адже КМУ, як доречи і ВРУ (п. 4 статті 85 Конституції України) та Президент України (п. 29 статті 106 Конституції України) здійснюють не безпосереднє прогнозування і планування, а по-суті розглядають їх результати з позиції погодження.

Що ж стосується підготовки фахівців, то кожна інституційна структура самостійно визначається із кадровою політикою. Так, у п. 12 Постанови КМУ «Про Міністерство фінансів України» зазначається, що «гранична чисельність державних службовців та працівників Мінфіну затверджується КМУ. Структура апарату Мінфіну затверджується Міністром фінансів. Штатний розпис і кошторис Мінфіну затверджуються державним секретарем Мінфіну» [79]. Аналогічно у п. 14 Постанови КМУ «Про Державну фіскальну службу України» говориться, що «граничну чисельність державних службовців та працівників ДФС затверджує КМУ. Структуру апарату ДФС затверджує її Голова за погодженням з Міністром фінансів. Штатний розпис, кошторис ДФС затверджує Голова ДФС за погодженням з Мінфіном» [77].

Правове забезпечення МПП доходів бюджету - це сукупність чинних правових норм, спрямованих на формування умов для ефективної функціональної реалізації процесу МПП доходів бюджету та його організації.

Досліджуючи чинне законодавче регулювання, вважаємо за доцільне зосередити увагу на тому, що самій організації процесу МПП доходів бюджету приділена значна увага у нормативно-правових актах. Разом з тим, функціональна складова МПП доходів бюджету, яка проявляється через методику прогнозування і планування доходів бюджету, залишається поза полем юридичного регулювання державою.

Інформаційно-комунікаційне забезпечення МПП доходів бюджету - це

сукупність інформації, інформаційних технологій, технічних засобів, програмних продуктів та комп'ютерних мереж, які використовуються у процесі МПП доходів бюджету.

По-суті інформаційно-комунікаційне забезпечення доцільно розглядати у розрізі двох складових: інформаційної бази (інформації і інформаційних технологій) та автоматизованого середовища (технічні засоби, програмні продукти і мережі) МПП доходів бюджету.

Інформаційна база має надзвичайно важливе значення у процесі МПП доходів бюджету. Адже від її достовірності, повноти, своєчасності отримання та релевантності залежать результати прогнозування і планування. У контексті дослідження інформаційної бази МПП доходів бюджету доречно виокремлювати саму інформацію та форму її отримання як кінцевої мети інформаційних технологій (обліку, аналізу та статистики).

Враховуючи, що у сучасних умовах робота обробка інформації відбувається у комп'ютерному середовищі, то надзвичайно важливою складовою якісного прогнозування і планування стає застосування сучасних комп'ютерних технологій, які реалізуються у поєднанні технічних засобів, комп'ютерних програм та мереж (при цьому останні динамічно розвиваються). При цьому надзвичайно актуальним постає питання володіння фахівцями, які безпосередньо здійснюють МПП доходів бюджету, знаннями, вміннями і компетенціями щодо використання сучасних інформаційних технологій на практиці.

Фінансове забезпечення МПП доходів бюджету - це сукупність принципів, джерел та форм фінансування суб'єктів МПП доходів бюджету з метою забезпечення виконання останніми своїх функціональних завдань.

Перш за все, вважаємо за доцільне більш детально розглянути фахівці яких саме структурних підрозділів МФУ та ДФСУ (як зазначалося вище КМУ не здійснює безпосередньо МПП доходів бюджету, а розглядає, затверджує та подає на розгляд ВРУ проекту ДБУ) здійснюють МПП доходів бюджету.

Відтак у структурі МФУ МПП доходів бюджету займаються Управління аналізу бюджету та макроекономічних показників і Управління планування державного бюджету Департаменту державного бюджету, а також Управління планування місцевих бюджетів Департаменту місцевих бюджетів. їх структура, кількість штатних посад та рівень заробітної плати визначається у штатному розписі та кошторисі. Останні регулюються п. 12 Постанови КМУ «Про Міністерство фінансів України» де говориться, що «структура апарату

Мінфіну затверджується Міністром фінансів. Штатний розпис і кошторис Мінфіну затверджуються державним секретарем Мінфіну» [79].

У структурі ДФСУ функції практичної реалізації МПП доходів бюджету покладені на Департамент моніторингу доходів та обліково-звітних систем (на рівні обласних Головних управлінь державної фіскальної служби в областях і м. Києві функції макроекономічного прогнозування забезпечують Управління моніторингу доходів та обліково-звітних систем).

До основних завдань Департамент моніторингу доходів та обліково-звітних систем відносяться:

1. Координація діяльності структурних підрозділів для реалізації в ДФС усіх етапів бюджетного процесу, визначених Бюджетним кодексом України, за доходами.

2. Участь у складанні проекту Закону України «Про Державний бюджет України» на відповідний період за доходами, надання на основі макроекономічних показників та тенденцій розвитку світової економіки МФУ пропозицій щодо визначення прогнозних (індикативних) показників.

3. Прогнозування та аналіз стану надходжень єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

4. Визначення та моніторинг виконання індикативних показників доходів і зборів по регіонах.

5. Організація ведення обліку та складання звітності щодо стану розрахунків платників з бюджетом та сплати єдиного внеску.

6. Моніторинг податкових наслідків економічної діяльності учасників кластерних груп та ефективності супроводження великих платників податків.

7. Забезпечення ведення митної статистики.

8. Здійснення проактивного аналізу податкових та митних ризиків, виявлення схем ухилення від сплати платежів суб'єктами господарювання, у т.ч. за видами операцій, та координація діяльності структурних підрозділів ДФС з їх відпрацювання.

9. Інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва, органів державної влади щодо діяльності ДФС з наповнення бюджету» [66].

У контексті фінансового забезпечення важливо відзначити, що структуру Департаменту та управлінь моніторингу доходів та обліково-звітних систем затверджує Голова ДФСУ за погодженням з Міністром фінансів. У свою чергу, кількість посад та рівень їх фінансування визначається у штатному розписі та кошторисі, які також затверджує Голова ДФСУ за

погодженням з Міністром фінансів (згідно п. 14 Постанови КМУ «Про Державну фіскальну службу України») [77].

Розкриваючи сутність фінансового забезпечення МПП доходів бюджету необхідно акцентувати увагу на принципах, джерелах та формах фінансування.

Під принципами фінансування ми розуміємо суттєві характеристики (підходи) до визначення структурних підрозділів, які б займалися МПП доходів бюджету, кількісного і якісного складу їх фахівців та рівня оплати праці (мотивації) останніх.

Основним джерелом фінансування процесу МПП доходів бюджету та його технічного забезпечення, враховуючи, що і МФУ, і ДФСУ – бюджетні організації, є державний бюджет.

Що ж стосується форми фінансування МПП доходів бюджету, то тут доцільно виокремити оплату праці фахівців та матеріально-технічне забезпечення. Заробітна плата працівникам бюджетних установ виплачується лише державою згідно чинного законодавства. Формами ж фінансування матеріально-технічного забезпечення МПП можуть бути державне фінансування та самофінансування (за рахунок коштів спецфонду).

Методичне забезпечення МПП доходів бюджету – це сукупність методик, які використовуються у процесі МПП доходів бюджету.

Дослідження методичного забезпечення МПП доходів бюджету доцільно здійснювати у трьох напрямках: методики прогнозування доходів бюджету, методики планування доходів бюджету у контексті розробки проекту Державного бюджету України (як основної мети управлінської складової планування) та методики планування доходів бюджету з позиції формування концепції управління (як технології послідовності дій, спрямованих на практичну реалізацію ДБУ).

Кожну з методик доцільно розглядати з двох аспектів: нормативно-правової ідентифікації (є доцільним з позиції розуміння важливості процесу формування доходів бюджету) та існування в цілому (потребує розуміння рівня знання такої методики фахівцями, які здійснюють МПП доходів бюджету).

Досліджуючи методику прогнозування доходів бюджету, звернемося до висновків науковців, які дану проблематику досліджували: «на сьогоднішній день немає законодавчо закріпленої методики прогнозування надходжень до бюджету податків і платежів, відсутня регламентована процедура планування

і прогнозування доходів з точки з погляду забезпечення ефективного бюджетного процесу та бюджетно-податкової політики» [82].

Проте з 2007 року методика прогнозування доходів бюджету стрімко розвивається. Її доцільно розділити на два підходи: прогнозування на основі статистичних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку України, яке здійснюється МФУ (так званий підхід «зверху – вниз»), та прогнозування на основі інформаційної бази ДФСУ (раніше Державної податкової служби України та Міністерства доходів і зборів України) (так званий підхід «знизу – вверх»). Основною тенденцією розвитку методичного забезпечення є розробка та удосконалення методики прогнозування за підходом «знизу – вверх» у розрізі усіх основних податків і платежів.

На сьогоднішній день у наукових колах можна виокремити формалізовані, інтуїтивні та комплексні методи МПП доходів бюджету.

До формалізованих методів відносяться екстраполяція тенденцій (екстраполяції на основі абсолютного приросту, екстраполяції на основі середньорічного коефіцієнту росту, екстраполяція на основі плинної середньої, метод експоненціального згладжування, трендовий метод) та моделювання (структурне, трендове, на основі показників адміністрування). Вони використовуються, коли є достовірний фактологічний цифровий масив ретроспективної інформації. Саме на її основі визначають екстраполяційні тренди та причинно-наслідкові зв'язки, які і закладаються в основу МППДБ.

Інтуїтивні методи (експертні та евристичні) застосовуються у разі, якщо об'єкт прогнозування та тенденції його змін в часі і просторі не піддаються математичній формалізації. Інтуїтивним методам притаманний високий рівень суб'єктивності. Саме тому їх використання в цілях МППДБ є обмеженим.

Комплексні методи являють собою симбіоз одночасного використання різних методів з метою забезпечення максимальної об'єктивності прогнозу.

Комплексні методи є найдієвішими у практиці МТТТТДБ. Основною проблемою даного підходу до прогнозування є вибір конкретних методів, які будуть спільно комбіновано застосовуватися для обґрунтування результатів передбачення.

Що ж стосується методики планування доходів бюджету у контексті розробки проекту ДБУ (як основної мети управлінської складової планування), то про неї достатньо однозначно говорять вчені Науково-дослідного інституту фінансового права: «бюджетний процес є особливим періодом планування податків, який фактично не спирається на математично

обґрунтовані пропозиції. Цей процес більш схожий на торги між різними політико-економічними силами та знаходженням компромісного варіанта, який задовольняє сторони» [82, с. 82].

Методика планування доходів бюджету з позиції формування концепції управління (як технології послідовності дій, спрямованих на практичну реалізацію ДБУ) достатньо чітко ідентифікована у нормативно-правових актах України (Конституції, Бюджетному кодексі України, Законі України «Про Кабінет Міністрів України», Постанові КМУ «Про Міністерство фінансів України» та Постанові КМУ «Про Державну фіскальну службу України»),

В цілому удосконалення методичного забезпечення МПП доходів бюджету в Україні є актуальним питанням сьогодення, «оскільки немає науково обґрунтованих і нормативно оформлених методик на макрорівні, регіональному і мікрорівнях, які б давали можливість максимально точно розрахувати доходи бюджету» [82, с. 291].

Підсумовуючи характеристику усіх видів забезпечення МПП доходів бюджету, систематизуємо їх у контексті механізмів державного управління (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Модель управлінського впливу держави на МПП доходів Бюджету. Джерело: складено автором

З рис. 1.3 видно, що управлінський вплив держави на МПП доходів бюджету здійснюється в основному через два механізми: функціональний (регулює методичне забезпечення) та організаційний (регулює кадрове, інформаційно-комунікаційне, фінансове та правове забезпечення).

Саме у контексті зазначених механізмів управлінського впливу держави

на МПП доходів бюджету вважаємо за доцільне здійснювати подальше дослідження: структурувати генезис та закордонний досвід, оцінити ефективність вітчизняної практики та розробити концепцію посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету.

1.3. Генезис макроекономічного прогнозування та планування доходів державного бюджету

Дослідження становлення та розвитку МПП доходів бюджету будемо здійснювати у двох контекстах: 1) генезису МПП доходів бюджету в Україні (за період 1991 – до нині) у розрізі функціонального (методичне забезпечення) та організаційного наповнення (кадрове, інформаційно- комунікаційне, фінансове та правове забезпечення) та 2) генезису МТТТТДБ у світі з ідентифікацією тенденцій міжнародного досвіду.

Серед найбільш комплексних досліджень з проблематики становлення та розвитку МПП доходів бюджету в Україні варто відзначити монографію «Планування податкових надходжень в Україні: теорія та практика», де у параграфі 2.3.1 «Етапи становлення організаційно-методологічних засад прогнозування та планування податкових надходжень в органах ДПС» Егорова Т. М. виокремлює 6 етапів генезису МПП, які закінчуються 2009 роком (монографія видавалася у 2011 році) [72, с. 114-119]. Пізніше (у 2015 році) Чернов П. продовжив, запропоновану Егоровою Т. М. періодизацію становлення та розвитку МПП, виділивши 10 етапів, які охоплюють період 1990-2014 років [72, с. 51-52].

Детально проаналізувавши наведені періодизації, ми звернули увагу на те, що вони по-перше, стосуються лише планування та прогнозування податкових надходжень до бюджету, а по-друге, характеризують МПП в цілому без деталізації у розрізі видів забезпечення. У контексті ж нашого дослідження важливим є осмислення генезису МПП доходів бюджету саме у розрізі видів забезпечення з метою визначення основних домінант та тенденцій його розвитку. Для цього проаналізуємо процес становлення та розвитку МПП доходів бюджету в Україні, узагальнимо його, розробивши періодизацію у розрізі видів забезпечення, та ідентифікуємо домінанти та тенденції розвитку МПП доходів бюджету.

Практичне застосування МПП доходів бюджету у незалежній Україні розпочалося із формування першого бюджету у 1992 році (до цього часу

складався Республіканський бюджет Української РСР). Звісно, що у цей час у сфері МПП доходів бюджету використовувалися наукові напрацювання і досвід Української РСР. Останні, враховуючи специфіку командно-адміністративної системи управління, яка панувала в Радянському союзі, були сконцентровані на плануванні і майже зовсім не акцентували увагу на прогностичній функції менеджменту. Та й планування доходів бюджету в УРСР здійснювалося за принципом «зверху-вниз», що в умовах незалежності потребувало переосмислення та формування власної інформаційної бази (крім того у цей час тільки но починалося створення податкової системи). Суб'єктом МПП доходів бюджету було МФУ (планування та прогнозування в органах державної податкової служби не здійснювалось).

У 1997 році починає формуватися система планування доходів бюджету податковою службою. Відтак, наказом Державної податкової адміністрації (далі - ДПА) № 38 від 17 лютого 1997 року «Про посилення роботи щодо забезпечення сплати податків та інших обов'язкових платежів» для регіональних податкових адміністрацій сформульовано завдання щодо мобілізації доходів бюджету та зниження сум заборгованостей.

У 1998 році Законом України № 83/98-ВР (від 5 лютого 1998 р.) «Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» до функцій Державної податкової адміністрації віднесено прогнозування, аналіз надходження податків, інших платежів, джерел податкових надходжень, вивчення впливу макроекономічних показників і податкового законодавства на надходження податків, інших платежів, розробку пропозицій щодо їх збільшення та зменшення втрат бюджету [75]. Таким чином можна констатувати, що у 1998 році починає формуватися система макроекономічного прогнозування доходів бюджету.

Якщо ж проаналізувати розвиток МПП доходів бюджету з 1998 - по 2017 рік, то доцільно акцентувати увагу на наступних основних поступках:

- зосередження уваги на мобілізації надходження податків та зборів до бюджету через розроблення регіональними державними податковими адміністраціями комплексних заходів, які затверджувалися на рівні Державної податкової адміністрації України (1998-2002 роки);
- активізація роботи щодо мінімізації податкового боргу (2003-2006 роки);
- удосконалення методики МПП основних податків (2007-2009 роки); підвищення кваліфікації суб'єктів МПП доходів бюджету; запровадження у

практику МПП доходів бюджету економіко-математичних методів та використання інформаційних технологій (2009-2012 роки);

– розробка стратегії розвитку податкової служби на основі системи збалансованих показників, що передбачає ідентифікацію цілей, завдань та напрямів підвищення якості МПП із застосування сучасних механізмів мотивації персоналу (2012 – до нині).

Узагальнюючи історичний процес генезису МПП доходів бюджету в Україні та враховуючи єдність і взаємозв'язок основних домінант його розвитку (наведених вище), вважаємо за доцільне систематизувати процес становлення та розвитку МПП доходів бюджету, згрупувавши його у 4 періоди (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Періодизація генезису МПП доходів бюджету в Україні

№ періоду	Часовий вимір	Характеристика основних змін
1	1991 р. - 1996 р.	МПП доходів бюджету здійснюється МФУ із використанням методики, нормативно-правового регулювання та досвіду планування в УРСР
2	1997 р. - 2006 р.	Суб'єктом МПП доходів бюджету поряд з МФУ стає ДПАУ. До функцій ДПАУ на законодавчому рівні відносять прогнозування доходів бюджету. ДПАУ залучається до планування податкових надходжень бюджету шляхом ідентифікації планової нормативної бази надходжень у розрізі 20 платежів державного бюджету. У ДПАУ формуються власна інформаційна база для прогнозування та планування доходів бюджету, що дозволяє розраховувати потенційну, розширену та поточну бази оподаткування.
3	2007 р. - 2011 р.	Покращується законодавче регулювання МПП доходів бюджету (у нормативно-правових актах формалізуються методи організації роботи та методологія). Удосконалюються методики планування основних податків. В прогнозуванні активно починають застосовуватися економіко-математичні методи. В практичній діяльності МФУ та ДПАУ використовуються інформаційні технології, які забезпечили систематизацію інформаційних баз даних та підвищення продуктивності праці. Враховуючи динамічний розвиток методичного забезпечення, використання економіко-математичних методів та інформаційних технологій, у МФУ та ДПАУ особлива увага приділяється підвищенню кваліфікації фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів бюджету.
4	2012 р. - до нині	Відбувається концептуальне осмислення МПП доходів бюджету. З метою концентрації управління (у тому числі і прогнозування та планування) доходами і зборами бюджету за підходом «знизу - вгору» створюється МДЗУ. Розробляється Стратегічний план розвитку МДЗУ на 2013-2018 роки та Концепція організації діяльності ДФС України із прогнозування та забезпечення надходжень платежів до бюджету. Удосконалюються методика та інформаційна база МПП доходів бюджету за рахунок застосування сучасних інформаційних технологій. Особлива увага звертається на стимулювання продуктивності праці та підвищення кваліфікації фахівців, які забезпечують практичну реалізацію МПП доходів бюджету.

Джерело: складено автором.

Враховуючи, що одним із завдань дослідження генезису МПП доходів бюджету в Україні є деталізація етапів його розвитку через призму функціонального та організаційного наповнення, розглянемо запропоновану періодизацію генезису МПП доходів бюджету у розрізі методичного, кадрового, інформаційно-комунікаційного, фінансового та правового забезпечення.

Генезис методичного забезпечення МПП доходів бюджету в Україні здійснювався від використання методики планування УРСР до розроблення власної методики та її удосконалення у відповідності до вимог часу (у першу чергу застосування інформаційних технологій та розвитку інформаційної бази) (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Періодизація генезису методичного забезпечення МПП доходів бюджету в Україні

№ періоду	Часовий вимір	Характеристика основних змін
1	1991 р. - 1996 р.	МПП доходів бюджету здійснюється на основі макроекономічного прогнозування соціально-економічного розвитку МФУ із застосуванням методики та досвіду планування УРСР
2	1997 р.-2006 р.	Методика МПП доходів бюджету удосконалюється у частині залучення ДІАУ до планування податкових надходжень бюджету шляхом ідентифікації планової нормативної бази надходжень у розрізі 20 платежів державного бюджету
3	2007 р.-2011 р.	На базі загальної методики МПП доходів бюджету розроблені та реалізовані на практиці методики планування основних податків. У методиках активно використовуються економіко-математичні методи прогнозування
4	2012 р. - до нині	Методика МПП доходів бюджету удосконалюється за рахунок застосування сучасних інформаційних технологій

Джерело: складено автором

Узагальнюючи наведену в табл. 1.8 інформацію, варто відзначити, що основною тенденцією розвитку методичного забезпечення МПП доходів бюджету в Україні є удосконалення методики прогнозування та планування на основі інформаційної бази ДФСУ (шляхом деталізації методики для кожного з основних податків і платежів, застосування економіко-математичних методів та використання інформаційних технологій). Розвиток цієї складової методики МПП доходів бюджету дозволяє підвищити її якість вцілому через порівняння результатів МПП доходів бюджету МФУ, отриманих за рахунок аналітичної обробки статистичних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку держави та результатів МПП доходів бюджету ДФСУ, отриманих на основі обліково-аналітичного опрацювання власної інформаційної бази ДФСУ.

Генезис кадрового забезпечення МПП доходів бюджету в Україні можна охарактеризувати наступною тенденцією: формування інституцій МПП доходів бюджету за підходом «знизу - вверху» та системи підвищення кваліфікації фахівців МФУ та ДПСУ, які безпосередньо здійснюють МПП доходів бюджету (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Періодизація генезису кадрового забезпечення МПП доходів бюджету в Україні

№ періоду	Часовий вимір	Характеристика основних змін
1	1991 р. - 1996 р.	МПП доходів бюджету забезпечується МФУ
2	1997 р.-2006 р.	Окрім МФУ до процесу МПП доходів бюджету активно залучається ДПАУ
3	2007 р.-2011 р.	Значна увага приділяється підвищенню кваліфікації фахівців МФУ та ДПСУ, які безпосередньо здійснюють МПП доходів бюджету
4	2012 р. - до нині	Відбувається концентрація МПП доходів бюджету за підходом «знизу - вверху» шляхом створення МДЗУ (зараз ДФСУ).

Джерело: складено автором

Інформаційно-комунікаційного забезпечення МПП доходів бюджету в Україні розвивалося шляхом формування інформаційної бази для МПП доходів бюджету за підходом «знизу - вверху», використання інформаційних технологій у обліково-аналітичному забезпеченні управління (у тому числі прогнозування і планування) доходами бюджету та налагодження комунікацій між суб'єктами МПП доходів бюджету (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Періодизація генезису інформаційно-комунікаційного забезпечення МППДБ в Україні

№ періоду	Часовий вимір	Характеристика основних змін
1	1991 р. - 1996 р.	Інформаційною базою для МПП доходів бюджету є статистичні макроекономічні показники
2	1997 р. -2006 р.	У ДПАУ формується власна інформаційна база МПП доходів бюджету за підходом «знизу - вверху», яка дозволяє розраховувати потенційну, розширену та поточну бази оподаткування
3	2007 р. -2011 р.	Активно в діяльності МФУ та ДПАУ застосовуються інформаційні технології, що забезпечило структурування та систематизацію інформаційних баз даних, можливість ефективного застосування економіко-математичних методів та моделей у МПП доходів бюджету і сформувало запит до оновлення компетенцій суб'єктів МПП доходів бюджету
4	2012 р. - до нині	Удосконалено комунікації структурних підрозділів на територіальних та центральному рівні ДПС. Для формування і обробки інформаційних баз МПП доходів бюджету використовуються сучасні інформаційні системи та технології

Джерело: складено автором.

Основною тенденцією генезису інформаційно-комунікаційного забезпечення МПП доходів бюджету в Україні є формування інформаційної бази МПП ДЕ за підходом «знизу - вверху», її удосконалення та налагодження комунікацій між суб'єктами МПП доходів бюджету за рахунок застосування інформаційних технологій.

Фінансовому забезпеченню МПП доходів бюджету в Україні приділялося мало уваги. Протягом перших трьох періодів становлення та розвитку МППД доходів бюджету в Україні (1991 р.-2011 р.) фінансування МПП доходів бюджету здійснювалося опосередковано через МФУ та ДПАУ, у межах їх загального грошового забезпечення, без ідентифікації мотивації суб'єктів, матеріальних та кадрових потреб. І лише в останньому етапі генезису МПП доходів бюджету (2012 р. – до нині) відбулися зрушення в частині інтеграції мотиваційного механізму у фінансування МПП доходів бюджету (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Періодизація генезису фінансового забезпечення МППДБ в Україні

№ періоду	Часовий вимір	Характеристика основних змін
1	1991 р. - 1996 р.	Фінансування МПП доходів бюджету відбувається опосередковано через МФУ без ідентифікації мотивації суб'єктів, матеріальних та кадрових потреб
2	1997 р.-2006 р.	Фінансування МПП доходів бюджету відбувається опосередковано через МФУ та ДПАУ, у межах їх загального грошового забезпечення, без ідентифікації мотивації суб'єктів, матеріальних та кадрових потреб
3	2007 р.-2011 р.	Фінансування МПП доходів бюджету здійснюється у межах загального грошового забезпечення МФУ та ДПАУ. Ідентифікацію мотивації суб'єктів, матеріальних та кадрових потреб не здійснено
4	2012 р. - до нині	У процесі МПП доходів бюджету МДЗУ (ДФСУ) інтегровано мотиваційний механізм фінансового стимулювання

Джерело: складено автором.

Основною тенденцією розвитку фінансового забезпечення МПП доходів бюджету в Україні є його другорядність по відношенню до інших видів забезпечення МПП доходів бюджету і опосередкованість у обґрунтуванні та ідентифікації мотивації суб'єктів, матеріальних та кадрових потреб.

Генезис правового забезпечення МПП доходів бюджету в Україні здійснювався послідовно у напрямі формування вітчизняного законодавства. Спочатку були формалізовані у законодавстві прогнозна та планова функції формування доходів бюджету МФУ. Потім функцію прогнозування податкових надходжень до бюджету згідно у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» була

віднесено до компетенції Державної податкової служби України. У подальшому правове забезпечення МПП доходів бюджету в Україні здійснювалося шляхом формалізації у нормативно-правових актах Державної податкової адміністрації України (пізніше МДЗУ та ДФСУ) методів організації роботи, методики, методології та стратегічних орієнтирів розвитку МПП доходів бюджету (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Періодизація генезису правового забезпечення МПП доходів бюджету в Україні

№ періоду	Часовий вимір	Характеристика основних змін
1	1991 р. - 1996 р.	Для законодавчого регулювання використовуються переважно нормативно-правові акти УРСР. Функції МПП доходів бюджету покладені на МФУ
2	1997 р.-2006 р.	У законодавстві України чітко прописуються функції ДПАУ, до яких включено і прогнозування
3	2007 р.-2011 р.	У наказах ДПАУ формалізовано методи організації роботи та методологію МПП доходів бюджету
4	2012 р. - до нині	Розроблено та затверджено Стратегічний план розвитку МДЗУ на 2013 - 2018 роки та Концепцію організації діяльності ДФС України із прогнозування та забезпечення надходжень платежів до бюджету

Джерело: складено автором

У цілому можна відзначити, що основною тенденцією розвитку правового забезпечення МПП доходів бюджету в Україні була його підпорядкованість вимогам та запитам вітчизняної практики МПП доходів бюджету.

З метою систематизації та наочного відображення періодизації становлення та розвитку МПП доходів бюджету в Україні у розрізі методичного, інституційного, інформаційно-комунікаційного, фінансового та правового забезпечення узагальнимо у єдиній таблиці генезис МПП доходів бюджету в Україні у розрізі функціонального та організаційного наповнення.

Дослідивши генезис МПП доходів бюджету в Україні, проаналізуємо історію становлення та розвитку МПП доходів бюджету у світі. Дослідженню даної проблематики приділяло увагу значна кількість вчених. Результати їх досліджень є науково цінними та практично значимими. Проте динамічні зміни у світовій економіці та розвиток ринкових відносин спричиняють необхідність постійного переосмислення зарубіжного досвіду МПП доходів бюджету з метою його структуризації та врахування у вітчизняній практиці МПП доходів бюджету.

З метою забезпечення комплексності дослідження зарубіжного досвіду

МПП доходів бюджету вважаємо за доцільне зосередити увагу на споріднених економіках (Радянському Союзу і Російській Федерації) та провідних розвинутих державах (країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах Америки та Японії). Крім того, розуміючи, що досвід у кожній з країн є унікальним, зосередимо увагу на основних особливостях МПП доходів бюджету у зарубіжних країнах.

Становлення МПП доходів бюджету припало на середину ХХ століття. Так, в Радянському союзі у 1945 році Народний Комісаріат Фінансів затверджує Інструкцію «З планування надходження державних доходів», в якій акцентується увага на тому, що «планування надходжень державних доходів є складовою частиною бюджетного планування і визначається загальними завданнями плану розвитку народного господарства, покладеними в основу складання державного бюджету країни» [39, с. 59]. А у 1960 році Міністерство Фінансів СРСР приймає методичні вказівки з планування надходжень державних доходів. Таким чином, з середини ХХ століття у Радянському союзі формується правове та методичне забезпечення МПП доходів бюджету. При цьому варто відзначити, що досвід Радянського союзу не знайшов свого ефективного застосування ні у Російській Федерації, ні в Україні.

Сучасна практика МППДБ у Російській Федерації подібна до української. За результатами її дослідження Деміш А. М. обґрунтував, що основною проблемою МПП доходів бюджету у Російській Федерації є «відсутність необхідної інформаційної бази» [82, с. 126]. Ця проблема є типовою і для інших країн. Так, Козоріз А. В. у своїх наукових дослідженнях зазначає, що «головною проблемою німецького середньострокового бюджетного прогнозування і планування є адекватність і нейтральність макроекономічних прогнозів» [45, с. 83]. Як бачимо науковець акцентує увагу не лише на якості та достовірності інформаційної бази МПП доходів бюджету, а й на проблемі її упередженості та залежності від політичної доцільності.

Аналізуючи досвід МПП доходів бюджету країн Європейського Союзу варто звернути увагу на наступні особливості:

- інформаційною базою є сформована «із статистичної інформації схема основних взаємозв'язків у національному господарстві, що отримала назву системи національних рахунків» [82, с. 129];

- «основний обсяг бюджетних доходів ... планується за рахунок податкових надходжень» [55, с. 216]. При цьому, розвинуті країни у процесі

довгострокового бюджетного прогнозування і планування орієнтуються не на фіскальне забезпечення доходів бюджету, а на обмеження видатків;

– активно розвивається середньострокове МПП доходів бюджету. Уперше його почали використовувати у 60-х роках ХХ століття у Німеччині, а уже у 90-х роках ХХ століття воно застосовувалося в усіх країнах Європейського Союзу.

Лондар Є.Л. та Мельникова Л.О., досліджуючи зарубіжні тенденції розвитку МПП доходів бюджету, дійшли до висновку, що «країни, які перейшли на середньострокове бюджетне планування і прогнозування, отримали додаткові можливості для свого розвитку, підвищили обсяги інвестицій, а також ефективність, прозорість і дисципліну формування й реалізації бюджетно-податкової політики, що дало їм змогу краще виконувати завдання довгострокового соціально-економічного розвитку, інфраструктурної перебудови економіки, створення нових технологій, розвитку ринкових інституцій» [51, с. 30].

Запровадження середньострокового бюджетного прогнозування і планування запроваджувалося Єврокомісією. Серед ключових завдань, які повинні бути втілені у середньострокове МПП, які визначила Єврокомісія, у контексті формування доходів бюджету варто зосередити увагу на:

- адекватне прогнозування доходів (рівень деталізації прогнозування доходів бюджету повинен відповідати ступеню деталізації видатків);
- обґрунтування декількох сценаріїв макроекономічного розвитку;
- забезпечення законодавчого регулювання зв'язку середньострокового планування та бюджету («чинне законодавство щодо бюджетного процесу повинно містити офіційно затверджений механізм взаємодії із середньостроковими прогнозами, щоб середньострокове планування справляло реальний вплив на бюджетний процес» [45, с. 78]);

Характеристика середньострокового МПП доходів бюджету у країнах Європейського Союзу наведена в табл. 1.12.

З табл. 1.12 видно, що переважна більшість країн Європейського Союзу: 1) середньострокове МПП доходів бюджету здійснюють на основі трирічного періоду.

2) у якості об'єкта таргетування обрали такий показник як «дефіцит бюджету» (це логічно, адже його розрахунок потребує ідентифікації і доходів, і видатків і державного боргу), 3) має високий рівень кореляції середньострокового МПП доходів бюджету та бюджету поточного року (така

ситуація обумовлена прийняттям Єврокомісією «Пакту стабільності та розвитку» (2005 і 2009 рр.), який суттєво підсилив роль та значення МПП доходів бюджету у державному управлінні економікою).

Таблиця 1.12

Характеристика середньострокового МПП доходів бюджету у країнах Європейського Союзу

Назва держави	Період планування, років після поточного	Об'єкт таргетування СБПП	Ступінь впливу МППДБ на бюджет поточного року
Австрія	4	ДЕФ, В	Високий
Бельгія	3	ДЕФ	Середній
Болгарія	3	ДЕФ, Б, В	Середній
Велика Британія	2-5	ДЕФ	Високий
Данія	5	ДЕФ, В, Д	Середній
Естонія	4	ДЕФ, Б, В	Середній
Ірландія	4	ДЕФ, В	Високий
Іспанія	3	ДЕФ, В	Високий
Італія	3	ДЕФ, Б	Високий
Латвія	3	ДЕФ, Б, В, Д	Середній
Литва	3	ДЕФ	Високий
Мальта	3	ДЕФ, Б	Високий
Нідерланди	5	В	Високий
Німеччина	3	в, д	Високий
Польща	3	ДЕФ, Б	Середній
Румунія	3	ДЕФ, Б	Низький
Словаччина	3	ДЕФ	Високий
Словенія	3	ДЕФ, Б	Високий
Угорщина	3	ДЕФ, Б, В	Високий
Фінляндія	4	ДЕФ, Б, В	Високий
Франція	3	ДЕФ, Б, В, Д	Високий
Чехія	3	ДЕФ	Високий
Швеція	3	ДЕФ, В	Високий

Примітки: ДЕФ – дефіцит бюджету, Б – державний борг, З – видатки, Д – доходи

СБПП – середньострокове бюджетне прогнозування і планування; об'єкт таргетування – показники (и), який (і) вважається (ються) ключовим (и) при визначенні цілей розвитку державних фінансів у середньостроковому періоді.

Джерело: складено автором за даними [67].

«Використання «ковзного» плану, тобто прогнозні дані регулярно оновлюються шляхом коригування наявних прогнозів згідно з поточною економічною ситуацією» [45, с. 76]. Відтак Міністерство Фінансів Швеції «оновлює прогноз основних показників державного бюджету (доходи, видатки, дефіцит) на регулярній основі, чотири-шість разів на рік» [45, с. 82].

До МПП доходів бюджету активно залучаються неурядові організації. Так, у Швеції «з метою складання надійних макроекономічних прогнозів, необхідних для бюджетного планування, створено спеціальний відділ прогнозування. Цей орган незалежний від уряду, тому його прогнози є

нейтральними» [45, с. 82].

Зміст проблеми залучення до МПП доходів бюджету неурядові організації достатньо комплексно розкрив Козоріз А.В.: «політичні сили для створення власного позитивного іміджу часто складають занадто оптимістичні довгострокові прогнози. Відповідно, необхідно розрізняти реальний прогноз та завищення, обумовлені політичною доцільністю. У Німецькій практиці макроекономічного прогнозування триває постійна дискусія щодо вирішення цього питання. З одного боку, залучення до прогнозів незалежної установи забезпечуватиме від завищення чи заниження прогнозних показників, з другого - Міністерство фінансів як головний розпорядник коштів має найточніші й найефективніші інструменти для здійснення прогнозування» [45, с. 83].

Варто зазначити, що у зарубіжній практиці є і досвід, коли МПП доходів бюджету здійснюється двома державними установами. Так, «Туреччина є однією з небагатьох країн, де ... середньострокові плани складаються одразу двома установами (Державною плановою організацією та Міністерством фінансів)» [45, с. 85].

У контексті даної проблеми особливо важливим є досвід Сполучених Штатів Америки, у процес МПП доходів бюджету активно залучаються комерційні компанії, які спеціалізуються на прогнозуванні (у США існує навіть поняття «прогнозна індустрія»). Такі компанії науковці систематизують у три групи:

- «управлінські консультаційні фірми (разом з іншими видами управлінських послуг виконують прогнозні розробки);
- спеціалізовані комерційні прогнозні фірми (займаються побудовою різних прогнозів, а також здійснюють консультування і навчання клієнтів методам прогнозування);
- університетські дослідницькі групи» [82, с. 148].

Особливість МПП доходів бюджету в Японії є його адаптивний характер (оперативне врахуванням Управлінням економічного планування усіх обґрунтованих пропозицій та заперечень наданих підприємцями та діловими колами країни).

Підсумовуючи зарубіжний досвід МПП доходів бюджету систематизуємо його у вигляді періодизації генезису МПП доходів бюджету (табл. 1.13).

З табл. 1.13 видно, що МПП доходів бюджету з 60-х роках ХХ століття до сьогодення дуже стрімко розвивається, що обґрунтовує необхідність

визначення лише основних тенденцій досвіду міжнародного розвитку МПП доходів бюджету (адже динамічні зміни обумовлюють трансформацію економічних умов, за яких копіювання зарубіжного позитивного досвіду стає неприйнятним) з метою дослідження можливості та доцільності їх адаптації у вітчизняній практиці (табл. 1.14).

Таблиця 1.13

Періодизація світової практики МПП доходів бюджету

№	Часовий вимір	Характеристика основних змін
1	до 60-х років ХХ століття	Формуються умови для становлення МПП доходів бюджету
2	60-ті роки ХХ століття - 90-ті роки ХХ століття	Відбувається становлення та нормативно-правове закріплення МПП доходів бюджету у практиці державного регулювання економіки країн. Розвиваються методичне, інституційне та інформаційно-комунікаційне забезпечення МПП доходів бюджету.
3	90-ті роки ХХ століття - до нині	Розвинені країни у практиці МПП доходів бюджету переорієнтовуються на середньострокове та довгострокове бачення. Активно до МПП доходів бюджету залучаються неурядові організації. Серед методів МПП доходів бюджету на перше місце виходить моделювання.

Джерело: складено автором.

Таблиця 1.14

Тенденції зарубіжного досвіду МПП доходів бюджету у розрізі видів його забезпечення

Види забезпечення МППДБ	Характеристика основних тенденцій
Методичне	У процесі МПП доходів бюджету застосовується поточна корекція планів та прогнозів методом «ковзного згладжуванім» Активно використовуються економіко-математичні методи та моделювання
Кадрове	До процесу МПП доходів бюджету залучаються неурядові установи
Інформаційно-комунікаційне	Комунікації у процесі планування доходів бюджету здійснюються переважно за принципом «зверху-вниз» Існує проблема якості, достовірності та неупередженості інформаційної бази МПП доходів бюджету, яка впливає на точність прогнозування
Фінансове	За рахунок передачі деяких функцій та завдань МПП доходів бюджету неурядовим організаціям виникає можливість оцінити фінансові вимоги процесу МПП доходів бюджету у розрізі його функцій та завдань
Правове	На законодавчому рівні визначено обов'язковість середньострокового МПП доходів бюджету та його зв'язок з державним бюджетом поточного року

Джерело: складено автором.

Таким чином, проаналізувавши генезис МППДБ, вдалося визначити основні тенденції міжнародного досвіду його розвитку. Саме їх необхідно враховувати у процесі удосконалення МПП доходів бюджету в Україні. Але перш ніж здійснювати пошук шляхів посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету необхідно оцінити фактичний стан та існуючі проблеми у вітчизняній практиці МППДБ.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних основ МПП доходів бюджету дало можливість сформулювати наступні висновки:

1. Критичний аналіз підходів науковців до визначення змістовного наповнення терміну «прогнозування» дозволив систематизувати сутнісні аспекти, які притаманні даній дефініції, та уточнити його семантику. Запропоновано під прогнозуванням у вузькому значенні розуміти процес передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки об'єкта управління на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей; а у широкому – систему, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки об'єкта управління на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей.

2. Дослідження сутності поняття «планування» забезпечило можливість обґрунтування авторського трактування даного терміну у контексті двох можливих формах прояву: як процесу визначення цілей та концепції управління та як системи, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію визначення цілей та концепції управління.

3. За результатами узгодження понятійно-термінологічного апарату, який застосовується для ідентифікації семантики прогнозування та планування доходів бюджету держави, та на основі систематизації підходів науковців до інтеграції бюджетного прогнозування і планування обґрунтовано доцільність використання терміну «МПП доходів бюджету». Під ним з позиції системного підходу запропоновано розуміти систему, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету, виходячи з відомих причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави. У контексті ж функціонально-цільового підходу МПП доходів бюджету розглядається як процес передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету, виходячи з відомих причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави.

4. Теоретична структуризація МПП доходів бюджету як системи дозволила ідентифікувати її складові елементи. До них віднесено:

організаційне (кадрове, інформаційно-комунікаційне, фінансове, правове) та методичне забезпечення. За результатами ґрунтовного осмислення сутнісно-змістовних аспектів кожного з наведених вище елементів сформовано модель управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету.

5. Осмислення історії становлення і розбудови вітчизняної практики МПП доходів бюджету дозволило: по-перше, розробити її періодизацію, а по-друге, визначити основні тенденції розвитку, до яких віднесено: удосконалення законодавства і формалізація концептуальних засад; концентрація функцій; забезпечення достовірності інформаційного забезпечення; активне використання інформаційних технологій; постійне і систематичне підвищення кваліфікації; підвищення ефективності менеджменту у контексті стимулювання продуктивності праці фахівців, які здійснюють практичну реалізацію МПП доходів бюджету України.

6. Дослідження генезису світової практики МПП доходів бюджету забезпечило виокремлення таких тенденцій зарубіжного досвіду як: залучення до МПП доходів бюджету неурядових організацій; активне застосування економіко-математичних методів та моделювання, що, у свою чергу, вимагає використання сучасних інформаційних технологій та здійснення профільного підвищення кваліфікації; здійснення корекції планів та прогнозів методом «ковзного згладжування»; постійна робота над підвищенням достовірності інформаційної бази МПП доходів бюджету; ефективне застосування середньострокового МПП доходів бюджету; ідентифікація вартісного вираження функцій та етапів МПП доходів бюджету, що створює передумови для ефективного менеджменту (налагодження мотиваційної системи стимулювання продуктивності праці).

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Стан формування доходів Державного бюджету в Україні як цільового орієнтиру макроекономічного прогнозування та планування

Оцінку МПП доходів ДБУ доцільно здійснювати у розрізі двох підходів: процесного та цільового. З позиції процесного підходу оцінці підлягає результативність функціональної практичної реалізації МПП. У контексті ж цільового підходу, об'єктом аналізу є стан досягнення результату – відповідність прогнозних та планових значень доходів ДБУ їх фактичному стану.

З метою оцінки результативності МПП доходів ДБУ проаналізуємо фактичний стан та окреслимо основні тенденції формування доходів ДБУ.

Для цього, перш за все, розглянемо динаміку доходів ДБУ у порівнянні з динамікою ВВП, доходами зведеного та місцевих бюджетів (табл. 2.1).

З табл. 2.1 видно, динаміка усіх показників (ВВП, доходів Зведеного бюджету, доходів державного бюджету та доходів місцевих бюджетів), які характеризуються подібною між собою тенденцією: постійного зростання (із незначним зменшенням у 2012 році).

Якщо ж відобразити дані табл. 2.1 у формі графіку (рис. 2.1), то можна побачити, що за період 2017-2019 років показники ВВП та доходів державного бюджету (які вплинули і на доходи Зведеного бюджету України) стрімко зростають (і це в умовах окупації Криму та проведення АТО на сході України). Проте така тенденція стає логічною і зрозумілою, коли врахувати індекс споживчих цін у 2017-2019 роках (2017 рік – 124,9%, 2018 рік – 143,3%, 2019 рік – 112,4%).

Дана ситуація свідчить, що у процесі МПП потрібно враховувати не лише дані попередніх звітних періодів, а й інші фактори, які здійснюють суттєвий вплив на формування дохідної частини бюджету у теперішньому та майбутньому часі. Розглянувши загальну динаміку, вважаємо за необхідне проаналізувати відповідність фактичних і планових (включаючи і планові показники з урахуванням змін, які вносяться у процесі виконання ДБУ)¹

¹ Планові показники формуються за результатами МПП доходів ДБУ.

значень доходів ДБУ (рис. 2.2.)

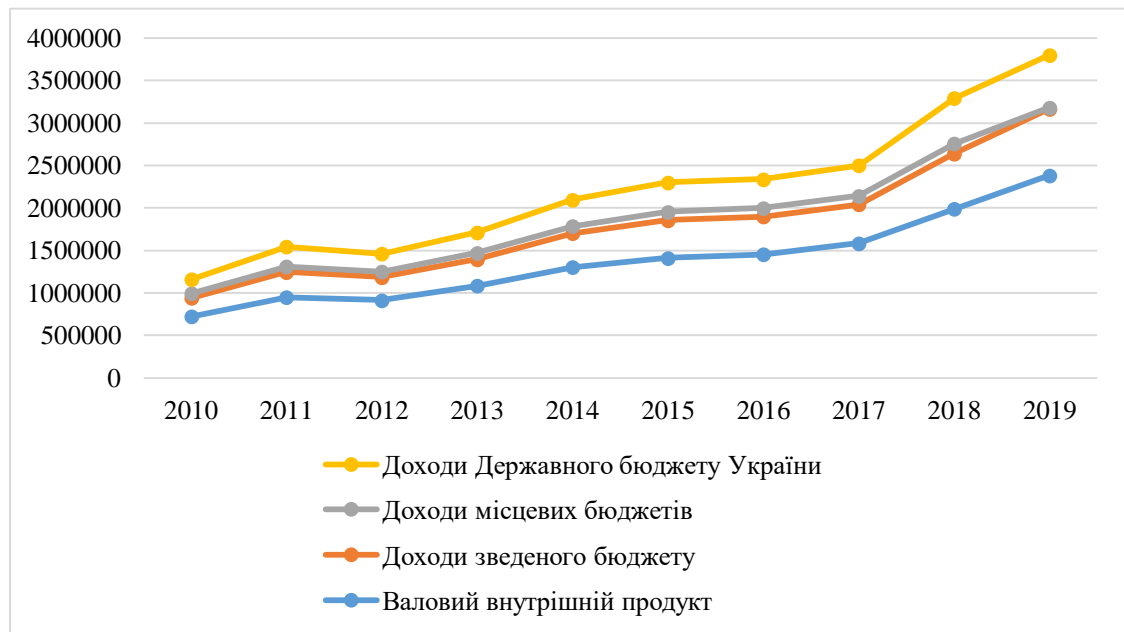

Рис. 2.1. Динаміка ВВП та доходів бюджету в Україні (у фактичних цінах)
Джерело: складено автором за даними [65].

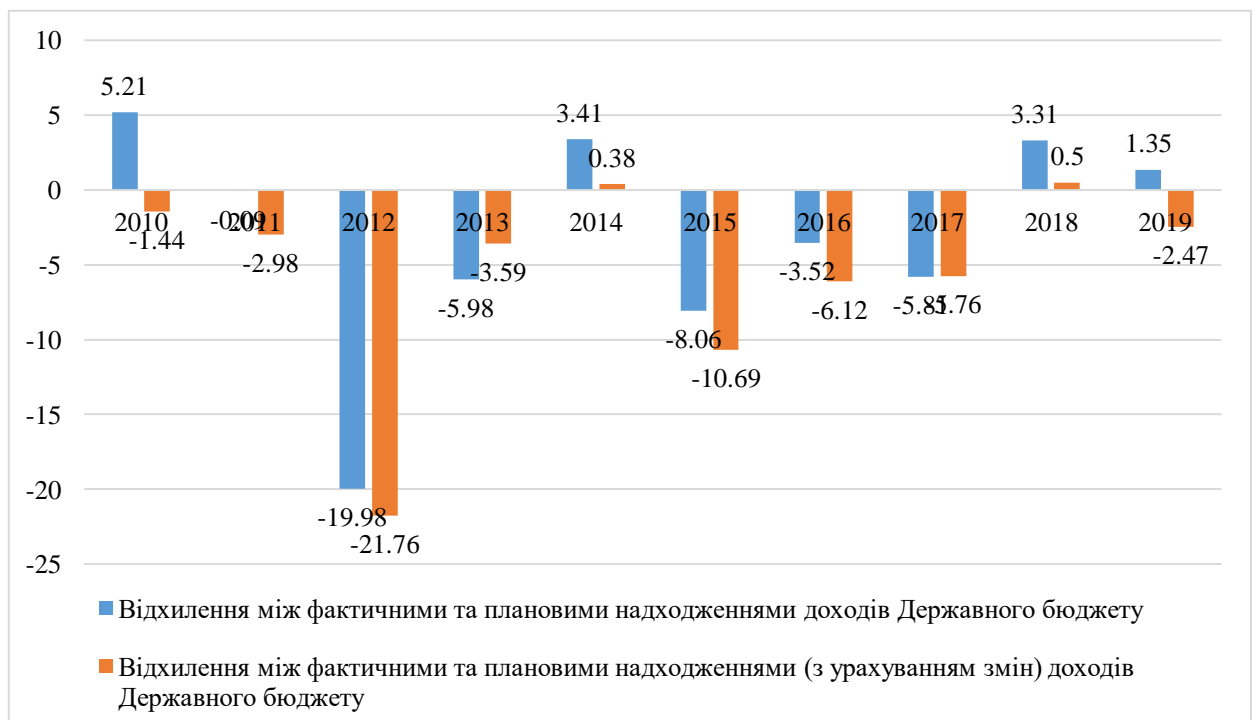

Рис. 2.2. Динаміка відхилень між фактичними та плановими доходами ДБУ
Джерело: складено автором

На рис. 2.2 можемо спостерігати три суттєві тенденції:

по-перше, у 2011, 2012, 2015, 2016 та 2019 роках відхилення планових значень доходів ДБУ від фактичних були менші ніж аналогічні відхилення планових значень із урахуванням змін;

по-друге, з 2015 року спостерігається зниження розміру відхилень;

по-третє, зміна тенденції у динаміці доходів ДБУ, яка була у 2012 році, логічно супроводжувалася зростанням відхилень між плановими та фактичними їх значеннями, у той же час при зміні загальної тенденції у динаміці доходів ДБУ в 2018-2019 роках відхилення між плановими та фактичними їх показниками скоротилися у порівнянні з аналогічними попередніми періодами, що є не зовсім логічним² та потребує окремого осмислення.

З метою ідентифікації ключових домінант формування доходів ДБУ³ розглянемо динаміку останніх у розрізі структурних частин (табл. 2.2).

Аналізуючи дані табл. 2.2., можна зробити наступні узагальнення.

По-перше, динаміка податкових та неподаткових надходжень майже повністю співпадає з динамікою доходів ДБУ.

По-друге, динаміка доходів від операцій з капіталом, цільових фондів та інших надходжень різниться з динамікою доходів ДБУ.

По-третє, враховуючи, що податкові та неподаткові надходження у своїй сумі складають 99 % доходів ДБУ (рис. 2.3), інші надходження до державного бюджету (доходи від операцій з капіталом, цільові фонди та інші надходжень) не здійснюють суттєвого впливу на загальну тенденцію останнього, навіть маючи відмінності у трендах динаміки показників.

По-четверте, податкові надходження⁴ здійснюють значно суттєвіший вплив на динаміку доходів ДБУ, ніж неподаткові надходження⁵ (рис. 2.4).

Так, зменшення обсягів неподаткових надходжень у 2014, 2017 та 2019 роках не вплинули на зміну позитивної динаміки доходів ДБУ в цілому, яка переважно завдається тенденцією у динаміці податкових надходжень (що свідчить про суттєве домінування податкових надходжень у доходах ДБУ).

² При цьому варто пам'ятати про анексію Криму та АТО на сході країни та зростання індексу споживчих цін.

³ Ідентифікація ключових факторів (виду доходів), які здійснюють суттєвий вплив на обсяги доходів ДБУ є важливою з позиції зосередження уваги на МПП саме цих доходів.

⁴ Частка неподаткових надходжень у доходах ДБУ за останні 10 років була на рівні 70-80%.

⁵ Частка неподаткових надходжень у доходах ДБУ за останні 10 років була на рівні 15-27%.

Таблиця 2.1

Динаміка ВВП та доходів бюджету в Україні (у фактичних цінах) за період 2011-2019 років

Назва показника	Значення показників, млн. грн									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ВВП	720731	948056	913345	1082569	1302079	1411238	1454931	1586915	1988544	2383182
Доходи Зведеного бюджету	219936	297893	272967	314506	398553	445525	442788	456067	652030	782859
Доходи ДБУ	165939	231722	209700	240615	314616	346053	339226	357084	534694	616283
Доходи місцевих бюджетів	53997	66171	63267	73891	83937	99472	103562	98983	117336	166576

Джерело: складено автором за даними [65].

Таблиця 2.2

Доходи ДБУ у розрізі структурних елементів за період 2010-2019 років

Назва показника	Значення показників, млн. грн									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Доходи ДБУ. всього	165939	231722	209700	240615	314616	346053	339226	357084	534694	616283
з них:										
Податкові надходження	116670	167883	148915	166872	261604	274715	262777	280178	409417	503879
Неподаткові надходження	42111	52854	50676	65067	49087	68287	72853	68355	120006	103643
Доходи від операцій з капіталом	1769	2125	1060	586	517	1231	255	888	171	191
Цільові фонди	930	1022	633	1157	206	254	202	161	155	287

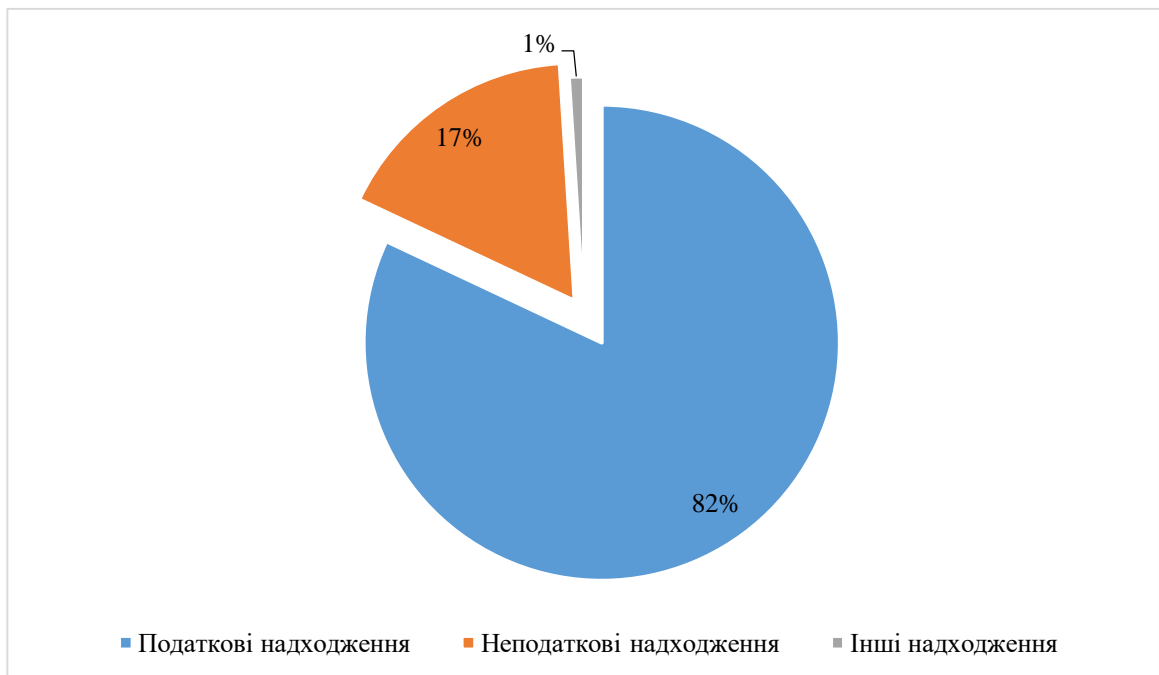

Рис. 2.3. Структура доходів ДБУ у 2019 році

Джерело: складено автором

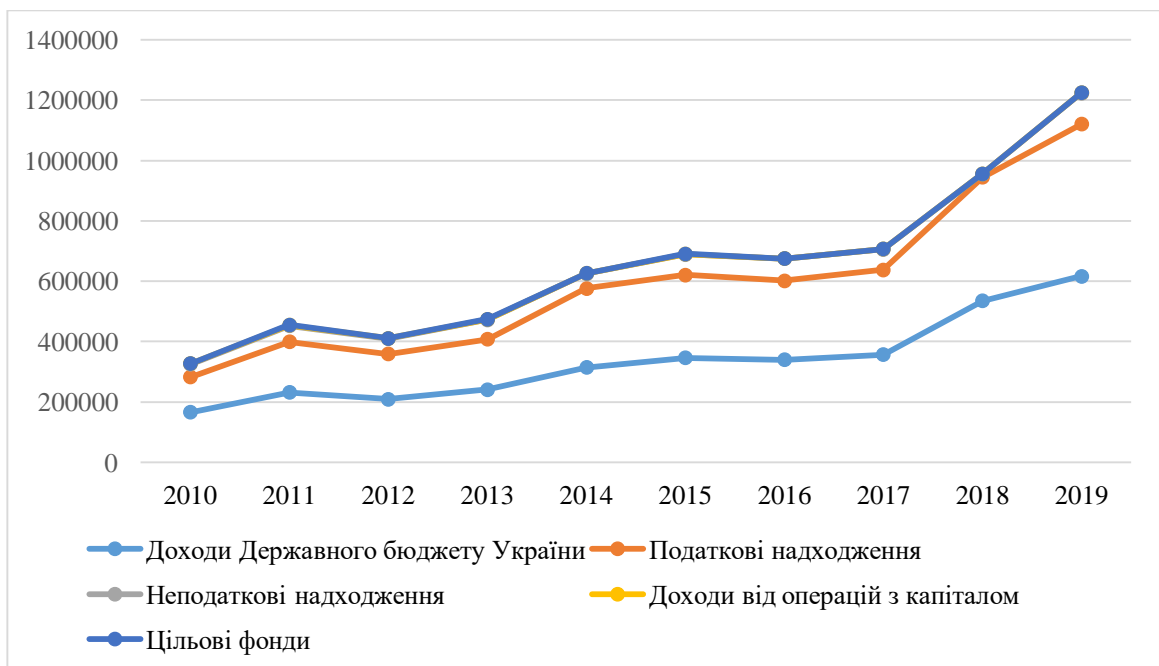

Рис. 2.4. Динаміка доходів ДБУ у розрізі структурних елементів

Джерело: складено автором за даними [65]

Визначивши, що основну питому вагу (99 % у 2019 році) у доходах ДБУ займають податкові та неподаткові надходження, проаналізуємо відповідність їх фактичних і планових (включаючи і планові показники з урахуванням змін, які вносяться у процесі виконання державного бюджету)⁶ значень.

⁶ Визначених за результатами МПП.

Доцільно сформулювати п'ять основних тенденцій:

- відхилення між фактичними та плановими показниками податкових надходжень до ДБУ, у переважній більшості випадків, має мінусове значення, що свідчить про перевиконання плану (ситуація з неподатковими надходженнями є оберненою);

- за період з 2015-2019 років відхилення між фактичними та плановими показниками податкових надходжень до ДБУ постійно зменшується, що може свідчити про підвищення якості МПП податкових надходжень державного бюджету (хоча, поряд з цим, дана тенденція є неоднозначною, адже вона проявилася в умовах нестабільності⁷ і зростанні індексу споживчих цін у 2017-2019 роках);

- за період 2014-2019 років значення відхилень між фактичними та плановими показниками податкових надходжень до ДБУ і між фактичними та плановими показниками (з урахуванням змін) знаходяться майже на одному рівні, що свідчить про мінімальне коригування плану протягом року;

- внесення змін у план протягом поточного календарного року забезпечило суттєве зниження відхилень між фактичними та плановими значеннями неподаткових надходжень до ДБУ;

- похибка у плануванні неподаткових надходжень до ДБУ у 9 періодах із 10 досліджуваних була більше 10% (а то й сягала 20%), що, на нашу точку зору, є суттєвим відхиленням і потребує детальнішого дослідження.

Виходячи з визначеного вище, вважаємо за необхідне більш детально дослідити структуру та якість МПП податкових надходжень ДБУ (як таких, що займають основну питому вагу, а саме 82 % у 2016 році). І, враховуючи, що найбільша похибка МПП проявляється при плануванні неподаткових надходжень, доцільним є проаналізувати структуру та якість МПП неподаткових надходжень ДБУ.

Дослідження податкових надходжень ДБУ у розрізі їх структури (рис. 2.5), дозволило зробити два узагальнення.

По-перше, динаміка податкових надходжень ДБУ значною мірою завдається внутрішніми податками на товари та послуги; податками на доходи, на прибуток та на збільшення ринкової вартості; рентною платою та платою за використання інших природних ресурсів.

По-друге, внутрішні податки на товари та послуги формують більше

⁷ В умовах анексії Криму та проведення антитерористичної операції на сході країни.

60% загальної величини податкових надходжень до ДБУ (рис. 2.5).

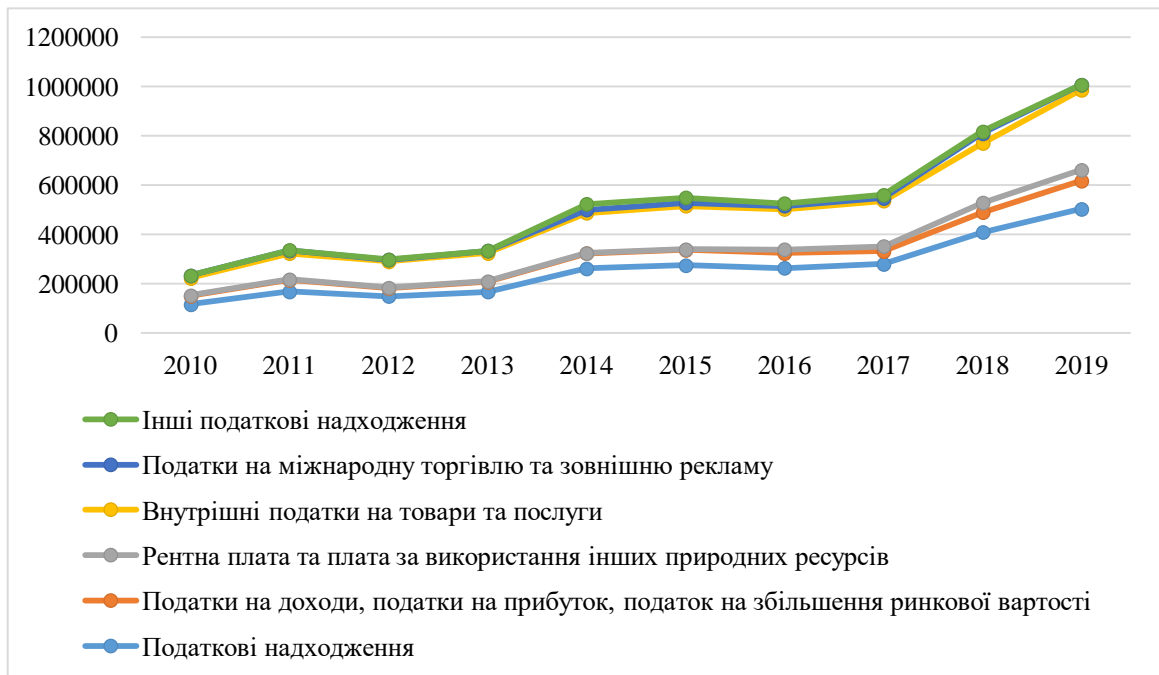

Рис. 2.5. Динаміка податкових надходжень ДБУ у розрізі структурних елементів. Джерело: складено автором за даними [82].

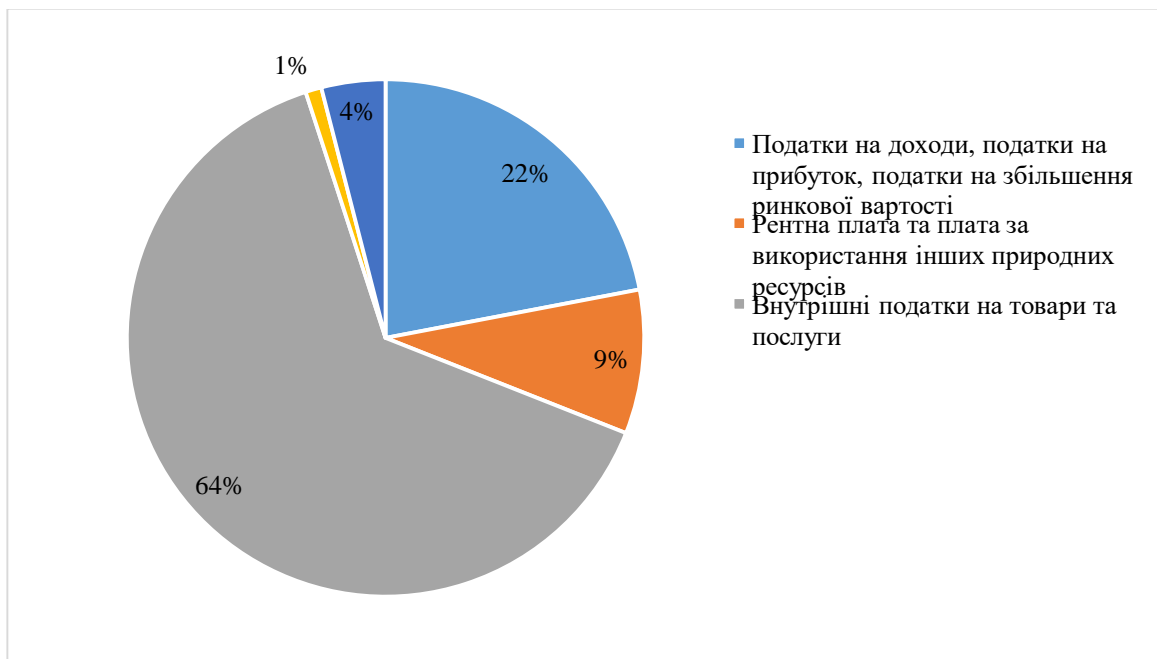

Рис. 2.6. Структура податкових надходжень ДБУ у 2019 році
Джерело: складено автором за даними [82].

З рис. 2.6 видно, що основними структурними елементами податкових надходжень ДБУ є: внутрішні податки на товари та послуги; податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості; рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів; податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції.

Розглянемо якість їх МПП більш детально. За результатами дослідження динаміки відхилень між фактичними та плановими надходженнями внутрішніх податків на товари та послуги до державного бюджету (рис. 2.7) можна констатувати, що за останні 5 років спостерігається тенденція до скорочення розмірів відхилень. Більш того, у період економічної нестабільності 2018-2019 років якість МПП внутрішніх податків на товари та послуги суттєво покращилася, змінивши загальний тренд від невиконання до перевиконання планових значень.

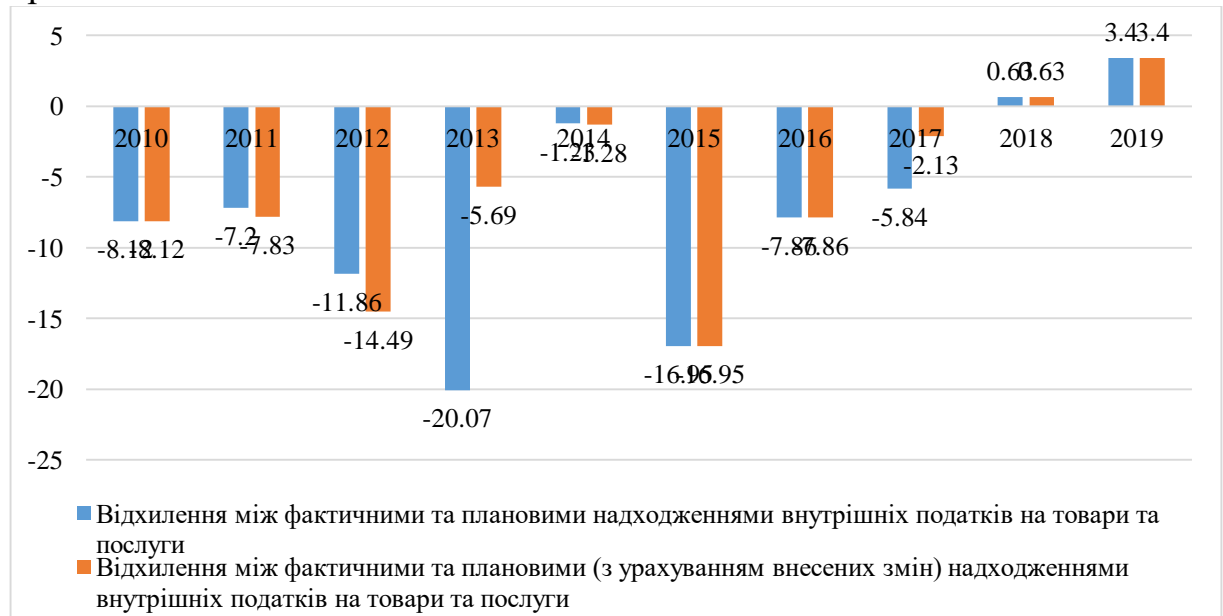

Рис. 2.7. Динаміка відхилень між фактичними та плановими надходженнями внутрішніх податків на товари та послуги до ДБУ

Джерело: складено автором за даними [82].

Аналіз якості МПП надходження податків на доходи, податків на прибуток та податків на збільшення ринкової вартості до ДБУ (рис. 2.8) засвідчив, що у 2012 році спостерігалось різке погіршення якості планування, що обумовлюється зміною загального тренду доходів ДБУ (див. табл. 2.1 та рис. 2.1), яка спричинена економічною кризою (а от у 2018 році спостерігалась обернена тенденція: при погіршенні загальної економічної ситуації в країні, яке супроводжувалося політичною нестабільністю, якість МПП податків на доходи, податків на прибуток та податків на збільшення ринкової вартості суттєво поліпшилася).

Якість МПП надходження рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до ДБУ (рис. 2.9) характеризується різким погіршенням у періоди 2011-2013 років та 2017-2019 років (коли в Україні була складна та

нестабільна економічна ситуація).

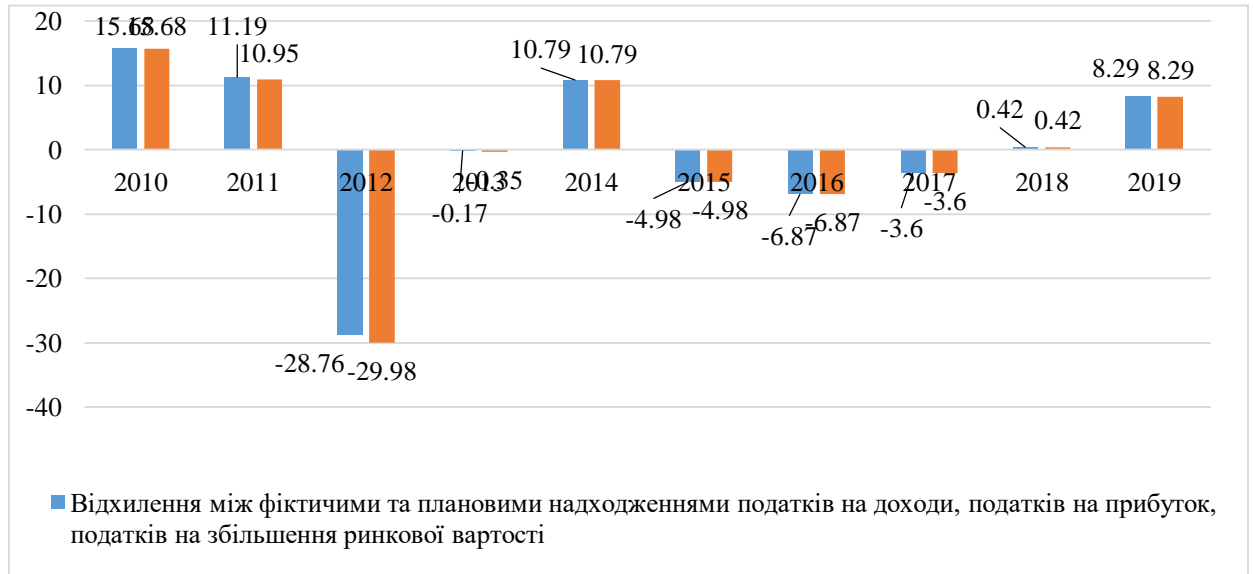

Рис. 2.8. Динаміка відхилень між фактичними та плановими надходженнями податків на доходи, податків на прибуток та податків на збільшення ринкової вартості до ДБУ. Джерело: складено автором за даними [82]

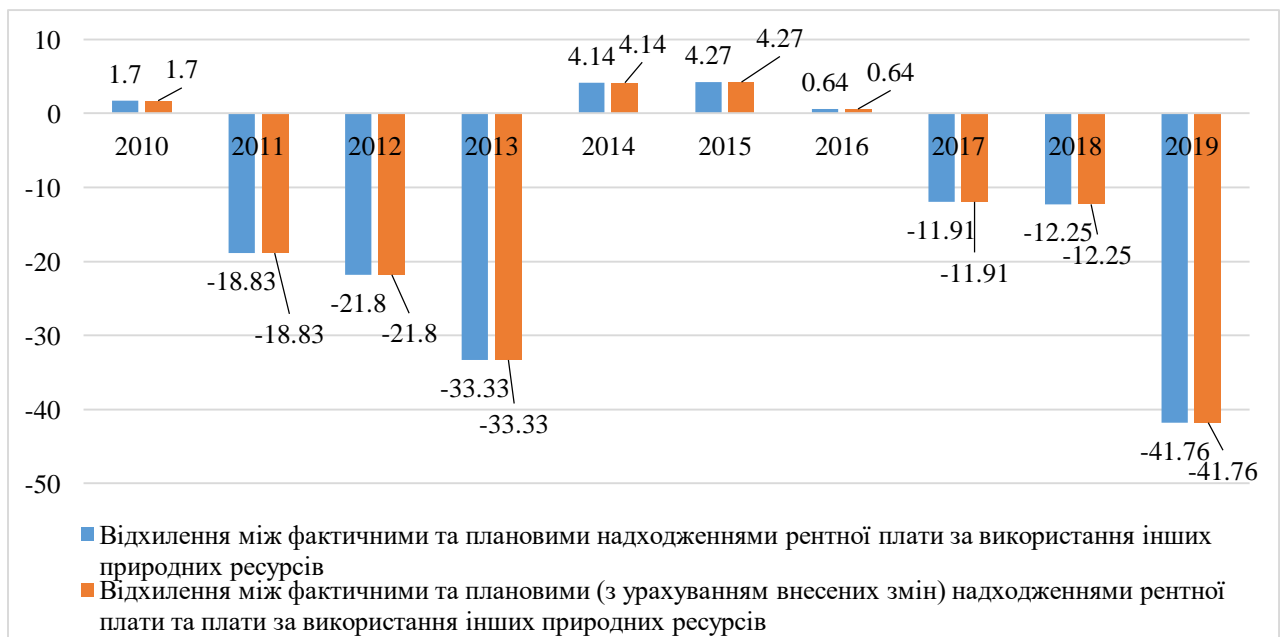

Рис. 2.9. Динаміка відхилень між фактичними та плановими надходженнями рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до ДБУ. Джерело: складено автором за даними [82]

Оцінка якості МПП надходження податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції до ДБУ з позиції цільового підходу (рис. 2.10 скрутною економічною ситуацією в цей період, та відносно покращення результатів

МПП у 2018-2019 роках (на загальному фоні нестабільної ситуації в Україні).

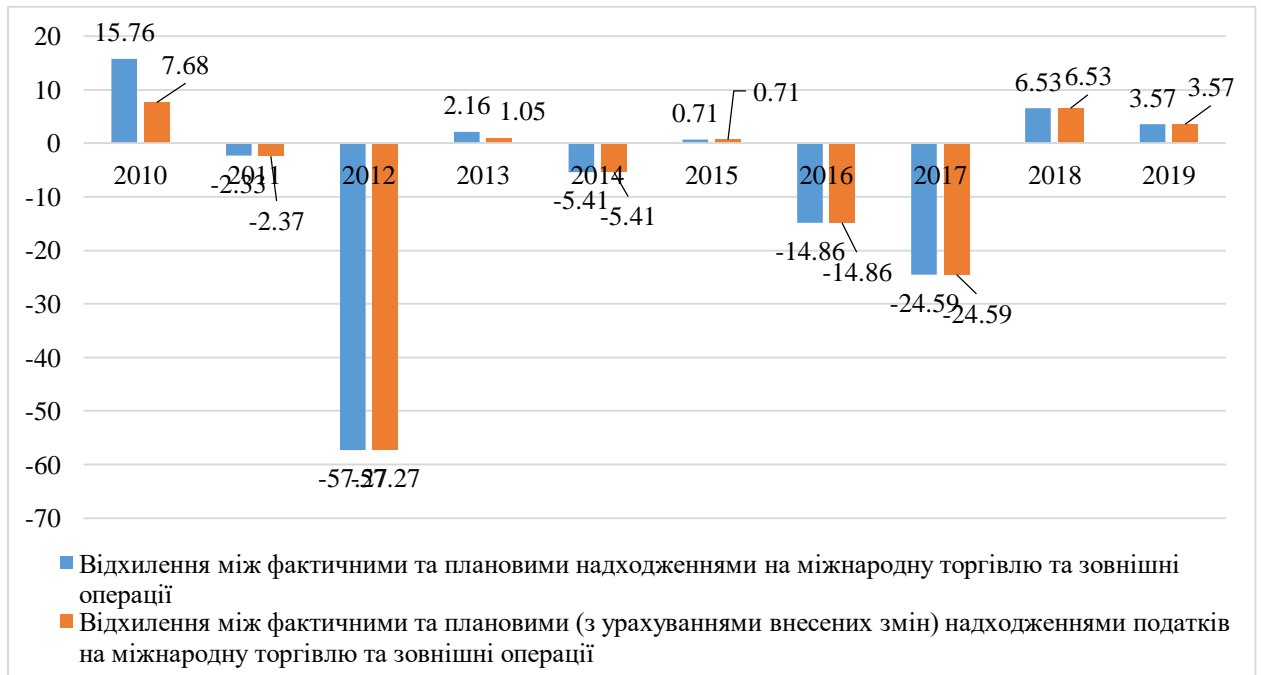

Рис. 2.10. Динаміка відхилень між фактичними та плановими надходженнями податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції до ДБУ. Джерело: складено автором за даними [82]

Проаналізувавши якість МПП (з позиції цільового підходу) податкових надходжень до ДБУ, приділимо увагу дослідженню якості МПП неподаткових надходжень до державного бюджету у розрізі їх структурних елементів. Для цього, перш за все розглянемо загальну динаміку неподаткових надходжень до ДБУ (рис. 2.11).

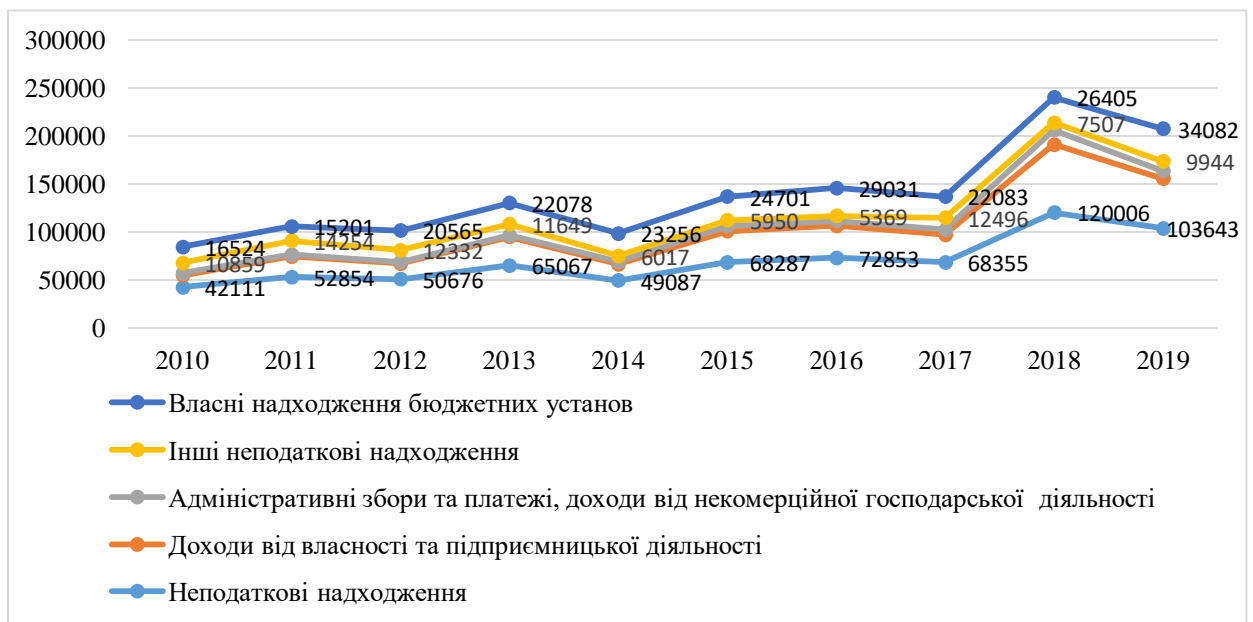

Рис. 2.11. Динаміка неподаткових надходжень ДБУ у розрізі структурних елементів. Джерело: складено автором за даними [82]

З рис. 2.11 видно, що із чотирьох структурних елементів загальної динаміку неподаткових надходжень до ДБУ в основному завдають доходи від власності і підприємницької діяльності та адміністративні збори й платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності.

Якщо ж розглядати якість МПП неподаткових надходжень ДБУ, то доцільно звернути увагу на наступні тенденції:

- динаміка відхилень між фактичними і плановими надходженнями доходів від власності та підприємницької діяльності до державного бюджету, частка яких у загальному обсязі неподаткових надходжень є домінуючою (у 2019 році вона складала 50%), характеризується неоднозначною поведінкою у роках, коли суттєво змінювався загальний тренд обсягів надходжень до ДБУ (так у 2012 році відхилення становило 64,36%, а у 2018-2019 роках – відповідно 5,6% та 1,75%);

- різке погіршення якості МПП надходженнями адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційної господарської діяльності до державного бюджету у 2018 та 2019 роках (відхилення у цих роках становили відповідно 70,82% та 31,8%);

- неякісне МПП власних надходжень бюджетних установ до державного бюджету протягом 2010-2019 років;

- суттєве зниження якості МПП інших неподаткових надходжень до державного бюджету з 2013 року.

Таким чином, за результатами оцінки стану формування доходів ДБУ як цільового орієнтиру МПП доцільно виокремити наступні узагальнення:

1. Відхилення між плановими та фактичними значеннями доходів ДБУ протягом 2010-2019 років у середньому становили 5%.

2. Суттєве зниження якості МПП спостерігалось у 2010 році, що обґрунтовується використанням екстраполяційних методів передбачення за умови зміни загального тренду в доходах державного бюджету (спричиненого економічною кризою).

3. Фінансово-економічна криза 2017 року, яка була спровокована політичними потрясіннями і військовими діями на території України та зростання рівня індексу споживчих цін у 2017-2019 роках, за логікою економічних процесів повинні були спричинити зниження рівня якості МПП доходів ДБУ. Разом з тим, у цей період відбулося скорочення відхилень між плановими та фактичними значеннями доходів ДБУ. Така ситуація може пояснюватися або штучним суб'єктивним впливом на результуючі показники

МПП, або ж підвищенням якості останнього.

З метою визначення, яка саме з наведених вище причин була домінуючою при МПП доходів ДБУ, вважаємо за необхідне оцінити ефективність вітчизняної практики МПП у розрізі його організаційного та функціонального механізмів.

2.2. Аналіз ефективності вітчизняної практики макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України

Оцінку якості МПП доходів ДБУ вважаємо за доцільне здійснювати на основі досвіду та думок практиків - фахівців, діяльність яких безпосередньо пов'язана з МПП доходів державного бюджету. З цією метою нами було проведено опитування 30 фахівців ДФСУ, діяльність яких безпосередньо пов'язана з МПП доходів ДБУ⁸ (.

За результатами опитування сформульовані наступні узагальнення.

1. Якість вітчизняної практики МПП доходів ДБУ не є максимальною. Фахівці-практики її оцінюють у 7,3 бали з 10 можливих⁹ (рис. 2.12).

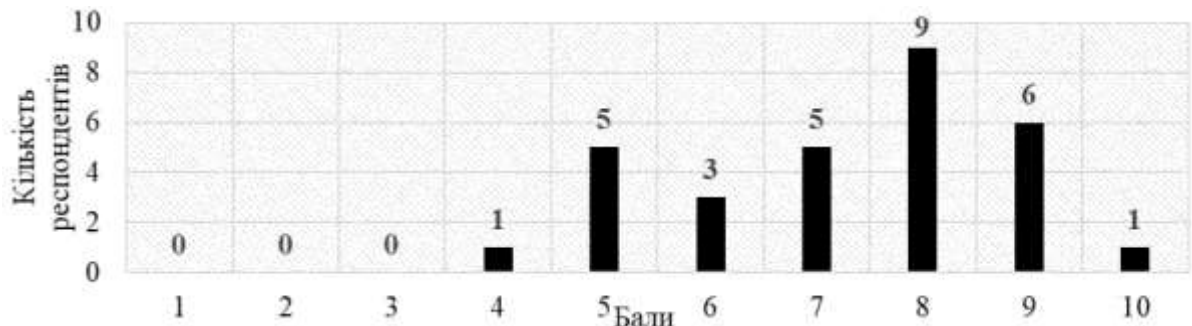

Рис. 2.12. Оцінка якості МПП доходів ДБУ за 10-бальною шкалою
Джерело: складено автором на підставі проведеного анкетування

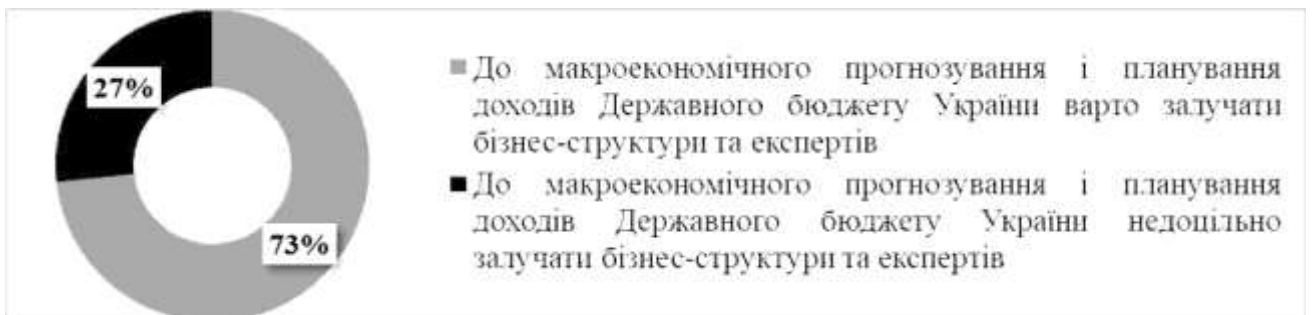

Рис. 2.12. Оцінка доцільності залучення бізнес-структур та експертів до МПП

⁸ За основний принцип відбору респондентів взято пряме відношення останніх до МПП доходів ДБУ. Опитані усі фахівці ДФСУ, які безпосередньо здійснюють практичну реалізацію МПП доходів ДБУ.

⁹ Оцінюючи результати опитування фахівців-практиків щодо визначення ефективності МПП доходів ДБУ варто взяти до уваги упередженість респондентів, адже вони по суті оцінювали власну роботу.

доходів ДБУ

3. Не достатньо ефективно забезпечується підвищення кваліфікації фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ. Відтак, якість підвищення кваліфікації з питань освоєння сучасних передових методик прогнозування та планування оцінена респондентами у 6,2 бали з 10 можливих, а з питань застосування в процесі МПП новітніх комп'ютерних програм та технологій - у 5,4 бали за 10-бальною шкалою.

4. Якість інформаційно-комунікаційного забезпечення МПП доходів ДБУ знаходиться на недостатньо високому рівні¹⁰ і потребує покращення

5. Суттєвого покращення потребує забезпеченість фахівців-практиків, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ, сучасною комп'ютерною технікою та програмних забезпеченням¹¹.

6. Неefективне фінансове забезпечення МПП доходів ДБУ. Така оцінка пояснюється двома основними аргументами.

По-перше, 97% із опитаних фахівців-практиків незадоволені рівнем оплати їх праці (рис. 2.14).

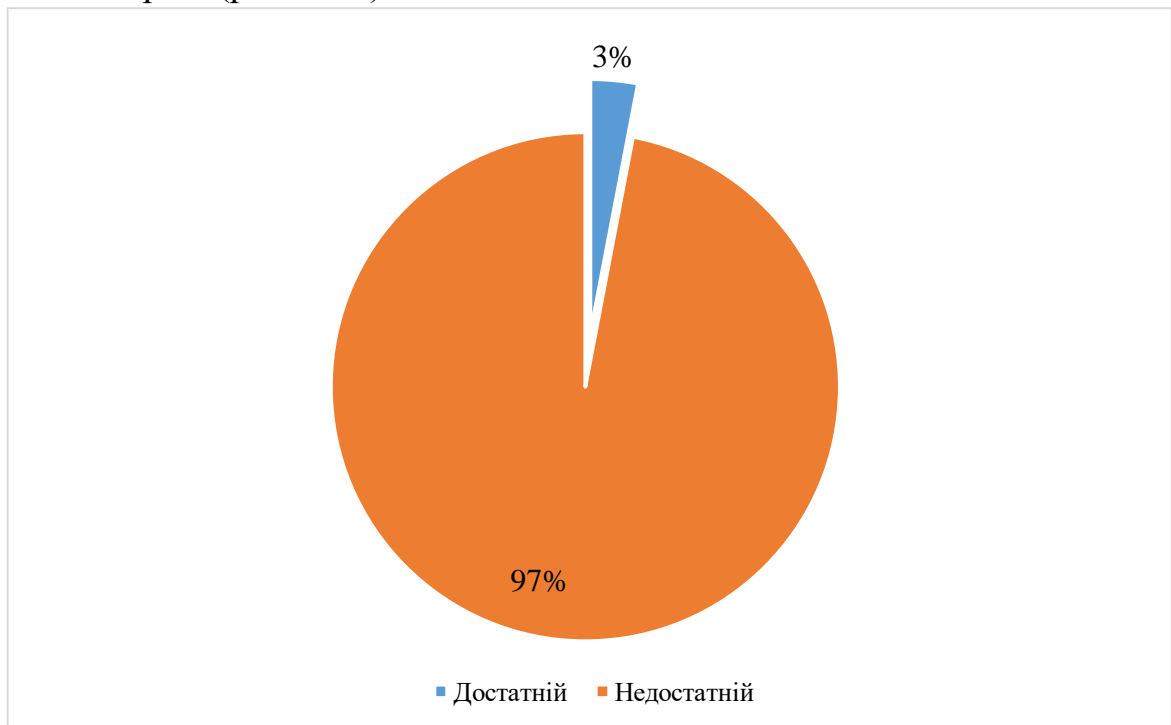

Рис. 2.14. Оцінка достатності рівня оплати праці фахівці, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ. Джерело: складено автором на основі проведеного анкетування.

При цьому, якість мотивації праці респонденти оцінили у 5 балів за 10-

¹⁰ Якість комунікацій між МФУ та ДФСУ оцінена фахівцями-практиками у 6,4 бали із 10 можливих.

¹¹ Фактичний стан забезпеченості сучасною комп'ютерною технікою та програмними продуктами оцінений фахівцями-практиками у 5 балів із 10 можливих.

бальною шкалою (рис. 2.15).

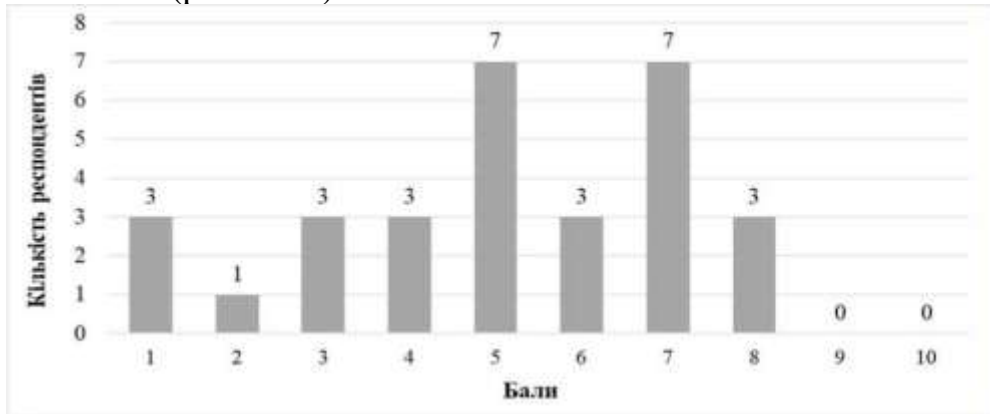

Рис. 2.15. Оцінка якості мотивації фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ за 10-бальною шкалою. Джерело: складено автором

Така ситуація пояснюється неефективною системою стимулювання праці фахівців, діяльність яких пов'язана з МПП доходів ДБУ (рис. 2.16).

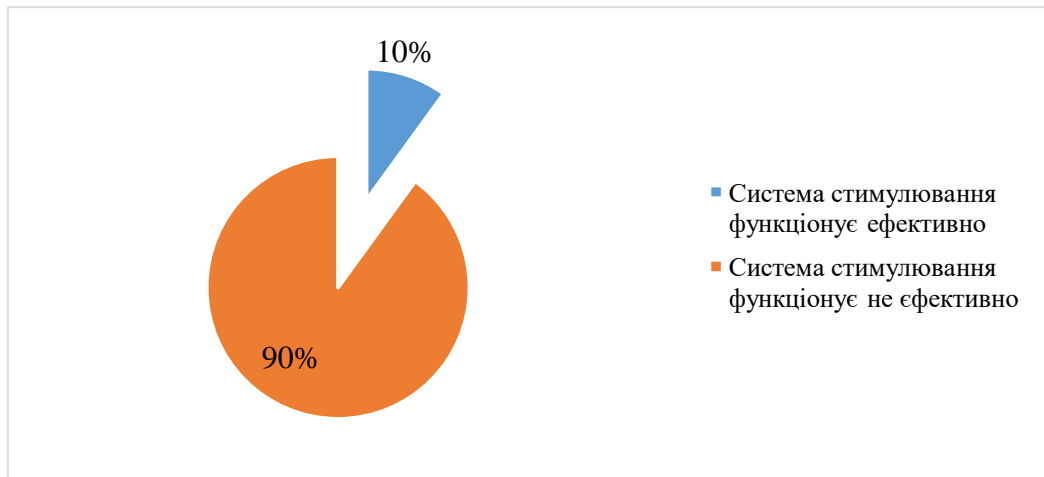

Рис. 2.16. Оцінка ефективності налагодження системи стимулювання праці фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ. Джерело: складено автором

По-друге, механізм визначення кількісного складу фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ для 97% респондентів є незрозумілим (рис. 2.17).

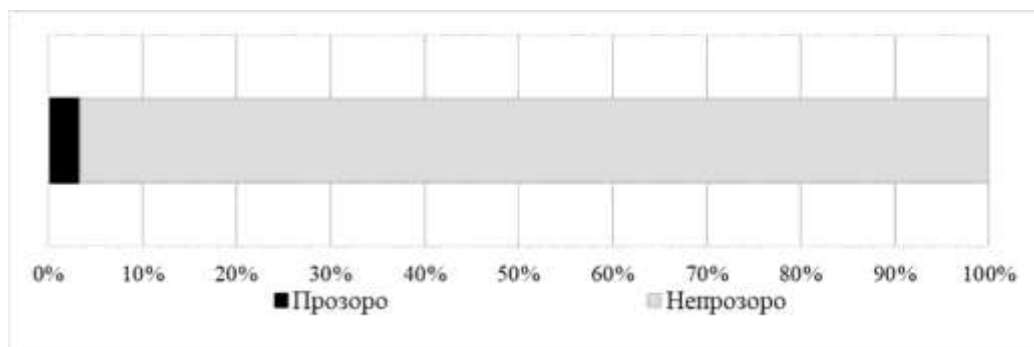

Рис. 2.17. Оцінка прозорості визначення кількісного складу фахівців, які

безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ

7. Якість правового забезпечення МПП доходів ДБУ є низькою і оцінена респондентами у 6,1 бали із 10 можливих. Така ситуація спричинена постійними змінами у вітчизняному законодавстві, які впливають на економічну діяльність суб'єктів господарювання, і, у переважній більшості, негативно відображаються на якості МПП доходів ДБУ (рис. 2.18).

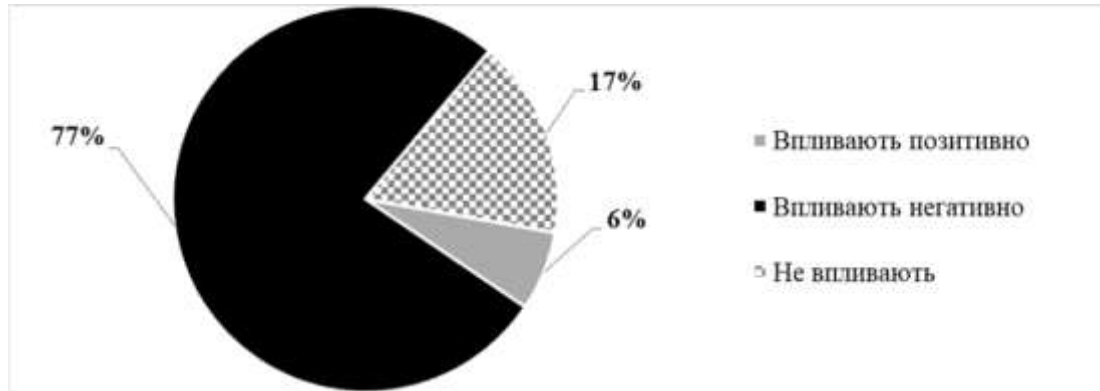

Рис. 2.18. Оцінка впливу постійних змін у законодавстві на якість МПП доходів ДБУ. Джерело: складено автором.

8. Недостатньо якісне методичне забезпечення МПП доходів ДБУ, що проявляється у недосконалості самих методик (остання за оцінками респондентів складає 6,2 бали із 10 можливих) та низькій якості їх оновлення у відповідності до вимог часу (за результатами опитування фахівців практиків даний показник склав 6,5 бали за 10-бальною шкалою).

Не менш важливою проблемою у контексті методичного забезпечення МПП доходів ДБУ є низька якість нормативно-правової формалізованості методик, яка за оцінками респондентів склала 4,6 бали із 10 можливих.

Підсумовуючи результати опитування фахівців ДФСУ, діяльність яких пов'язана з МПП доходів ДБУ, зазначимо, що кожен з респондентів висловив свою думку щодо ранжування причин недосконалості МПП (табл. 2.3)

Таблиця 2.3

Ранжування причин недосконалості МПП доходів ДБУ

Причини недосконалості	Місце по вагомості негативного впливу*
Не достатньо якісне правове регулювання та постійні зміни в законодавстві	1
Низька якість інформаційної бази, на основі якої здійснюється МПП	2
Недосконале методичне забезпечення	3
Відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення	4
Не достатньо ефективні комунікації між МФУ, ДФСУ, бізнесом та експертами	5
Неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців	6
Низький рівень оплати праці	7

Відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП	8
Випереджаючий розвиток сучасних методик прогнозування і планування порівняно з підвищенням кваліфікації фахівців	9
Відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП	10
Стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців	11

* Цифра 1 відповідає причині, яка здійснює найсуттєвіший негативний вплив, потім 2, 3 ... і т.д.

Джерело: складено автором

Аналізуючи дані табл. 2.3, доцільно звернути увагу на те, що визначені фахівцями-практиками причини недосконалості МПП доходів ДБУ є системними і пов'язаними з усіма видами його забезпечення.

Систематизацію проблем вітчизняної практики реалізації прогностичної та планової функцій державного бюджетного менеджменту, які ідентифікована фахівцями-практиками, що безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ, наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Систематизація проблем вітчизняної практики МПП доходів ДБУ, які ідентифіковані фахівцями-практиками

Групи проблем	Проблеми
Проблеми кадрового забезпечення	Відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП
	Відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП
	Стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців
Проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення	Низька якість інформаційної бази, на основі якої здійснюється МПП
	Не достатньо ефективні комунікації між МФУ, ДФСУ, бізнесом та експертами
	Відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення
Проблеми фінансового забезпечення	Низький рівень оплати праці
	Неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців
Проблеми правового забезпечення	Не достатньо якісне правове регулювання та постійні зміни в законодавстві
Проблеми методичного забезпечення	Недосконале методичне забезпечення
	Випереджаючий розвиток сучасних методик прогнозування і планування порівняно з підвищенням кваліфікації фахівців

Джерело: складено автором

Таким чином, за результатами наведених вище узагальнених результатів опитування фахівців-практиків можна зробити висновок про те, що вітчизняна практика МПП доходів ДБУ не є ефективною і характеризується системними проблемами. Усвідомлення причини виникнення та існування таких проблем

з метою їх усунення потребує окремого наукового осмислення.

2.3. Ідентифікація проблем макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України

Ідентифікацію проблем МПП доходів ДБУ доцільно здійснювати у контексті двох підходів: функціонально-цільового (передбачає оцінку методичного забезпечення) та системного (окреслення проблем у розрізі інституційного, інформаційно-комунікаційного, фінансового, правового та методичного забезпечення).

Згідно функціонально-цільового підходу основні проблеми МПП доходів ДБУ пов'язані з вибором методів прогнозування. Розглянемо дану проблему детальніше.

У теорії економічного прогнозування та планування виділяють три групи методів: формалізовані, інтуїтивні та комплексні (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Класифікація методів економічного прогнозування та планування
Джерело: складено автором за даними [23].

У контексті МПП доходів ДБУ дані методи набувають специфічних особливостей. А саме: методи екстраполяції тенденцій описують процес формування доходів ДБУ у динаміці; методи моделювання, з одного боку, базуються на оцінці структурних співвідношень між ключовими важливого значення при остаточному визначенні прогнозного показника; комбінаційне поєднання різних методів появляється у фінальному обґрунтуванні прогнозних значень.

Перш ніж охарактеризувати кожен з методів та оцінити їх ефективність, зосередимо увагу на тому факті, що і у зарубіжній практиці використовуються аналогічні підходи до методичного забезпечення МПП доходів ДБУ.

Відтак, у Сполучених Штатах Америки «поширеною практикою є використання простих методів аналізу часових рядів чи лінійної регресії у

поєднанні з консенсус-прогнозами ... При цьому точність прогнозування бюджетних доходів вища в тих штатах, де застосовується більш різноманітний інструментарій прогнозування» [15, с. 11] (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Підходи до методичного забезпечення МПП доходів бюджету у Сполучених Штатах Америки

№ підходу	Назва штатів	Характеристика підходу
1	Канзас, Західна Вірджинія	Використовується модель на основі аналізу тренда
2	Іллінойс, Міннесота, Міссісіпі, Огайо	Застосовуються методи екстраполяції тенденцій
3	Міссісіпі, Пенсільванія, Юта	Для прогнозування використовується лінійна регресія
4	Кентуккі, Луїзіана, Мічиган, Нью-Мексико	З метою прогнозування податкових надходжень застосовується консенсус-прогноз
5	Іллінойс, Міссісіпі, Південна Кароліна	Для прогнозування всіх доходів використовують консенсус-прогноз

Джерело: складено автором за даними [15, с. 11].

Аналіз підходів до методичного забезпечення МПП доходів державного бюджету у інших країнах (Австралії, Великобританії, Литві, Німеччині, Португалії тощо) засвідчив, що кожна з країн при передбаченні надходження доходів бюджету використовує метод прогнозування на основі показників адміністрування. Сама методика даного методу прогнозування відмінна між країнами, що обумовлено специфікою законодавчої бази кожної з держав.

Особливу увагу варто звернути на те, що процес прийняття рішення щодо вибору методики прогнозування спирається на якість інформаційного забезпечення, усвідомлення характеру залежності між показниками та причинно-наслідкових зав'язків, врахування динаміки змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Осмислення алгоритму вибору методик прогнозування дає можливість звернути увагу на те, що критеріями такого вибору є якісні характеристика, а не кількісні показники ефективності методик МПП доходів державного бюджету. Крім того можемо зробити висновок, що у вітчизняній практиці МПП доходів ДБУ використовуються в основному методи екстраполяції, моделювання, експертних оцінок та у разі потреби їх комбіноване поєднання (рис. 2.20)

З метою оцінки ефективності методів прогнозування доходів ДБУ та враховуючи нагальну потребу у трирічному прогнозному горизонті, зробимо прогноз доходів ДБУ на 2017-2019 роки за кожним із методів на основі інформаційних даних за період 2007-2017 років та порівняємо результати

прогнозування між собою і з фактичними даними 2017-2019 років.

Для даного дослідження за об'єкт МПП візьмемо ключові показники дохідної частини ДБУ, а саме: доходи ДБУ, податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, цільові фонди, податок на прибуток підприємств та податок на додану вартість.

Рис. 2.20. Методи МПП доходів державного бюджету, які застосовуються у вітчизняній практиці. Джерело: складено автором.

Перший метод, на основі якого здійсимо МПП обраних для експерименту доходів ДБУ - екстраполяція на основі середнього абсолютного приросту. Результати МПП при застосуванні методу екстраполяції на основі середнього абсолютного приросту наведені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Результати МПП на 2017-2019 роки при застосуванні методу екстраполяції на основі середнього абсолютного приросту

Назва показника	Значення показника					
	$\overline{\Delta y}$	y_1	y_n	\hat{y}_{n+1}	\hat{y}_{n+2}	\hat{y}_{n+3}
Доходи ДБУ	29876,4	70338,0	339226,0	369102,4	398978,8	428855,2
Податкові надходження	24213,7	44854,0	262777,0	286990,7	311204,4	335418,1
Неподаткові надходження	5608,0	22381,0	72853,0	78461,0	84069,0	89677,0
Доходи від операцій з капіталом	-66,2	851,0	255,0	188,8	122,6	56,4
Цільові фонди	-4,3	241,0	202,0	197,7	193,4	189,1
Податок на прибуток підприємств	4254,8	16025,0	54318,4	58573,2	62828,0	67082,8

Податок на додану вартість	12392,8	16734,0	128269,3	140662,1	153054,9	165447,7
----------------------------	---------	---------	----------	----------	----------	----------

Примітка: складено автором.

Другий метод прогнозування – екстраполяція на основі середньорічного коефіцієнту росту. Результати МПП при застосуванні методу екстраполяції на основі середньорічного коефіцієнту росту наведені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Результати МПП на 2017-2019 роки при застосуванні методу екстраполяції на основі середньорічного коефіцієнту росту

Назва показника	Значення показника					
	$\overline{\Delta y}$	y_1	y_n	\hat{y}_{n+1}	\hat{y}_{n+2}	\hat{y}_{n+3}
Доходи ДБУ	1,1910	70338,0	339226,0	404018,2	481185,6	573092,1
Податкові надходження	1,2171	44854,0	262777,0	319825,9	389260,1	473768,5
Неподаткові надходження	1,1401	22381,0	72853,0	83059,7	94696,4	107963,3
Доходи від операцій з капіталом	0,8747	851,0	255,0	223,0	195,1	170,7
Цільові фонди	0,9806	241,0	202,0	198,1	194,2	190,5
Податок на прибуток підприємств	1,1453	16025,0	54318,4	62210,9	71250,1	81602,7
Податок на додану вартість	1,2540	16734,0	128269,3	160849,7	201705,5	252938,7

Примітка: складено автором.

Третій метод МПП доходів ДБУ – екстраполяція на основі плинної середньої. Порівняння отриманих результатів прогнозування при застосуванні методу екстраполяції на основі плинної середньої з фактичними значеннями показників наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Оцінка якості МПП при застосуванні методу екстраполяції на основі плинної середньої

Назва показника	Значення показника					
	2017 рік		2018 рік		2019 рік	
	прогноз	факт	прогноз	факт	прогноз	факт
Доходи ДБУ	368964,0	357084,0	394996,8	534694,0	419230,5	616283,0
Податкові надходження	286940,2	280178,0	308472,3	409417,0	328791,3	503879,0
Неподаткові надходження	78929,9	68355,0	84014,7	120006,0	88746,7	103643,0
Доходи від операцій з капіталом	94,0	888,0	-82,4	171,0	-326,2	191,0
Цільові фонди	111,5	161,0	2,4	155,0	-121,0	287,0
Податок на прибуток підприємств	58332,0	39941,9	61628,0	34776,3	64474,3	54344,1
Податок на додану вартість	138938,0	139024,2	148208,3	178452,3	156979,8	139489,3

Джерело: складено автором.

Четвертий метод, на основі якого здійсимо МПП обраних для експерименту доходів ДБУ – експоненціальне згладжування. Результати МПП обраних для експерименту доходів ДБУ за умови застосування методу експоненціального згладжування наведені в табл. 2.9.

П'ятий метод, на основі якого здійснимо апробацію експерименту - прогнозування на основі тренду.

Прогнозування на основі тренду має три етапи своєї реалізації:

- 1) оцінка щільності зв'язку (кореляції);

Таблиця 2.9

Результати МПП на 2017-2019 роки при застосуванні методу експоненціального згладжування*

Назва показника	Значення показника					
	\hat{y}_{t+1}	Похибка прогнозного значення \hat{y}_{t+1}	\hat{y}_{t+2}	Похибка прогнозного значення \hat{y}_{t+2}	\hat{y}_{t+3}	Похибка прогнозного значення \hat{y}_{t+3}
Доходи ДБУ	339019,3	9742,6	339012,6	9449,7	339012,3	9373,3
Податкові надходження	263723,6	8614,3	263754,2	8449,7	263755,2	8541,1
Неподаткові надходження	71732,9	2248,2	71696,6	2133,3	71695,4	2016,4
Доходи від операцій з капіталом	380,9	126,0	384,9	126,2	385,0	126,5
Цільові фонди	212,5	76,6	212,8	74,8	212,8	65,6
Податок на прибуток підприємств	54379,2	1899,2	54381,1	1808,1	54381,1	1815,1
Податок на додану вартість	129384,9	4639,2	129421,0	4451,4	129422,1	4273,1

* з метою прогнозування на основі експоненціального згладжування використовуємо онлайн калькулятор [60].

Джерело: складено автором.

- 2) визначення виду та форми рівняння (регресії);
- 3) розрахунок на основі визначеного рівняння прогнозних значень та похибки прогнозу.

Результати розрахунку коефіцієнту кореляції для кожного з доходів ДБУ, які обрані для експерименту, на основі рядів динаміки за 2007-2016 роки наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Коефіцієнти кореляції для кожного з доходів ДБУ, які обрані для експерименту, на основі рядів динаміки за період 2007-2016 років

Назва показника	Значення коефіцієнту кореляції
Доходи державного бюджету	0,9813
Податкові надходження	0,9650
Неподаткові надходження	0,9409
Доходи від операцій з капіталом	-0,2050
Цільові фонди	-0,1147
Податок на прибуток підприємств	0,9216
Податок на додану вартість	0,9650

Джерело: складено автором

З табл. 2.10 видно, значення коефіцієнтів кореляції для доходів від операцій з капіталом та цільових фондів є низьким (-0,2 та -0,1 відповідно), що свідчить про слабку щільність зв'язку та низьку якість прогнозування даних показників терновим методом.

Інші показник, обрані для експерименту, мають сильну щільність зв'язку та з метою прогнозування на основі тренду потребують визначення виду та форми рівняння регресії.

Вибір виду рівняння, яке найбільш точно буде описувати регресію, здійснюється шляхом порівнянь величин вірогідності апроксимації (значення величини вірогідності апроксимації, яке буде найбільш наближене до одиниці по модулю буде належати виду рівнянь, яке найточніше описує регресію). За наведеною методикою визначаємо рівняння, які будуть взяті в основу для прогнозування трендовим методом (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Рівняння регресії для кожного з доходів ДБУ, які обрані для експерименту, на основі рядів динаміки за період 2007-2016 років

Назва показника	Рівняння
Доходи державного бюджету	$y = 65558x^{0,7141}$
Податкові надходження	$y = 42122x^{0,7956}$
Неподаткові надходження	$y = 21193x^{0,51}$
Податок на прибуток підприємств	$y = 15701x^{0,5432}$
Податок на додану вартість	$y = 17664x^{0,9071}$

Джерело: складено автором.

Результати прогнозування за визначеними рівняннями регресії наведено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Результати МПП на 2017-2019 роки при застосуванні трендового методу

Назва показника	Значення показника					
	\hat{y}_{t+1}	ξ_{t+1}	\hat{y}_{t+2}	ξ_{t+2}	\hat{y}_{t+3}	ξ_{t+3}
Доходи ДБУ	363315,7	1415,2	386606,4	1485,3	409348,0	1555,5
Податкові надходження	283818,7	1220,4	304162,4	1280,9	324162,2	1341,4
Неподаткові надходження	71995,0	672,9	75261,8	706,3	78397,7	739,6
Податок на прибуток підприємств	57757,9	596,0	60553,4	625,6	63244,2	655,1
Податок на додану вартість	155502,1	874,7	168273,0	918,1	180945,2	961,4

Джерело: складено автором.

Шостий метод, на основі якого здійснимо МПП обраних для експерименту доходів ДБУ – моделювання структурних зав'язків.

З метою прогнозування на основі моделювання структурних зав'язків за базовий показник, по відношенню до якого буде визначатись структурний зв'язок доходів ДБУ, обраних для експерименту, взято ВВП, а саме: фактичні його значення за період 2007-2016 років та прогнозні середньостатистичні значення по відношенню до сценаріїв прогнозу соціально-економічного розвитку України здійсненому у 2017 році. Прогнозування на основі моделювання структурних зв'язків здійснюється у три етапи: оцінка кореляції,

визначення рівняння регресії та розрахунків прогнозних значень. Результати розрахунку кореляції наведено в табл. 2.14.

З табл. 2.14 видно, що такі показники як доходи від операцій з капіталом та цільові фонди характеризуються слабкою щільністю зв'язку (що обумовлює недоцільність розрахунку їх прогнозних значень даним методом). Усі інші показники мають щільний зв'язок.

Таблиця 2.14

Кореляція між фактичними значеннями ВВП та доходами ДБУ обраними для експерименту (за період за 2007-2017 років)

Назва показника	Значення коефіцієнту кореляції
Доходи ДБУ	0,9961
Податкові надходження	0,9847
Неподаткові надходження	0,9277
Доходи від операцій з капіталом	-0,129
Цільові фонди	-0,1115
Податок на прибуток підприємств	0,9599
Податок на додану вартість	0,9841

Джерело: складено автором.

Сьомий метод, на основі якого може здійснюватися МПП доходів ДБУ - моделювання на основі показників адміністрування. Його сутність реалізується на основі розрахунків інституцій, які забезпечують та контролюють адміністрування надходження конкретних видів доходу до ДБУ. Такі розрахунки здійснюються на основі моделювання, яке здійснюється не лише на основі екстраполяції, але й з урахування оперативних змін зовнішнього середовища формування та внутрішньої структури доходів ДБУ.

Зосередимо увагу на якості прогнозування на основі таких методик. Для цього узагальнимо результати прогнозування шляхом моделювання на основі показників адміністрування доходів ДБУ, які обрано для проведення експерименту і контролюються ДФСУ (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Результати МПП шляхом моделювання на основі показників адміністрування доходів ДБУ, які обрано для проведення експерименту і контролюються ДФСУ

Назва показника	Значення показника, млн. грн		
	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Лаг прогнозування - 1 рік			
Податок на прибуток підприємств	46620,0	38800,0	27978,6
Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	91055,2	96000,0	110893,4
Податкові надходження	198259,6	205745,8	295337,5
Лаг прогнозування - 2 роки			
Податок на прибуток підприємств	47130,2	43420,0	38530,0

Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	108745,2	98286,5	105400,0
Податкові надходження	216195,1	206223,6	215564,2
Лаг прогнозування - 3 роки			
Податок на прибуток підприємств	50600,0	48072,8	43420,0
Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	103300,0	120000,0	105248,3
Податкові надходження	222579,8	229976,3	214349,6

Джерело: складено автором.

Узагальнення результатів проведеного експерименту щодо оцінки якості МПП доходів ДБУ у розрізі методів прогнозування з лагом в один рік наведено в табл. 2.16.

Аналіз вихідних даних експерименту дає можливість зробити висновок, що жодна з існуючих методик не забезпечує єдино оптимальних прогнозів для кожного з доходів ДБУ. Відтак здійснення МПП доходів ДБУ повинно спиратися на використання максимальної кількості методик з подальшим їх узагальнення інституцією, яка буде нести відповідальність за якість прогнозування та фактичне забезпечення дохідної частини державного бюджету. Такою інституцією в Україні є МФУ.

МФУ, узагальнюючи результати МПП доходів ДБУ за різними методиками, повинно на основі експертної оцінки чи суб'єктивних суджень обрати та обґрунтувати прогнозне значення, яке буде знаходитися у межах прогнозного діапазону, розрахованому на основі прогнозування за різними методиками. Не менш важливе значення має оприлюднення результатів прогнозування за різними методиками та обґрунтування суб'єктивного вибору фінального прогнозного значення кожного з доходів ДБУ.

Ідентифікацію проблем МПП доходів ДБУ з позиції системного підходу доцільно здійснити на основі вивчення думок фахівців практиків, діяльність яких безпосередньо пов'язана з МПП доходів ДБУ, та думок науковців, які досліджують дану проблематику.

Оцінка вітчизняної практики МПП доходів ДБУ з позиції практиків була здійснена у попередньому параграфі. За її результатами ідентифіковано проблеми МПП доходів ДБУ з позиції фахівців-практиків. Останні систематизовано у 5 основних груп проблем МПП доходів ДБУ (проблеми кадрового забезпечення, проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення, проблеми фінансового забезпечення, проблеми правового забезпечення та проблеми методичного забезпечення).

У свою чергу, науковці серед основних проблем МПП доходів ДБУ, які

і на сьогодні залишаються невирішеними, визначають:

– дискусійність питання щодо відношення установи, яка здійснює МПП, до влади; неточність макроекономічного прогнозування; нечітке визначення механізмів поточного коригування плану в режимі ковзного планування [45];

Таблиця 2.16

Порівняльний аналіз якості методів прогнозування доходів ДБУ (за умови величини горизонту прогнозу в один рік)

Назва показника	Значення показника у 2017 році, млн. грн							
	Фактичне значення	Прогнозне значення						
		Екстраполяція на основі		екстраполяції на основі плинної середньої	Прогнозування на основі експоненціального згладжування	Прогнозування на основі трендового методу	Прогнозування на основі моделювання структурних зв'язків	Прогнозування моделювання на основі показників адміністрування
		середнього абсолютного приросту	середньорічного коефіцієнту росту					
Доходи ДБУ	357084,0	369102,4	404018,2	368964,0	339019,3±9742,6	363315,7 ± 1415,2	376928,3 ± 24787,6	x**
Податкові надходження	280178,0	286990,7	319825,9	286940,2	263723,6±8614,3	283818,7 ± 1220,4	298908,6 ± 1227,8	198259,6
Неподаткові надходження	68355,0	78461,0	83059,7	78929,9	71732,9±2248,2	71995,0 ± 672,9	73695,2 ± 673,2	x**
Доходи від операцій з капіталом	888,0	188,8	223,0	94,0	380,9±126,0	x*	x*	x**
Цільові фонди	161,0	197,7	198,1	111,5	212,5±76,6	x*	x*	x**
Податок на прибуток підприємств	39941,9	58573,2	62210,9	58332,0	54379,2±1899,2	57757,9 ± 596,0	60134,0 ± 597,7	46620,0
Податок на додану вартість	139024,2	140662,1	160849,7	138938,0	129384,9±4639,2	155502,1 ± 874,7	146843,7 ± 875,8	91055,2

* - прогнозування значення даного показника відповідним методом є неможливим;

** - прогнозування даних показників цим методом не здійснювалося у межах експерименту.

Джерело: складено автором.

- масову тінізацію економіки; значне ухилення від сплати податків; прийняття популістських рішень, які вимагають відповідних джерел фінансування; завищення планових показників доходів бюджету парламентськими комітетами і їх заниження Урядом;
- перевищення державними зобов'язаннями, що витікають із чинного законодавства, реальних фінансових можливостей держави; корпоративну лобістську боротьбу за податкові пільги і преференції, що активізує загострення проблем корупції [19];
- низький рівень системності у визначенні прогностичних показників доходів, так зване планування від досягнутого; відсутність системи мотивації (Фролов С. М. [103]);
- відсутність єдності в питанні вибору найкращого методу МПП доходів бюджету (Фещенко Л. В., Рибалка І. М. [99]);
- нереальний прогноз показників соціально-економічного розвитку; відсутність чітко ідентифікованих стратегічних орієнтирів (наукових теорій, концепцій, доктрин) бюджетної політики; «згубність діючої податкової системи» (привалювання фіскальної спрямованості податків над стимулюванням економічного розвитку); часті зміни у законодавстві [49];
- недосконалість методик МПП [82];
- нечітку (а часом і не достовірну) інформаційну базу для МПП [82];
- привалювання оперативних завдань пошуку оптимального обсягу фінансування державних програм розвитку над стратегічними цілями розбудови країни [5; 94].

Узагальнюючи проблеми МПП доходів ДБУ ідентифіковані науковцями та практиками, систематизуємо їх за класифікаційною ознакою подібності причинно-наслідкової обумовленості з метою подальшого осмислення їх сутності (рис.2.21).

Розглянемо кожен із груп проблем МПП доходів ДБУ більш детально.

Перша група – проблеми кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ. До неї відносяться проблеми, пов'язані з:

- привалюванням політичної доцільності над об'єктивною реальністю (політична заангажованість; прийняття популістських рішень, які вимагають відповідних джерел фінансування; завищення планових показників доходів бюджету парламентськими комітетами і їх заниження Урядом;
- перевищення державними зобов'язаннями, що витікають із чинного законодавства, реальних фінансових можливостей держави; нереальний прогноз

показників соціально-економічного розвитку;

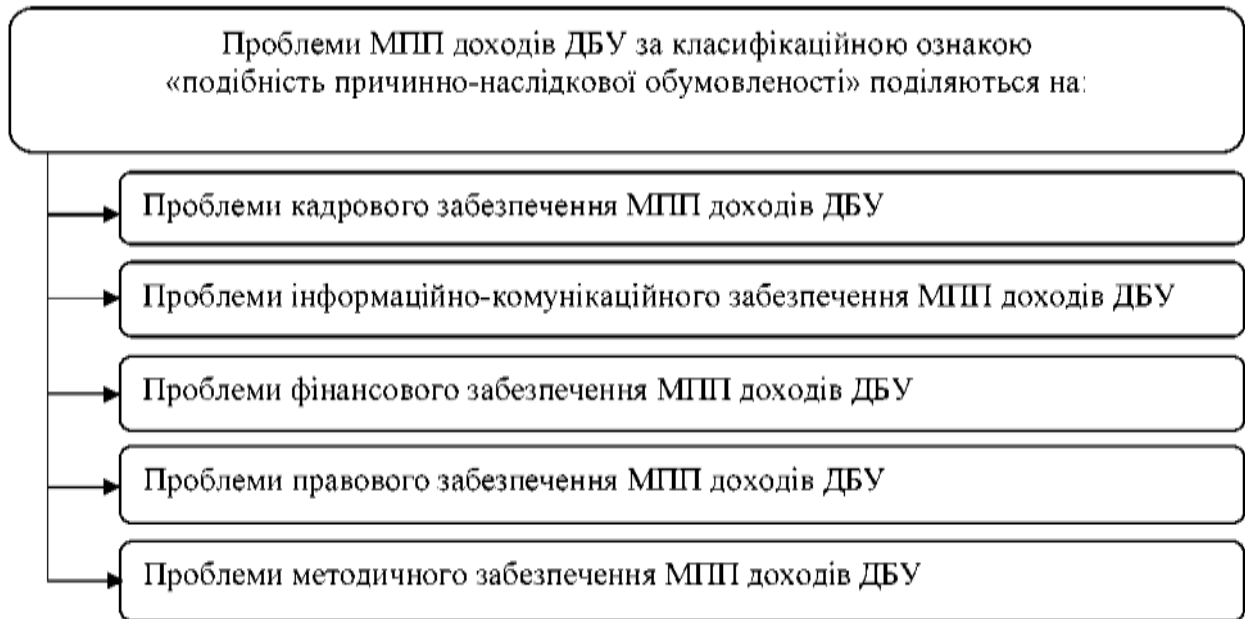

Рис. 2.21. Класифікація проблем МПП доходів ДБУ за ознакою «подібність причинно-наслідкової обумовленості». Джерело: складено автором.

- «згубність діючої податкової системи» (привалювання фіскальної спрямованості податків над стимулюванням економічного розвитку);
- привалювання оперативних завдань пошуку оптимального обсягу фінансування державних програм розвитку над стратегічними цілями розбудови країни);
- підвищенням кваліфікації працівників (відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП, а також з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП; стрімке оновлення комп'ютерних технологій обумовлює випередження підвищенням кваліфікації фахівців);
- домінуванням корпоративних інтересів над суспільною корисністю (корпоративна лобістська боротьба за податкові пільги і преференції, що активізує загострення проблем корупції).

З метою пошуку шляхів їх ліквідації важливим є розуміння їх причинно-наслідкової обумовленості, яка ідентифікована у табл. 2.17.

З табл. 2.20 видно, що основними причинами, які каталізують виникнення проблем кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ є: відношення установи, яка здійснює МПП, до влади; фінансові обмеження у грошовому забезпечення підвищення кваліфікації фахівців, які здійснюють МПП доходів ДБУ; високий рівень корумпованості у владі.

Таблиця 2.17

Ідентифікація причинно-наслідкової обумовленості проблем кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ

Сутність проблеми	Причини виникнення проблеми
Політична заангажованість	Відношення установи, яка здійснює МПП, до влади
Прийняття популістських рішень, які вимагають відповідних джерел фінансування	
Завищення планових показників доходів бюджету парламентськими комітетами і їх заниження Урядом	
Перевищення державними зобов'язаннями, що витікають із чинного законодавства, реальних фінансових можливостей держави	
Нереальний прогноз показників соціально- економічного розвитку	
Привалювання оперативних завдань пошуку оптимального обсягу фінансування державних програм розвитку над стратегічними цілями розбудови країни	
«Згубність діючої податкової системи» (привалюванім фіскальної спрямованості податків над стимулюванням економічного розвитку)	
Відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП	Фінансові обмеження у грошовому забезпеченні підвищення кваліфікації фахівців, які здійснюють МПП доходів ДБУ
Відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП	
Стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців	
Корпоративна лобістська боротьба за податкові пільги і преференції, що активізує загострення проблем корупції	Високий рівень корумпованості у владі

Джерело: складено автором

Друга група – проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення МПП доходів ДБУ. Серед основних проблем цієї групи варто відзначити:

- 1) низьку якість інформаційної бази, на основі якої здійснюється МПП;
- 2) не достатньо ефективні комунікації між МФУ, ДФСУ.

Першопричини виникнення даних проблем наведено в табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Ідентифікація причинно-наслідкової обумовленості проблем інформаційно-комунікаційного забезпечення МПП доходів ДБУ

Сутність проблеми	Причини виникнення проблеми
Низька якість інформаційної бази, на основі якої здійснюється МПП	Масова тінізація економіки
	Значне ухилення від сплати податків
	Неповної стандартизації звітних даних
Не достатньо ефективні комунікації між МФУ, ДФСУ	Неузгодженість і невідповідність інформаційних баз даних
	Складність організації вертикальних і горизонтальних потоків обміну інформацією

Джерело: складено автором

Досліджуючи причинно-наслідкову обумовленість проблем інформаційно-комунікаційного забезпечення МПП доходів ДБУ варто особливу увагу звернути на джерела формування інформаційних баз даних. Для цього, перш за все, акцентуємо увагу на тому, що логіка МПП доходів ДБУ закладається

у паралельному обрахуванні прогнозу надходжень до бюджету двома інституціями (МФУ та ДФСУ) з наступним їх узгодженням.

При цьому у ДФСУ розрахунок прогнозу податкових надходжень до державного бюджету здійснюється на основі власної внутрішньовідомчої інформаційної бази, яка формується за результатами накопичення та систематизації інформації за результатами звітування платників податків.

У свою чергу, МФУ МПП доходів ДБУ здійснює за результатами даних ДССУ та прогнозу соціально-економічного розвитку країни, який розробляється Міністерством економічного розвитку і торгівлі України.

Аналізуючи якість обох інформаційних баз, варто відзначити дві важливі обставини, які здійснюють суттєвий негативний вплив: високий рівень тіньової економіки та неспівставність даних інформаційних першоджерел.

За даними експертних оцінок рівень тіньової економіки України складає приблизно 40% ВВП [87]. Тобто значна кількість суб'єктів господарювання не звітує (або звітує не належним чином) до ДФСУ і тим самим провокує створення ситуації, коли інформаційна база фіскальної служби не відповідає об'єктивній реальності (і рівень такого відхилення є безумовно суттєвим).

З іншого боку, узагальнення інформації ДССУ та ДФСУ здійснюється за даними звітування платників податків, які, у свою чергу, узагальнюють інформаційні дані у вигляді форм звітності. При цьому, право кожної юридичної особи самостійно обирати облікову політику підприємства у частині методів оцінки вибуття запасів та методів нарахування амортизації суттєво ускладнює узагальнення інформації на територіальному та галузевому рівні через неспівставність інформації між різними підприємствами (за умови різних облікових політик). У вітчизняній практиці формування інформаційних баз ДССУ та ДФСУ зазначена вище неспівставність даних не враховується, що зумовлює необ'єктивність інформаційного забезпечення МПП доходів ДБУ, а відтак - і низьку якість його результатів.

Третя група – проблеми фінансового забезпечення МПП доходів ДБУ. До проблем цієї групи відносяться:

- неефективний менеджмент у системі забезпечення МПП доходів ДБУ;
- відсутність системи мотивації роботи фахівців-практиків, які безпосередньо забезпечують процес бюджетного прогнозування та планування;
- неякісне стимулювання продуктивності праці фахівців, які реалізують на практиці МПП доходів ДБУ;
- низький рівень оплати праці фахівців, які здійснюють бюджетне

прогнозування та планування;

– відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення;

– обмеженість коштів на підвищення кваліфікації.

Усі перелічені проблеми фінансового забезпечення МПП доходів ДБУ обумовлюються обмеженим бюджетним фінансуванням інституцій, які здійснюють МПП доходів ДБУ (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Ідентифікація причинно-наслідкової обумовленості проблем фінансового забезпечення МПП доходів ДБУ

Сутність проблеми	Причини виникнення проблеми
Відсутність системи мотивації	Обмежене бюджетне фінансування інституцій, які здійснюють МПП доходів ДБУ
Неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців	
Неефективний менеджмент	
Низький рівень оплати праці	
Відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення	
Обмеженість коштів на підвищенні кваліфікації	

Джерело: складено автором

Четверта група - проблеми правового забезпечення МПП доходів ДБУ.

Серед них:

- 1) порушення базових принципів законотворчої діяльності;
- 2) часті зміни у законодавстві;
- 3) наявність у законотворчій діяльності подвійних стандартів.

Основні причини виникнення окреслених проблем наведено в табл. 2.20.

Таблиця 2.20

Ідентифікація причинно-наслідкової обумовленості проблем правового забезпечення МПП доходів ДБУ

Сутність проблеми	Причини виникнення проблеми
Порушення базових принципів законотворчої діяльності	Відсутність єдиної системної та комплексної формалізованої стратегії розбудови країни в цілому та розвитку бюджетної і податкової сфер зокрема
Часті зміни у законодавстві	
Наявність у законотворчій діяльності подвійних стандартів	Привалювання індивідуальних інтересів представників влади над суспільними

Джерело: складено автором

П'ята група – проблеми методичного забезпечення МПП доходів ДБУ. До цієї групи проблем відносяться:

– нечітке визначення механізмів поточного коригування плану в режимі ковзного планування;

– низький рівень системності у визначенні прогнозних показників доходів ДБУ, так зване планування від досягнутого;

– недосконалість методик та відсутність єдності в питанні вибору

найкращого методу МПП доходів бюджету.

Серед першопричин виникнення проблем методичного забезпечення МПП доходів ДБУ доцільно виділити:

- відсутність чітко ідентифікованих стратегічних орієнтирів (наукових теорій, концепцій, доктрин) бюджетної та податкової політики; постійне ускладнення та оновлення методик;
- динамічні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Ідентифікація причинно-наслідкової обумовленості проблем методичного забезпечення МПП доходів ДБУ

Сутність проблеми	Причини виникнення проблеми
Нечітке визначення механізмів поточного коригування плану в режимі ковзного планування	Відсутність чітко ідентифікованих стратегічних орієнтирів (наукових теорій, концепцій, доктрин) бюджетної та податкової політики
Низький рівень системності у визначенні прогнозних показників доходів, так зване планування від досягнутого	
Недосконалість методик та відсутність єдності в питанні вибору найкращого методу МПП доходів бюджету	Постійне ускладнення та оновлення методик
	Динамічні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі

Джерело: складено автором

Аналізуючи причини, які обумовлюють існування проблем МПП доходів ДБУ варто звернути увагу, що одна частина з них мають прикладний характер, а інша - концептуальний (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

Структуризація причин, які обумовлюють існування проблем МПП доходів ДБУ

Характер причин	Причини виникнення проблеми
Причини концептуального характеру	Відсутність чітко ідентифікованих стратегічних орієнтирів (наукових теорій, концепцій, доктрин) бюджетної та податкової політики
	Відсутність єдиної системної та комплексної формалізованої стратегії розбудови країни в цілому та розвитку бюджетної та податкової сфер зокрема
	Привалювання індивідуальних інтересів представників влади над суспільними
	Політична заангажованість
	Високий рівень корумпованості у владі
	Масова тінізація економіки
	Значне ухилення від сплати податків
	Динамічні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі
Причини прикладного характеру	Відношення установи, яка здійснює МПП, до влади
	Неповної стандартизації звітних даних
	Неузгодженість і невідповідність інформаційних баз даних
	Складність організації вертикальних і горизонтальних потоків обміну інформацією
	Обмежене бюджетне фінансування інституцій, які здійснюють МПП доходів ДБУ
	Фінансові обмеження у грошовому забезпечення підвищення кваліфікації фахівців, які здійснюють МПП доходів ДБУ
Постійне ускладнення та оновлення методик	

Джерело: складено автором

Така ситуація обумовлює здійснення системного пошуку вирішення проблем (у контексті усунення причин їх виникнення), що передбачає одночасне формування науково-теоретичного підґрунтя і розробку практичних заходів удосконалення МПП доходів ДБУ.

Узагальнюючи результати дослідження проблем МПП доходів ДБУ зробимо наступні висновки:

Систематизація досвіду практиків та думки науковців щодо ідентифікації проблемних питань МПП дозволила удосконалити класифікацію проблем МПП доходів ДБУ за ознакою «подібність причинно-наслідкової обумовленості». Відповідно до неї виділено п'ять груп, а саме: проблеми кадрового забезпечення, проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення, проблеми фінансового забезпечення, проблеми правового забезпечення та проблеми методичного забезпечення.

Осмислення суті кожної з груп проблем МПП доходів ДБУ дозволило ідентифікувати причини, які обумовлюють їх існування.

До них віднесено:

у контексті проблем інституційного забезпечення – відношення установи, яка здійснює МПП, до влади; фінансові обмеження у грошовому забезпечення підвищення кваліфікації фахівців, які здійснюють МПП доходів ДБУ; високий рівень корумпованості у владі;

у контексті проблем інформаційно-комунікаційного забезпечення - масова тінізація економіки; значне ухилення від сплати податків; неповна стандартизація звітних даних; неузгодженість і невідповідність інформаційних баз даних; складність організації вертикальних і горизонтальних потоків обміну інформацією; політична заангажованість;

у контексті проблем фінансового забезпечення – обмежене бюджетне фінансуванням інституцій, які здійснюють МПП доходів ДБУ;

у контексті проблем правового забезпечення – відсутність єдиної системної та комплексної формалізованої стратегії розбудови країни в цілому та розвитку бюджетної та податкової сфер зокрема; привалювання індивідуальних інтересів представників влади над суспільними;

у контексті проблем методичного забезпечення - відсутність чітко ідентифікованих стратегічних орієнтирів (наукових теорій, концепцій, доктрин) бюджетної та податкової політики; постійне ускладнення та оновлення методик; динамічні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Висновки до розділу 2

За результатами оцінки МПП доходів ДБУ нами сформульовано наступні висновки:

1. Аналіз стану формування доходів державного бюджету в Україні як цільового орієнтиру МПП дозволила виявити наявність логічно необґрунтованих високих результатів точності МПП у періоди загальноекономічної нестабільності 2018-2019 років, які супроводжувалися зміною загальної тенденції у динаміці доходів ДБУ, анексією Криму та проведенням антитерористичної операції на сході України.

2. Моніторинг структури і динаміки відхилень між фактичними та плановими надходженнями доходів ДБУ забезпечив ідентифікацію наступних тенденцій: суттєвий вплив на формування доходів ДБУ здійснюють податкові надходження, частка яких за останні 10 років складає 70-82%; похибка у плануванні неподаткових надходжень до ДБУ у 9 періодах із 10 досліджуваних була більше 10% (а то й сягала 20%).

3. Оцінка ефективності вітчизняної практики МПП доходів ДБУ, яка була здійснена шляхом опитування фахівців-практиків, дозволила визначити та систематизувати у ієрархічній послідовності проблеми вітчизняної практики бюджетного прогнозування і планування. До них, згідно критерію поступового зниження значимості, відносяться: не достатньо ефективне правове регулювання та постійні зміни в законодавстві; низька якість інформаційної бази; недосконале методичне забезпечення; відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення; не достатньо ефективні комунікації між МФУ, ДФСУ, бізнесом та експертами; неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців-практиків; низький рівень оплати праці; відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП; випереджаючий розвиток сучасних методик прогнозування і планування порівняно з підвищенням кваліфікації фахівців; відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП; стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців.

4. За результатами дослідження причин недосконалості МПП доходів ДБУ, які виокремлюються у науковій літературі, та їх систематизації з причинами, зазначеними фахівцями-практиками, здійснено ідентифікацію проблем бюджетного прогнозування та планування і удосконалено класифікацію

останніх за ознакою «подібність причинно-наслідкової обумовленості».

5. Критичний аналіз кожної з п'яти груп проблем МПП доходів ДБУ, дозволив визначити причини їх виникнення, які у свою чергу, були структуровані на основі поділу за критерієм «характер виникнення» на концептуальні та праксеологічні.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на макроекономічне прогнозування та планування доходів Державного бюджету України

Оцінка МПП доходів ДБУ засвідчила наявність значної кількості проблем. Їх вирішення потребує системного та комплексного переосмислення наукових засад (концептуальних положень та базових принципів) модернізації МПП доходів ДБУ з обов'язковим урахуванням зарубіжного досвіду, тенденцій генезису вітчизняного досвіду та інституційних запитів, а також розробки конкретних практичних рекомендацій щодо удосконалення МПП доходів ДБУ.

Враховуючи, що шляхи удосконалення науково-теоретичних засад та практики реалізації МПП доходів ДБУ повинні гармонійно поєднуватися в єдиній системі, нами окреслено логіку посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ (рис. 3.1).

Вона складається із трьох блоків: проблем МПП доходів ДБУ; концепції удосконалення МПП доходів ДБУ та очікуваних результатів.

До першого блоку «Проблеми МПП доходів ДБУ» відносяться усі проблеми МПП доходів ДБУ, на вирішення яких і спрямована модель посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ.

Другий блок «Концепція удосконалення МПП доходів ДБУ» складається з місії концепції, умов її реалізації, науково-теоретичного підґрунтя та напрямів реалізації місії концепції.

Змістовним наповненням третього блоку «Очікувані результати» є визначення критеріїв, за якими можна буде оцінити повноту та результативність реалізації моделі посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ.

Серед проблем МПП доходів ДБУ є такі, що ідентифіковані за результатами опитування фахівців-практиків, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ (див. табл. 2.4), та ті, що виокремлюються науковцями (див. табл. 2.25-2.9). Ґрунтовний аналіз проблем МПП доходів ДБУ дозволив їх систематизувати за п'ятьма групами (проблеми інституційного забезпечення,

проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення, проблеми фінансового забезпечення, проблеми правового забезпечення та проблеми методичного забезпечення), визначити характер причин їх виникнення (концептуальний чи прикладний).

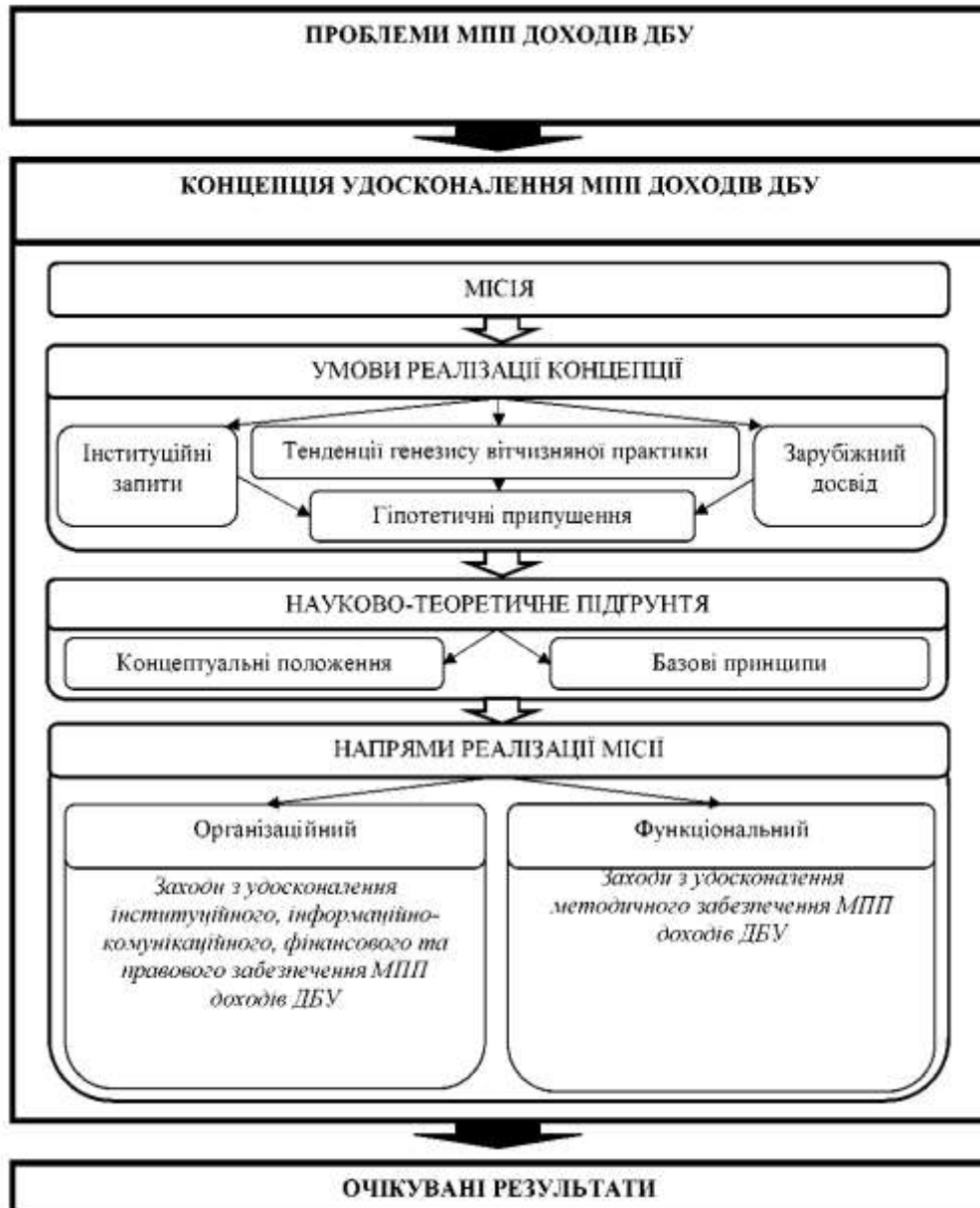

Рис. 3.1. Логіка посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ. Джерело: складено автором.

Саме на вирішення цих проблем і повинна бути спрямована концепція удосконалення МПП доходів ДБУ (далі – Концепція). Виходячи з цього основною місією Концепції є визначення напрямків удосконалення МПП доходів ДБУ, спрямованих на вирішення проблем вітчизняної практики.

З метою ефективної реалізації місії Концепції вважається за необхідне обов'язкове врахування наступних умов: інституційних запитів, зарубіжного досвіду та тенденцій генезису вітчизняної практики.

Інституційні запити до процесу МПП доходів ДБУ доцільно сформувані у розрізі чотирьох груп, а саме: запитів суспільства; запитів органів загальнодержавної компетенції; запитів бізнесу (власників, інвесторів та менеджерів); запитів суб'єктів МПП доходів ДБУ (рис. 3.2).

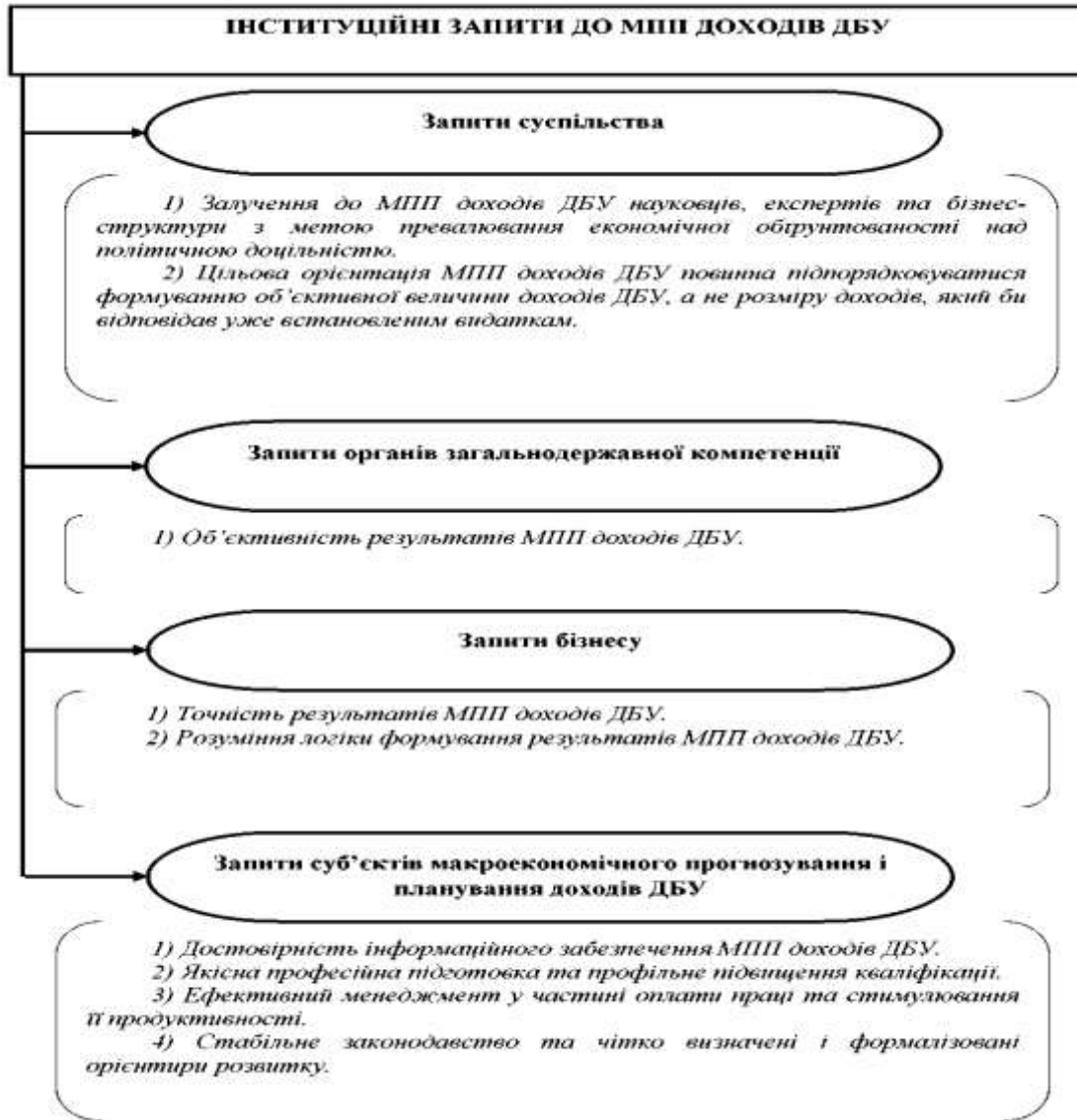

Рис. 3.2. Інституційні запити до МПП доходів ДБУ

Джерело: складено автором.

Розглянемо кожну з них більш детально. Під запитамі суспільства розуміються вимоги населення України до процесу МПП доходів ДБУ та його результатів. Основними серед таких вимог є дотримання наукового та системного підходів.

Науковий підхід передбачає мінімізацію суб'єктивності та реалізацію процесу МПП доходів ДБУ з позиції свідомого управління, а не як мистецтва. Така ситуація досягається за рахунок залучення до МПП доходів ДБУ науковців, експертів та бізнес-структури з метою привалювання економічної

обґрунтованості над політичною доцільністю.

Системний підхід ґрунтується на розумінні МПП доходів ДБУ не як самоцілі, а як одного з елементів системи вищого ієрархічного рівня. Даний підхід реалізується через цільову орієнтацію МПП доходів ДБУ, яка повинна підпорядковуватися формуванню об'єктивної величини доходів ДБУ, а не розміру доходів, який би відповідав уже наперед встановленим видаткам.

Інституційний запит органів загальнодержавної компетенції проявляється через вимогу до об'єктивності результатів МПП доходів ДБУ. Органи загальнодержавної компетенції умовно можна поділити на дві групи: ті, які забезпечують реалізацію надходження доходів до ДБУ (вони зацікавлені в точності, об'єктивності та неупередженості результатів МПП доходів ДБУ через необхідність їх практичного досягнення) та тих, що планують свою діяльність враховуючи розміри доходів до ДБУ (якість планування діяльності у таких інституціях суттєво корелюється із достовірністю результатів МПП доходів ДБУ).

Інституційні запити бізнесу (власників, інвесторів та менеджерів) проявляються через вимоги до точності та розуміння логіки формування результатів МПП доходів ДБУ. Точність результатів МПП доходів ДБУ для бізнесу важлива з позицій врахування загальноекономічної ситуації в країні як одного з факторів забезпечення конкурентоспроможності (для бізнес-структур, діяльність яких безпосередньо пов'язана з державним замовленням, дана вимога є ще більш актуальною).

Розуміння ж логіки формування результатів МПП доходів ДБУ для бізнесу є необхідною умовою у контексті власного прогнозування та планування. Адже динамічне ринкове середовище, в якому здійснюють свою діяльність бізнес-структури України, вимагає від останніх якісного прогнозування зовнішніх умов господарювання (тенденцій загальноекономічної ситуації, платоспроможності клієнтів, конкурентоспроможності на ринку). За такої ситуації (розуміючи, що прогнозування є ймовірнісним процесом передбачення) важливим є розуміння не лише абсолютного значення результату МПП доходів ДБУ у розрізі показників, але й діапазонів похибки прогнозу та методики, за допомогою якої здійснювався прогноз.

Особливе значення серед усіх інституційних запитів мають вимоги суб'єктів МПП доходів ДБУ (адже до останніх відносяться фахівці, які на практиці безпосередньо реалізують процес МПП доходів ДБУ). Серед таких вимог:

- достовірність інформаційного забезпечення МПП доходів ДБУ (від якості інформаційної бази суттєво залежить фінальний результати);
- якісна професійна підготовка та профільне підвищення кваліфікації (динамічний розвиток економіко-математичних методів прогнозування та інформаційних технологій вимагають від фахівців високого рівня кваліфікації та постійного її підвищення);
- ефективний менеджмент у частині оплати праці та стимулювання її продуктивності (ефективність роботи фахівців-аналітиків значною мірою залежить від розміру оплати праці, його конкретності (в іншому випадку існує ризик втрати кращих спеціалістів) та дієвої системи мотивації праці);
- стабільне законодавство та чітко визначені і формалізовані орієнтири розвитку (враховуючи, що МПП доходів ДБУ здійснюється на основі ретроспективних даних, його результати значною мірою залежать від співставності інформаційної бази, яка, у свою чергу, суттєво корелюється із стабільністю «правил гри», що формуються на рівні законодавства).

Зазначені вище інституційні запити відображають основні очікування зацікавлених осіб від МПП доходів ДБУ. Саме на їх забезпечення і повинні бути спрямовані шляхи удосконалення МПП доходів ДБУ.

Наступною умовою реалізації місії Концепції є врахування зарубіжного досвіду МПП доходів бюджету. За результатами дослідження генезису МПП доходів бюджету у різних країнах світунами визначено основні позитивні

тенденції, які доцільно врахувати при удосконаленні МПП доходів ДБУ (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Зарубіжний досвід МПП доходів бюджету. Джерело: складено автором.

Наступною складовою умов реалізації місії Концепції є ідентифікація та чітке усвідомлення тенденцій генезису вітчизняного досвіду МПП доходів ДБУ. Враховуючи викладене вище та результати дослідження генезису МПП доходів ДБУ, нами визначено шість основних тенденцій вітчизняного досвіду МПП доходів ДБУ (рис. 3.4).

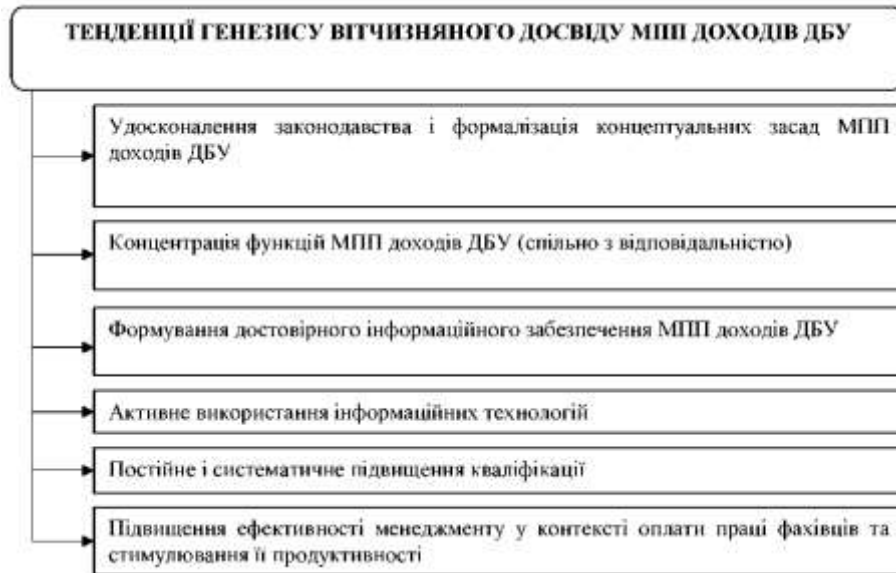

Рис. 3.4. Тенденції генезису вітчизняного досвіду МПП доходів ДБУ
Джерело: складено автором на основі [116].

Розглянувши інституційні запити, зарубіжний досвід та тенденції генезису вітчизняної практики МПП доходів державного бюджету, зосередимо увагу на гіпотетичних припущеннях, дотримання яких є обов'язковою вимогою ефективної реалізації місії Концепції (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Гіпотетичні припущення концепції удосконалення МПП доходів ДБУ
Джерело: складено автором на основі [116].

Перше і найбільш вагомим з них – це привалювання державницького підходу у діяльності державних службовців над корпоративними інтересами.

Не менш важливе значення має усвідомлення невідворотності посилення впливу глобалізації, який проявляється у необхідності інтеграції вітчизняної

практики МПП доходів ДБУ до міжнародних стандартів. Дане припущення передбачає орієнтацію на світові тенденції якості та врахування кращого зарубіжного досвіду.

Наступним гіпотетичним припущенням Концепції є пріоритетність динамічних інституційних запитів до МПП доходів ДБУ над статичними. Воно вимагає постійного моніторингу інституційних запитів та орієнтацію на них. Останні динамічні зміни в інституційних запитах актуалізують необхідність переосмислення підходів до професійної підготовки, профільного підвищення кваліфікації фахівців, забезпечення достовірності, точності та об'єктивності результатів МПП доходів ДБУ та відкритості логіки алгоритму їх розрахунку.

Без дотримання гіпотетичних припущень позитивного ефекту – вирішення проблем вітчизняної практики від впровадження Концепції може не бути. Їх виконання мінімізує існування подвійних стандартів та виводить на перший план принцип превалювання змісту над формою, забезпечуючи при цьому реалізацію Концепції саме як механізму подолання проблем МПП доходів ДБУ (а не сукупності заходів, більшість з яких потрібно просто здійснити, а ті, що суперечать індивідуальним та корпоративним інтересам залишити поза увагою).

Дотримання ж гіпотетичних припущень є передумовою для ефективного впровадження на практиці заходів з реалізації Концепції, які, у свою чергу, повинні базуватися на науково-теоретичних засадах модернізації МПП доходів ДБУ.

3.2. Концептуальні положення та принципи модернізації макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України

З метою вирішення проблем вітчизняної практики МПП доходів державного бюджету України актуальною постає необхідність переосмислення її теоретичного обґрунтування. Взевши за основу умови реалізації Концепції нами запропоновано власні концептуальні положення та базові принципи, які формують науково-теоретичне підґрунтя модернізації МПП доходів ДБУ.

Під концептуальними положеннями модернізації МПП доходів ДБУ розуміється система поглядів, дотримання яких дозволить вирішити актуальні проблеми вітчизняної практики МПП доходів ДБУ.

У той же час, під базовими принципами концепції удосконалення МПП доходів ДБУ нами розуміються основні закономірності, які формують

передумови для підвищення ефективності вітчизняної практики МПП доходів ДБУ. Концептуальні положення удосконалення вітчизняної практики МПП доходів ДБУ наведено в рис. 3.6.

Рис. 3.6. Концептуальні положення модернізації МПП доходів ДБУ
Джерело: складено автором.

Розглянемо змістовне наповнення кожного з концептуальних положень більш детально.

1. Узгодженість суспільних, приватних та політичних інтересів. МПП доходів ДБУ є процесом, в якому часто на рівні конкурентної боротьби проявляють себе суспільні, приватні та політичні інтереси. Це відбувається через те, що першочергово МПП доходів ДБУ підпорядковується інтересам суспільства, а опосередковано результати даного процесу здійснюють суттєвий вплив на досягнення окремих приватних (корпоративних) та політичних інтересів. У такій ситуації взаємодія суспільних, приватних та політичних інтересів реалізується у два етапи. Перший – це їх конкурентна боротьба, коли приватні (корпоративні) чи політичні інтереси протиставляються суспільним. На даному етапі актуальним постає питання наявності державницької позиції у державних управлінців та їх особисте відношення до корупційних дій. Реалізація цього етапу має два можливі наслідки: превалювання приватних та (чи)

політичних інтересів над суспільними¹² або перехід до другого етапу – узгодженості суспільних, приватних та політичних інтересів. З метою досягнення узгодженості суспільних, приватних та політичних інтересів необхідно: ідентифікувати інтереси суспільства; формалізувати стратегію МПП доходів ДБУ; забезпечити дотримання принципу «превалювання економічної обґрунтованості над політичною доцільністю¹³».

2. Пріоритетність національних інтересів при адаптації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику МПП доходів ДБУ. Вивчення та осмислення зарубіжного досвіду є необхідною умовою вдосконалення вітчизняної практики МПП доходів ДБУ. Він є корисним як з позиції запозичення кращих підходів, так і з точки зору упередження негативних практик. Але запозичення зарубіжного досвіду без належної адаптації під вітчизняні реалії є помилковою політикою. Адже кожна країна має власні еволюційні особливості (культуру, ментальність громадян, розвиток інституцій, структуру економіки, морально-етичні цінності тощо), які здійснюють суттєвий вплив на МПП доходів ДБУ. Тому у процесі використання зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці МПП доходів ДБУ перевагу варто надавати національним інтересам.

3. Відповідальність державних управлінців за стан МПП доходів ДБУ. Сутність даного концептуального положення пов'язана із ідентифікацією суб'єктів відповідальності за стан МПП доходів ДБУ. Справа в тому, що проблеми МПП доходів ДБУ пов'язані з діяльністю різних інституцій (правове забезпечення здійснює ВРУ; формування інформаційної бази – ДССУ, ДФСУ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; кадрове забезпечення – МФУ, ДФСУ; методичне забезпечення – МФУ, ДФСУ, наукові установи; практичну реалізацію процесу – МФУ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, ДФСУ, бізнес-структури, наукові установи). А відповідно і відповідальність за різні сегменти МПП доходів ДБУ є розпорошеною. Нами вважається за необхідне ідентифікувати єдиний центр відповідальності за МПП доходів ДБУ. І таким центром відповідальності повинні стати державні управлінці.

4. Формалізація концептуального обґрунтування вітчизняної практики МПП доходів ДБУ. МПП доходів ДБУ як управлінський процес потребує оцінки його якості. Останню можна здійснювати за рахунок визначення рівня

¹² Що спричиняється, у першу чергу, високим рівнем корумпованості в країні. Саме ця ситуація, на жаль, притаманна для вітчизняної практики.

¹³ Сутність даного принципу буде розглянуто нижче.

досягнення поставлених цілей та через відносне співставлення використаних ресурсів для отримання результату з альтернативними варіантами. Для реалізації обох підходів оцінки якості необхідно забезпечити: формалізацію цілей та завдань МПП доходів ДБУ, а також чітку ідентифікацію ресурсів для їх досягнення (фінансових активів, людського капіталу, витрат часу тощо). Така ідентифікація потреби в ресурсах та цілей МПП доходів ДБУ потребує обов'язкової формалізації з метою оцінки вітчизняної практики реалізації самого процесу МПП та посилення на нього управлінського впливу держави.

5. Стандартизація та уніфікація облікової політики суб'єктів господарської діяльності при формуванні інформаційної бази МПП доходів ДБУ. До інформаційної бази МПП доходів ДБУ входять дані, які отримуються шляхом статистично-аналітичного узагальнення показників фінансової звітності суб'єктів господарювання. Але при такому узагальненні не беруться до уваги відмінності в облікових політиках, які, у свою чергу, можуть здійснювати суттєвий вплив на абсолютні значення показників фінансової звітності (розрахунок фінансового-майнового стану та фінансових результатів діяльності конкретно взятого підприємства за визначений період при застосуванні різних облікових політик (особливо це стосується вибору методів оцінки вибуття запасів та методів амортизації) у кінцевому результаті сформує різні значення таких показників як «Собівартість реалізованої продукції», «Фінансовий результат від операційної діяльності», «Фінансовий результат до оподаткування», «Витрати з податку на прибуток», «Чистий фінансовий результат» тощо). По-суті відмінності в облікових політиках створюють ситуацію за якої співставлення, порівняння чи групування показників фінансової звітності є некоректним (саме ця обставина стала основною причиною розвитку концепції економічної доданої вартості (EVA: economic value added) як альтернатива доктрині бухгалтерського прибутку). І як результат – інформаційна база МПП доходів ДБУ стає недостовірною.

Вирішення цієї проблеми можливе за рахунок стандартизації та уніфікації облікової політики суб'єктів господарської діяльності (шляхом активного використання сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення) при формуванні інформаційної бази МПП доходів ДБУ.

6. Узгодженість інформаційних баз даних ДССУ та ДФСУ за рахунок уніфікації фінансової, податкової та статистичної звітності суб'єктів господарської діяльності. Формування інформаційних баз МПП доходів ДБУ здійснюється на основі бухгалтерської звітності, яка подається суб'єктами

господарювання до відповідних контролюючих органів. При цьому до ДССУ подається статистична звітність, а до ДФСУ – фінансова та податкова звітність. І, як не дивно, але аналогічні показники у даних формах звітності можуть мати різні значення. Для прикладу, наведено відмінності у методичних підходах до визначення фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств за фінансовою та статистичною звітністю, [37] (рис. 3.7).

Фінансова звітність		Статистична звітність
Фінансовий результат до оподаткування	≠	Фінансовий результат від реалізації сільськогосподарської продукції і послуг
=		=
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	≥	Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції і послуг
-		-
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	≠	Повна собівартість реалізованої сільськогосподарської продукції (послуг)
-		у тому числі частково:
Адміністративні витрати	≥	Адміністративні витрати
Витрати на збут	≥	Витрати на збут
Інші операційні витрати	≥	Інші операційні витрати
Фінансові витрати	≥	Інші фінансові витрати
Втрати від участі в капіталі		
Інші витрати		

Рис. 3.7. Відмінності у методичних підходах до визначення фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств за фінансовою та статистичною звітністю. Джерело: складено автором на основі джерела [37, с. 29].

Як видно з наведеного прикладу, актуальним є питання уніфікації фінансової, податкової та статистичної звітності суб'єктів господарської діяльності. Уніфікація фінансової, податкової та статистичної звітності підприємств та організацій дозволить забезпечити єдність підходів, а відповідно і достовірність та узгодженість інформаційних баз ДССУ та ДФСУ, які використовуються у процесі МПП доходів ДБУ.

7. Систематичне та профільне підвищення кваліфікації фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ. Динамічний розвиток економіко-математичних методів прогнозування та інформаційних технологій (особливо комп'ютерної техніки і програмного забезпечення) створюють ситуацію, за якої відбувається швидке оновлення фахових знань та технологій МПП доходів ДБУ. З метою відповідності рівня фахової підготовки у спеціалістів динамічно оновлюваним сучасним вимогам до МПП доходів бюджету, актуальним постає питання забезпечення систематичного та профільного підвищення кваліфікації фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ.

При цьому варто зазначити, що згідно статті 4 Закону України «Про

професійний розвиток працівників» роботодавцю необхідно забезпечити «підвищення кваліфікації працівників безпосередньо у роботодавця або в навчальних закладах, як правило, не рідше ніж один раз на п'ять років» [80]. Тобто вітчизняне законодавство фіксує норму систематичного підвищення кваліфікації (раз у 5 років). Разом з тим, вимоги щодо профільності такого підвищення кваліфікації та механізмів його фінансування у законодавстві не зазначено.

Аналіз напрямів підвищення кваліфікації, які забезпечує Всеукраїнський центр підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування¹⁴ засвідчив відсутність курсів, пов'язаних з МПП доходів ДБУ. Тобто актуальним постає питання організації таких курсів, що забезпечить не лише систематичність підвищення кваліфікаційні фахівців, діяльність яких пов'язана з МПП доходів ДБУ, а й їх профільність.

8. Забезпечення економічної обґрунтованості кількісного і якісного складу, а також розмірів фінансування майнового та кадрового (через застосування компетентнісного підходу) забезпечення МПП доходів ДБУ. Дослідження нормативно-правового регулювання підходів до визначення кількісного і якісного складу кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ засвідчило відсутність їх економічного обґрунтування. За таких умов автоматично виникають проблемні питання щодо обґрунтованості розмірів фінансування майнового та кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ.

Вирішення окреслених вище проблем можливо досягнути за рахунок застосування функціонально-вартісного та компетентнісного підходів до управління МПП доходів ДБУ. Це, у свою чергу, дозволить також визначити розмір оплати вартості послуг неурядових організацій та бізнес структур у разі їх залучення до виконання певних функцій МПП доходів ДБУ.

9. Формалізація та відкритість технології МПП доходів ДБУ. Суб'єкти господарювання, які у своїй діяльності враховують результати МПП доходів ДБУ, розуміючи, що цей процес має ймовірнісний характер і можливі діапазони відхилень прогнозних значень, потребують не лише абсолютних значень показників, а й чіткого розуміння технології їх розрахунку. Це дасть можливість проведення власних розрахунків, якщо є сумніви у правильності обраної

¹⁴ Раніше це був Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів ДФСУ. По-суті майже єдиний заклад (з 2014 року), де здійснювалося підвищення кваліфікації податківців. Треба також зазначити, що аналогічний центр підвищення кваліфікації діє в Університеті державної фіскальної служби України (хоча останніми роками перевагу у державному замовленні на підвищення кваліфікації податківців віддано Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів ДФСУ). При цьому варто відзначити, що в Університеті державної фіскальної служби України також відсутні курси з підвищення кваліфікації, з питань МПП доходів ДБУ (хоча всі умови (технічні, кадрові, інфраструктурні) для їх організації є).

методики та технології МПП доходів ДБУ. З метою донесення технології МПП доходів ДБУ до зовнішніх користувачів її варто формалізувати у рамках положень нормативно-правового акту.

Підсумовуючи змістовну характеристику запропонованих концептуальних положень модернізації МПП доходів ДБУ відобразимо їх зв'язок з проблемами МПП доходів ДБУ, на вирішення яких вони спрямовані (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Зв'язок концептуальних положень модернізації МПП доходів ДБУ з проблемами, на вирішення яких вони спрямовані

Проблеми	КП
Відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП	7
Відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП	7
Стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців	7
Політична заангажованість	1,3,4
Прийняття популістських рішень, які вимагають джерел фінансування	1,2,3
Завищення планових показників доходів бюджету парламентськими комітетами і їх заниження Урядом	1,3,4
Перевищення державними зобов'язаннями, що витікають із чинного законодавства, реальних фінансових можливостей держави	1,3
Нереальний прогноз показників соціально-економічного розвитку	1,3
Превалювання оперативних завдань пошуку оптимального обсягу фінансування державних програм розвитку над стратегічними цілями розбудови країни	1,2,3
«Згубність діючої податкової системи» (привалювання фіскальної спрямованості податків над стимулюванням економічного розвитку)	1,2,3
Корпоративна лобістська боротьба за податкові пільги і преференції, що активізує загострення проблем корупції	1, 2, 3, 4
Низька якість інформаційної бази, на основі якої здійснюється МПП	5
Не достатньо ефективні комунікації між МФУ, ДФСУ, бізнесом та експертами	6
Низький рівень оплати праці	8
Неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців	8
Відсутність системи мотивації	8
Неефективний менеджмент	8
Відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення	8
Обмеженість коштів на підвищення кваліфікації	7
Неефективність правове регулювання через постійні зміни в законодавстві	3
Порушення базових принципів законотворчої діяльності	3
Наявність у законотворчій діяльності подвійних стандартів	3
Недосконалість методик та відсутність єдності в питанні вибору технології МПП доходів бюджету	9
Випереджаючий розвиток сучасних методик МПП з підвищенням кваліфікації фахівців	7
Нечітке визначення механізмів поточного коригування плану в режимі ковзного планування	9
Низький рівень системності у визначенні прогнозних показників доходів, так зване планування від досягнутого	9

Примітки: КП - концептуальні положення; 1 - узгодженість суспільних, приватних та політичних інтересів; 2 - пріоритетність національних інтересів при адаптації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику МПП доходів ДБУ; 3 - відповідальність державних управлінців за стан МПП доходів ДБУ; 4 - формалізація концептуального обґрунтування вітчизняної практики МПП доходів ДБУ; 5 - стандартизація та уніфікація облікової політики суб'єктів господарської діяльності при формуванні інформаційної бази МПП доходів ДБУ; 6 - узгодженість інформаційних баз даних ДССУ та ДФСУ за рахунок уніфікації фінансової, податкової та статистичної звітності суб'єктів господарської діяльності; 7 - систематичне та профільне підвищення кваліфікації фахівців, які безпосередньо здійснюють МПП доходів ДБУ; 8 - забезпечення економічної обґрунтованості кількісного і якісного складу, а також розмірів фінансування майнового та кадрового (через застосування компетентнісного підходу) забезпечення МПП доходів ДБУ; 9 - формалізація та відкритість технології МПП доходів ДБУ.

Джерело: складено автором.

Розглянувши концептуальні положення, перейдемо до базових принципів

концепції удосконалення МПП доходів ДБУ (рис. 3.8).

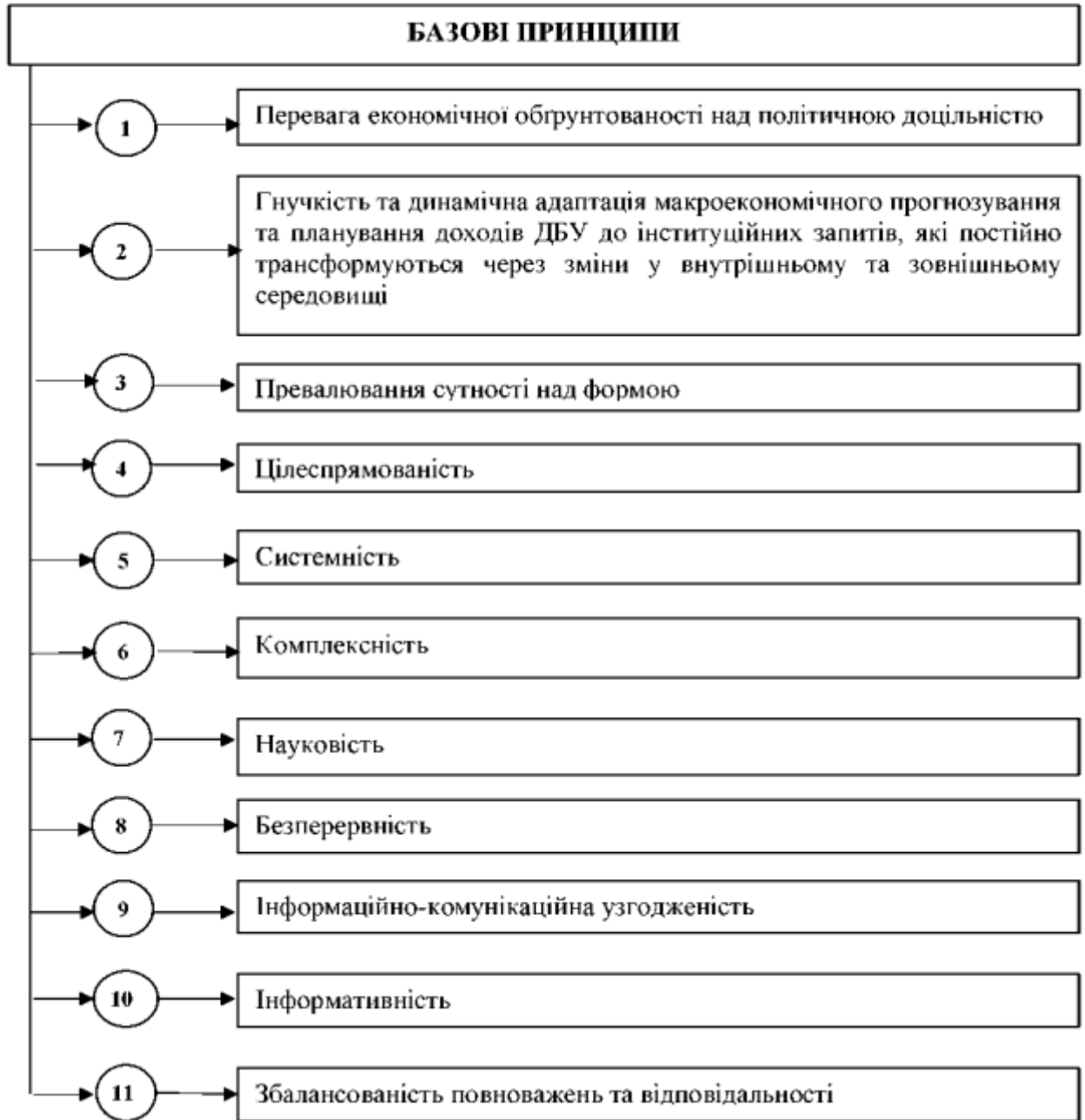

Рис. 3.8. Базові принципи Концепції удосконалення МПП доходів ДБУ
Джерело: складено автором.

Розглянемо сутність кожного з базових принципів удосконалення вітчизняної практики МПП доходів ДБУ більш детально.

1. *Перевага економічної обґрунтованості над політичною доцільністю.* Да ний принцип передбачає, що будь-які рішення, які приймаються у процесі МПП доходів ДБУ повинні бути економічно обґрунтованими, а не підпорядковуватися політичним вимогам сьогодення.

2. *Гнучкість та динамічна адаптація* МПП доходів ДБУ до

інституційних запитів, які постійно трансформуються через зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Динамічні зміни, які, у переважній більшості випадків, спричинені дією закону часу, вимагають постійного переосмислення підходів до МПП доходів ДБУ у напрямку адаптації останніх до найсучасніших інституційних запитів.

3. *Превалювання сутності над формою.* Змістовна частина економічного обґрунтування результатів МПП доходів ДБУ повинна завжди переважати над політичними бажаннями (вимогами) щодо її підлаштування під задалегідь окреслені значення ключових показників.

4. *Цілеспрямованість.* МПП доходів ДБУ необхідно розглядати не як самоціль, а як процес спрямований до досягнення мети вищого ієрархічного рівня управління.

5. *Системність.* Пошук шляхів удосконалення МПП доходів ДБУ повинен враховувати структурні взаємозв'язки між усіма елементами системи: інституційним забезпеченням, інформаційно-комунікаційним забезпеченням, фінансовим забезпеченням, правовим забезпеченням та методичним забезпеченням.

6. *Комплексність.* Даний принцип передбачає врахування у процесі удосконалення МПП доходів ДБУ інтересів усіх зацікавлених суб'єктів.

7. *Науковість.* Удосконалення та реалізація процесу МПП доходів ДБУ повинні здійснюватися не як мистецтво, а як цілеспрямована, усвідомлена та науково обґрунтована управлінська діяльність.

8. *Безперервність.* Удосконалення МПП доходів ДБУ повинно спиратися на те, що сам процес прогнозування та планування доходів ДБУ є безперервним (але разом з тим систематичним та повторювальним) у часовому проміжку.

9. *Інформаційно-комунікаційна узгодженість.* Цей принцип передбачає узгодженість інформаційних комунікацій між інституціями, які забезпечують наукове обґрунтування, юридичне регламентування та практичну реалізацію МПП доходів ДБУ.

10. *Інформативність.* Цільовою спрямованістю МПП доходів ДБУ є не лише формування прогнозних та планових значень відповідних показників, але й донесення одержаних результатів та технології їх розрахунків до споживачів цієї інформації у зручній для них формі.

11. *Збалансованість повноважень та відповідальності.* Відповідальність за ефективність практичної реалізації та удосконалення МПП

доходів ДБУ повинна покладатися на ті інституції, яким надано відповідні повноваження щодо управління МПП доходів ДБУ.

Підводячи підсумки дослідження науково-теоретичних засад модернізації МПП доходів ДБУ, відзначимо, що дотримання запропонованих концептуальних положень та базових принципів удосконалення вітчизняної практики МПП доходів ДБУ сформує належні передумови для практичного впровадження заходів з реалізації місії концепції удосконалення МПП доходів ДБУ, яким і буде приділена увага в наступному параграфі дослідження.

3.3. Напрями удосконалення макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України

Грунтовно дослідивши умови реалізації та науково-теоретичне підґрунтя концепції удосконалення МПП доходів ДБУ як складової моделі посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ, перейдемо до визначення напрямів реалізації її місії.

Враховуючи, що місією концепції є визначення шляхів удосконалення МПП доходів ДБУ, спрямованих на вирішення проблем вітчизняної практики МПП доходів ДБУ, а останні систематизовані у 5 груп, то і напрями реалізації місії вважаємо за необхідне чітко підпорядкувати під них.

Таким чином, реалізацію місії концепції удосконалення МПП доходів ДБУ доцільно здійснювати у наступних напрямках:

- удосконалення кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ;
- удосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення МПП доходів ДБУ;
- удосконалення фінансового забезпечення МПП доходів ДБУ;
- удосконалення правового забезпечення МПП доходів ДБУ;
- удосконалення методичного забезпечення МПП доходів ДБУ.

Кожен напрям удосконалення МПП доходів ДБУ являє собою сукупність заходів, які зорієнтовані на вирішення проблем вітчизняної практики МПП доходів ДБУ.

Перший напрям «удосконалення кадрового забезпечення» спрямований на вирішення наступних проблем МПП доходів ДБУ:

- політичної заангажованості;
- прийняття популістських рішень, які вимагають джерел фінансування;
- завищення планових показників доходів бюджету парламентськими

комітетами і їх заниження Урядом;

- перевищення державними зобов'язаннями, що витікають із чинного законодавства, реальних фінансових можливостей держави;
- відсутності підвищення кваліфікації з питань методичного забезпечення МПП;
- відсутності підвищення кваліфікації з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП;
- стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців;
- нереальний прогноз показників соціально-економічного розвитку;
- превалювання оперативних завдань пошуку оптимального обсягу фінансування державних програм розвитку над стратегічними цілями розбудови країни;
- превалювання фіскальної спрямованості податків над стимулюванням економічного розвитку;
- корпоративна лобістська боротьба за податкові пільги і преференції, що активізує загострення проблем корупції.

Серед основних заходів щодо удосконалення кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ пропонуються наступні.

1) Розробити та формалізувати технологію залучення бізнес-структур, експертів та науковців до обговорення попередніх результатів МПП. Логіка даної пропозиції ґрунтується на оприлюдненні попередніх результатів МПП (включаючи інформаційні дані та методики, які були використані) з метою подальшого відкритого обговорення (у тому числі і в інформаційному середовищі) між науковцями, експертами та бізнес-структурами. При цьому остаточне рішення повинно залишатися за інституціями, які несуть відповідальність за якість МПП доходів ДБУ.

2) Створити при навчально-науковій установі Центр МПП і делегувати йому функції, пов'язані з високотехнологічними процесами, науковими дослідженнями та підвищенням кваліфікації. Враховуючи нагальну необхідність постійного пошуку, моніторингу та осмислення новацій у сфері МПП доходів ДБУ, який реалізовується через науково-дослідну діяльність, та забезпечення систематичного підвищення кваліфікації, вважаємо за доцільне створити Центр МПП. Основним його завданням повинно бути здійснення науково-дослідницької роботи та забезпечення підвищення кваліфікації фахівців, які здійснюються МПП доходів ДБУ. З метою мінімізації витрат на

інфраструктурне забезпечення логічним є створення Центр МПП на базі існуючої навчально-наукової установи (такою установою може бути Університет державної фіскальної служби України). Спрямування на податкову проблематику вищого навчального закладу дозволить залучити до діяльності Центру МПП кращих спеціалістів. За такої ситуації, окрім науково-дослідної діяльності та підвищення кваліфікації, Центр МПП доцільно делегувати функції чи певні операції МПП доходів ДБУ, які потребують особливих матеріальних чи технічних умов для їх реалізації.

3) Забезпечити максимальну гармонізацію бюджетного і податкового прогнозування та планування доходів ДБУ. Такої гармонізації можливо досягнути за рахунок відкритості та вільного доступу до інформаційних баз, технологій та результатів бюджетного і податкового прогнозування та планування. З цією метою доцільно застосувати сучасні інформаційні технології та на їх основі створити відповідні бази знань в інформаційному середовищі.

4) Зобов'язати Цент МПП розробити курси підвищення кваліфікації з питань МПП доходів ДБУ. Вважаємо надзвичайно важливим забезпечити підвищення кваліфікації не з загальних питань бюджетного процесу чи податкової системи, а з вузькофахових проблем МПП доходів ДБУ.

5) Закріпити на законодавчому рівні вимогу у підвищенні кваліфікації саме за фахом. З цією метою необхідно внести зміни до статті 6 «Організація професійного навчання працівників» розділу II «Професійне навчання працівників» Закону України «Про професійний розвиток працівників», додавши пункт 8, який матиме наступне трактування: «Підвищення кваліфікації повинно здійснюватися за напрямками діяльності, які входять до функціональних обов'язків працівника».

6) Забезпечити функціонування на базі Центру МПП баз знань щодо моніторингу новацій з питань МПП доходів ДБУ. Враховуючи динамічне оновлення знань, логічним є створення інформаційного ресурсу, який дозволить постійно відслідковувати усі новації фахового спрямування (не чекаючи підвищення кваліфікації, яке здійснюється 1 раз на 5 років). Таким інформаційним ресурсом повинні бути бази знань, які доцільно створювати і супроводжувати на базі Центру МПП.

7) Організувати на базі Центру МПП тематичний постійно діючий науково-практичний семінар з використанням дистанційних технологій освіти. Постійний обмін науковими ідеями та практичним досвідом може суттєво підвищити рівень знань та вмінь фахівців, що здійснюють МПП доходів ДБУ.

Враховуючи розвиток інформаційних технологій такий обмін доцільно здійснювати у рамках постійно діючого науково-практичного семінару, який потрібно організувати з використанням дистанційних технологій на базі Центру МПП.

8) Забезпечити відкритість технології розрахунку прогнозу показників соціально-економічного розвитку. З метою підвищення рівня гармонізації діяльності МФУ та Міністерства економічного розвитку та торгівлі (по аналогії до гармонізації бюджетного та податкового прогнозування та планування) доцільно забезпечити відкритість та вільний доступ до інформаційної бази, методик та результатів прогнозу показників соціально-економічного розвитку.

9) Розробити і формалізувати стратегію розвитку України на базі збалансованої системи показників. Наявність чітко визначених та формалізованих орієнтирів розвитку у розрізі стратегічних цілей, показників, їх фактичних та бажаних значень дозволить забезпечити превалювання стратегічних орієнтирів над тактичними оперативними завданнями.

10) Розробити і формалізувати стратегії бюджетно-податкової політики та податкового менеджменту на основі технології збалансованої системи показників. Ідентифікація та формалізація конкретних показників та їх значень як орієнтирів оцінки ефективності бюджетно-податкової політики та податкового менеджменту дозволить оперативно визначати дії чи бездіяльність (а відповідно і суб'єктів, що їх ініціюють та реалізують), які будуть носити деструктивний характер.

Кореляція заходів з удосконалення кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ з проблемами, на вирішення яких вони спрямовані, наведена в табл. 3.2.

Наступним напрямом реалізації місії Концепції удосконалення МПП доходів ДБУ є «удосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення». Даний напрям вирішує такі проблеми як:

- низька якість інформаційної бази, на основі якої здійснюється МПП;
- не достатньо ефективні комунікації між МФУ, ДФСУ, бізнесом та експертами.

До заходів з вирішення наведених проблем відносяться наступні.

1) Паралельне застосування різних альтернативних методик МПП доходів ДБУ. Застосування декількох альтернативних методик дозволить підвищити достовірність результатів МПП доходів ДБУ (максимально нівелюючи негативний вплив неякісного інформаційного та методичного

забезпечення). При цьому мінімізація фінансових і трудових ресурсів забезпечить, через застосування сучасних інформаційних технологій, дотримання принципу економічної обґрунтованості.

Таблиця 3.2

Кореляція заходів з удосконалення кадрового забезпечення МПП доходів ДБУ з проблемами, на вирішення яких вони спрямовані

Заходи з удосконалення	Проблеми, на вирішення яких спрямовані заходи
1) Розробити та формалізувати технологію залучення бізнес-структур, експертів та науковців до обговорення попередніх результатів МПП 2) Створити при навчально-науковій установі Центр МПП і делегувати йому функції, пов'язані з високотехнологічними процесами, науковими дослідженнями та підвищенням кваліфікації 3) Забезпечити максимальну гармонізацію бюджетного і податкового прогнозування та планування доходів ДБУ	Політична заангажованість
	Прийняття популістських рішень, які вимагають джерел фінансування
	Завищення планових показників доходів бюджету парламентськими комітетами і їх занижені Урядом
4) Зобов'язати Цент МПП розробити курси підвищення кваліфікації з питань МПП доходів ДБУ 5) Закріпити на законодавчому рівні вимогу у підвищенні кваліфікації саме за фахом. 6) Забезпечити функціонування на базі Центру МПП баз знань щодо моніторингу новацій з питань МПП доходів ДБУ. 7) Організувати на базі Центру МПП тематичний постійно діючий науково-практичний семінар з використанням дистанційних технологій освіти.	Перевищення державними зобов'язаннями, що витікають із чинного законодавства, реальних фінансових можливостей держави
	Відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП
	Відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП
8) Забезпечити відкритість технології розрахунку прогнозу показників соціально-економічного розвитку	Стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців
	Нереальний прогноз показників соціально-економічного розвитку
9) Розробити та формалізувати стратегію розвитку України на базі збалансованої системи показників.	Превалювання оперативних завдань пошуку оптимального обсягу фінансування державних програм розвитку над стратегічними цілями розбудови країни
10) Розробити та формалізувати стратегії бюджетно-податкової політики та податкового менеджменту на основі технології збалансованої системи показників.	«Згубність діючої податкової системи» (превалювання фіскальної спрямованості податків над стимулюванням економічного розвитку)
	Корпоративна лобістська боротьба за податкові пільги і преференції, що активізує загострення проблем корупції

Джерело: складено автором.

2) Диверсифікація інформаційних баз МПП доходів ДБУ. Розрахунок планових та прогнозних показників на основі різних інформаційних баз та технологій дозволить мінімізувати ризики недостовірності інформаційних джерел та підвищить якість результатів МПП доходів ДБУ.

3) Уніфікація бухгалтерської (фінансової, податкової та статистичної) звітності як джерела інформаційного забезпечення баз даних для МПП доходів ДБУ. Підпорядкування фінансової, податкової та статистичної звітностей під єдині стандарти розрахунку показників забезпечить можливість здійснювати перехресний контроль за достовірністю інформаційних баз МПП доходів ДБУ, які формуються у ДССУ та ДФСУ.

4) Забезпечення відкритості, доступності та прозорості баз даних (за рахунок застосування сучасних інформаційних технологій) МФУ, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, ДФСУ та ДССУ, які використовуються у процесі МПП доходів ДБУ.

Забезпечити контроль громадськості та підвищити ймовірність виявлення невідповідностей у інформаційних базах МФУ, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, ДФСУ та ДССУ, які застосовуються для МПП доходів ДБУ, можливо шляхом забезпечення відкритості, доступності та прозорості таких баз даних за рахунок використання сучасних інформаційних технологій.

Напрямок «удосконалення фінансового забезпечення» передбачає усунення таких проблем як:

- низький рівень оплати праці;
- неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців;
- неефективний менеджмент;
- відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення;
- обмеженість коштів на підвищення кваліфікації.

Для подолання окреслених проблем у межах напряму «удосконалення фінансового забезпечення» пропонуються наступні заходи.

1) Ідентифікувати вартість компетенцій фахівців.

Враховуючи можливість делегування певних функцій або операцій МПП доходів ДБУ Центру МПП, важливим постає ідентифікація їх вартості, що, у свою чергу, формує необхідність оцінки вартості компетенцій фахівців, які дані функції (операції) виконують. Таку оцінку можливо здійснити за результатами функціонально-вартісного аналізу. Це дасть можливість ідентифікувати фінансову вартість послуг з виконання окремо взятих функцій (операцій) МПП доходів ДБУ та визначити ті з них, реалізація яких потребує високо фахових спеціалістів.

2) За рахунок автоматизації роботи зменшити кількість працівників з одночасним збільшенням рівня оплати праці.

Максимальна автоматизація МПП доходів ДБУ дозволить перерозподілити грошові ресурси, які спрямовуються на оплату праці. У разі обмеженості механізмів управління розмірами оплати праці у МФУ на ДФСУ, такий перерозподіл можна зробити через Центру МПП.

3) Делегувати високоінтелектуальну роботу Центру МПП як структурі,

яка має більш гнучке фінансове бюджетування та ефективнішу систему стимулювання продуктивності праці.

Фахівці, оцінка вартості компетенцій яких значно перевищує розміри оплати їх праці згідно законодавчого регулювання діяльності бюджетних організацій, доцільно залучити до реалізації делегованих високовартісних функцій МПП доходів ДБУ у межах Центру МПП.

4) Підпорядкувати бюджетний і податковий менеджмент стандартам збалансованої системи показників.

Маються на увазі саме стандарти, які стосуються налагодження ефективної системи стимулювання продуктивності праці, оцінка якої здійснюється на основі заздалегідь визначених та формалізованих значень ключових показників.

5) Делегування функцій, які вимагають використання специфічної високовартісної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, Центру МПП.

Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів у бюджетних установах, вважається за доцільне делегувати функції, які вимагають використання специфічної високовартісної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, Центру МПП, який враховуючи диверсифікацію своєї діяльності має більше можливостей з реалізації таких функцій.

б) Мінімізація фінансових потреб Центру МПП шляхом активного використання дистанційних технологій освіти в процесі підвищення кваліфікації.

Активне використання дистанційних технологій в процесу підвищення кваліфікації дозволить, по-перше, мінімізувати витрати на проїзд, харчування та проживання, а по-друге, створить передумови для підвищення кваліфікації без відриву від основної діяльності.

Напрямок «удосконалення правового забезпечення», спрямований на подолання наступних проблем:

- неефективність правового регулювання через постійні зміни в законодавстві;
- порушення базових принципів законотворчої діяльності;
- наявність у законотворчій діяльності подвійних стандартів.

До заходів напряму «удосконалення правового забезпечення» відносяться наступні.

1) Забезпечення системності та науковості у реформуванні економіки і внесенні змін у законодавчі акти.

Системність та науковість у реформуванні економіки передбачає наявність чітко визначеної стратегії розвитку України, яка б спиралась на конкретну економічну теорію та принципи збалансованої системи показників. За такої ситуації зміна складу ВРУ та КМУ не повинна здійснювати суттєвий вплив на зміну стратегії розвитку держави. Це забезпечить послідовність у економічній політиці України та мінімізує безсистемні зміни у законодавстві.

2) Закріплення на законодавчому рівні відповідальності за порушення принципів законотворчої діяльності. Згідно чинного законодавства бюджетний процес чітко регламентований. Разом з цим, вітчизняна практика остаточного затвердження ВРУ результатів МПП доходів ДБУ у межах Закону України «Про державний бюджет України ...» систематично здійснюється з порушенням законодавчо визначених термінів. При цьому відповідальності за такі порушення ніхто не несе. А результати МПП доходів ДБУ, внаслідок тиску часового обмеження щодо їх затвердження, піддаються корпоративному лобістському впливу. Виходячи з цього, актуальним постає необхідність формалізації відповідальності за порушення термінів виконання функцій та етапів бюджетного процесу.

3) Усунення неоднозначності у законодавстві шляхом ідентифікації і формалізації основних термінів, процесів та технологій їх реалізації. Мається на увазі внесення змін до законодавства щодо уточнення термінів «макроекономічне прогнозування», «макроекономічне планування»; вимог до підвищення кваліфікації у фаховому спрямуванні та формалізації технології макроекономічного прогнозування.

Напрямок «удосконалення методичного забезпечення» забезпечує вирішення наступних проблем:

- недосконалість методик та відсутність єдності в питанні вибору технології МПП доходів бюджету;
- випереджаючий розвиток сучасних методик прогнозування і планування порівняно з підвищенням кваліфікації фахівців;
- нечітке визначення механізмів поточного коригування плану в режимі ковзного планування;
- низький рівень системності у визначенні прогнозних показників доходів, так зване планування від досягнутого.

З метою забезпечення удосконалення методичного забезпечення необхідно реалізувати наступні заходи.

- 1) Розробити та формалізувати єдину технологію МПП доходів ДБУ.

Динамічне удосконалення методик МПП спричиняє ситуацію, за якої вибір якоїсь однієї з них та формалізація такого вибору у нормативно-правових актах спричинить втрату гнучкості у адаптації вітчизняної практики МПП доходів ДБУ до новітніх результатів сучасних наукових досліджень. Але при цьому, варто розробити і формалізувати єдину технологію МПП доходів ДБУ, яка б забезпечувала можливість гнучкого вибору методик і, разом з цим, дозволила б донести логіку МПП до зацікавлених користувачів цієї інформації.

2) Забезпечити паралельне використання декількох альтернативних методик з метою підвищення рівня достовірності результатів.

Враховуючи недостатньо високий рівень достовірності інформаційної бази та ймовірнісний характер МПП доходів ДБУ важливим моментом в удосконаленні МПП доходів ДБУ є розроблення технології, яка б забезпечила паралельне використання декількох альтернативних методик МПП.

3) Організувати науково-дослідну діяльність Центру МПП з питань МПП доходів ДБУ з оприлюднення результатів у базах знань та на постійно діючому науково-практичному семінарі з використанням дистанційних технологій освіти.

Динамічний розвиток методик МПП доходів ДБУ та їх реалізації у комп'ютерному середовищі вимагає організації науково-дослідної діяльності щодо постійного моніторингу зарубіжного досвіду, сучасних тенденцій розвитку та шляхів модернізації МПП доходів ДБУ. Такі дослідження доцільно організувати на базі Центру МПП.

4) Відобразити у нормативно-правових актів технологію поточного коригування плану в режимі ковзного планування.

Запровадження середньострокового бюджетного планування в Україні передбачає формалізацію технології коригування плану в режимі ковзного планування з метою донесення до зацікавлених осіб логіки реалізації даного процесу.

5) Розробити, формалізувати та застосовувати комплексну технологію МПП доходів ДБУ з урахуванням: по-перше, екстраполяційних тенденцій в динаміці та структурних пропорцій; а по-друге, необхідності оприлюднення діапазонів прогнозу та методик їх розрахунку [116].

Розробка комплексної технології МПП доходів ДБУ повинна спиратися на три основні фундаментальні положення. По-перше, необхідно забезпечити можливість паралельного використання декількох альтернативних методик. По-друге, за результатами прогнозування доцільно визначати не лише абсолютне

значення, а й діапазон у межах якого значення прогнозного показника може коливатися. Застосування прогнозних діапазонів має важливе значення з позиції усвідомлення можливих відхилень та оцінки ризиків пов'язаних з цим процесом. Логічно, що прогнозне значення X (з прогнозним діапазоном ± 10) суттєво відрізняється від значення X (з прогнозним діапазоном ± 100). По-третє, у процесі МПП доходів ДБУ варто одночасно враховувати як тенденції в динаміці значень показників так і структурні співвідношення між різними показниками. Враховуючи окреслені вище фундаментальні положення нами удосконалено методику МПП доходів ДБУ (рис. 3.9).

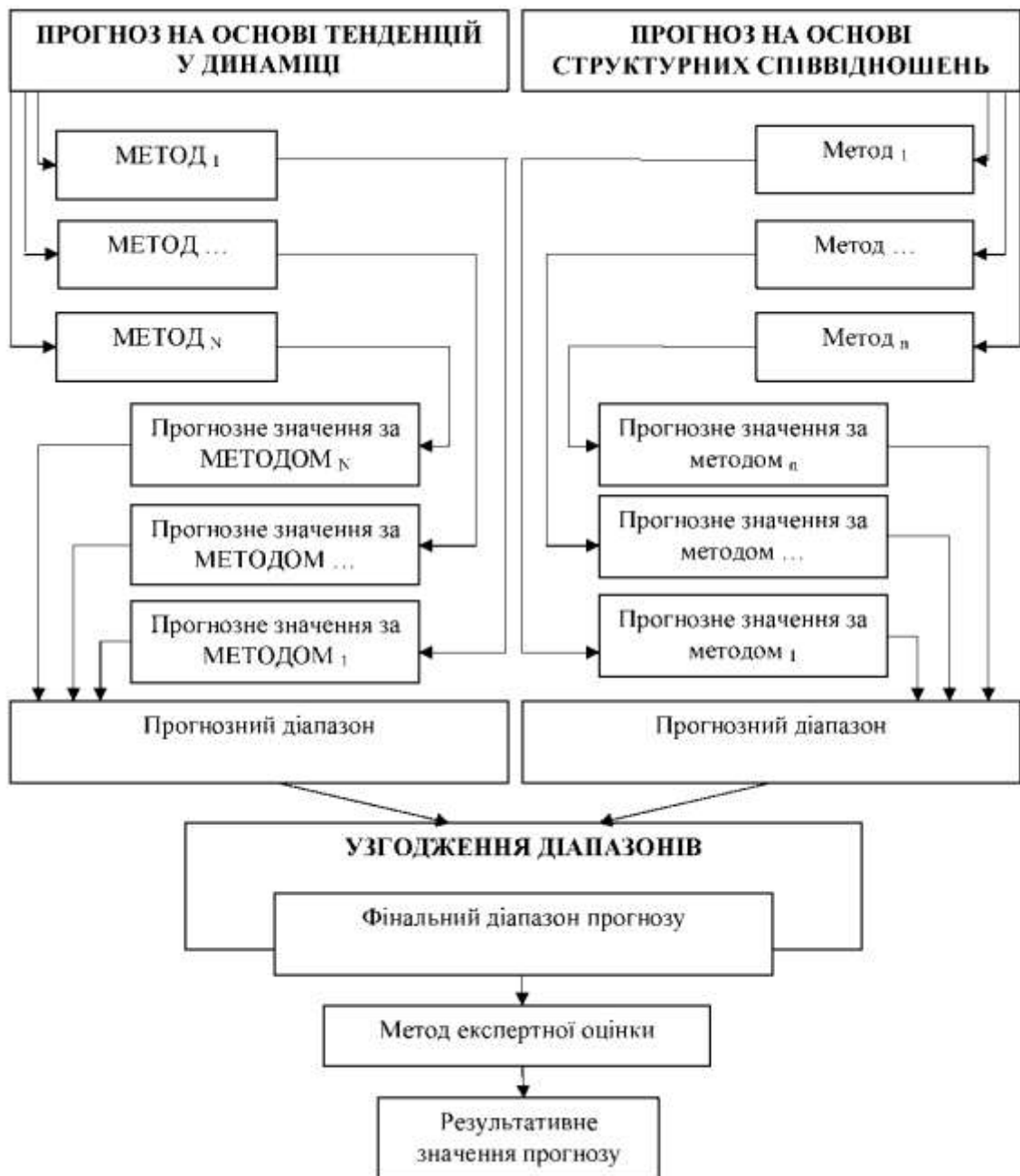

Рис. 3.9. Методика МПП доходів ДБУ. Джерело: складено автором.

Дана методика передбачає визначення прогнозного значення кожного

окремого показника за наступним алгоритмом.

Першим етапом є прогноз показника на основі тенденції зміни його фактологічних ретроспективних значень у динаміці. При цьому можуть паралельно використовуватися декілька альтернативних методів. За результатами застосування кожного з методів отримуються прогнозні значення показника. Їх співставлення дозволяє за рахунок визначення мінімального та максимального значення прогнозу показника сформувати прогнозний діапазон.

Другим етапом є прогноз показника на основі структурних співвідношень з іншими показниками. У межах даного прогнозу також паралельно застосовуються різні альтернативні методики. Аналогічно до попереднього етапу формується прогнозний діапазон.

Третім етапом є співставлення діапазонів, отриманих за результатами реалізації першого та другого етапів. Співставлення передбачає визначення фінального діапазону прогнозу показника шляхом відсікання значень, які знаходяться за межами спільного діапазону.

Четвертим етапом є визначення результативного прогнозного значення показника шляхом застосування методу експертних оцінок. Право визначення остаточного значення повинно залишатися за інституцією, яка несе відповідальність за стан та якість МПП доходів ДБУ.

Результати МПП доходів ДБУ згідно запропонованої технології пропонується відображати у формі звітності, яка складається з двох частин:

- безпосередньо результатів МПП доходів ДБУ;
- характеристики інформаційно-методичного забезпечення МПП доходів ДБУ, яка передбачає ідентифікацію методів та інформаційних баз.

Приклад практичної реалізації запропонованої методики МПП доходів ДБУ та форми відображення їх результатів наведено в додатку АТ.

б) Розробити модуль «технологія прогнозування» у системі автоматизації МПП доходів ДБУ.

В умовах розвитку інформаційних технологій актуальним є інтеграція запропонованої комплексної технології МПП доходів ДБУ у комп'ютерне середовище. Іншими словами мова йде про розробку модулю «технологія прогнозування», який доцільно реалізувати у програмних продуктах, спрямованих на автоматизацію МПП доходів ДБУ.

Запропонований модуль «технологія МПП» передбачає на основі баз даних ДФСУ, ДССУ та прогнозу соціально-економічного розвитку України формування локальних баз даних для реалізації кожної окремої з

альтернативних методик прогнозування у розрізі тенденцій в динаміці та структурних співвідношень. Логіка модулю «технологія прогнозування» повністю відповідає алгоритму комплексної технології МПП доходів ДБУ.

Практичне впровадження запропонованих заходів з реалізації місії концепції удосконалення МПП доходів ДБУ забезпечить дотримання логіки моделі посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ та дозволить отримати наступні кінцеві результати, систематизацію яких розрізі видів забезпечення відображено на рис. 3.10.

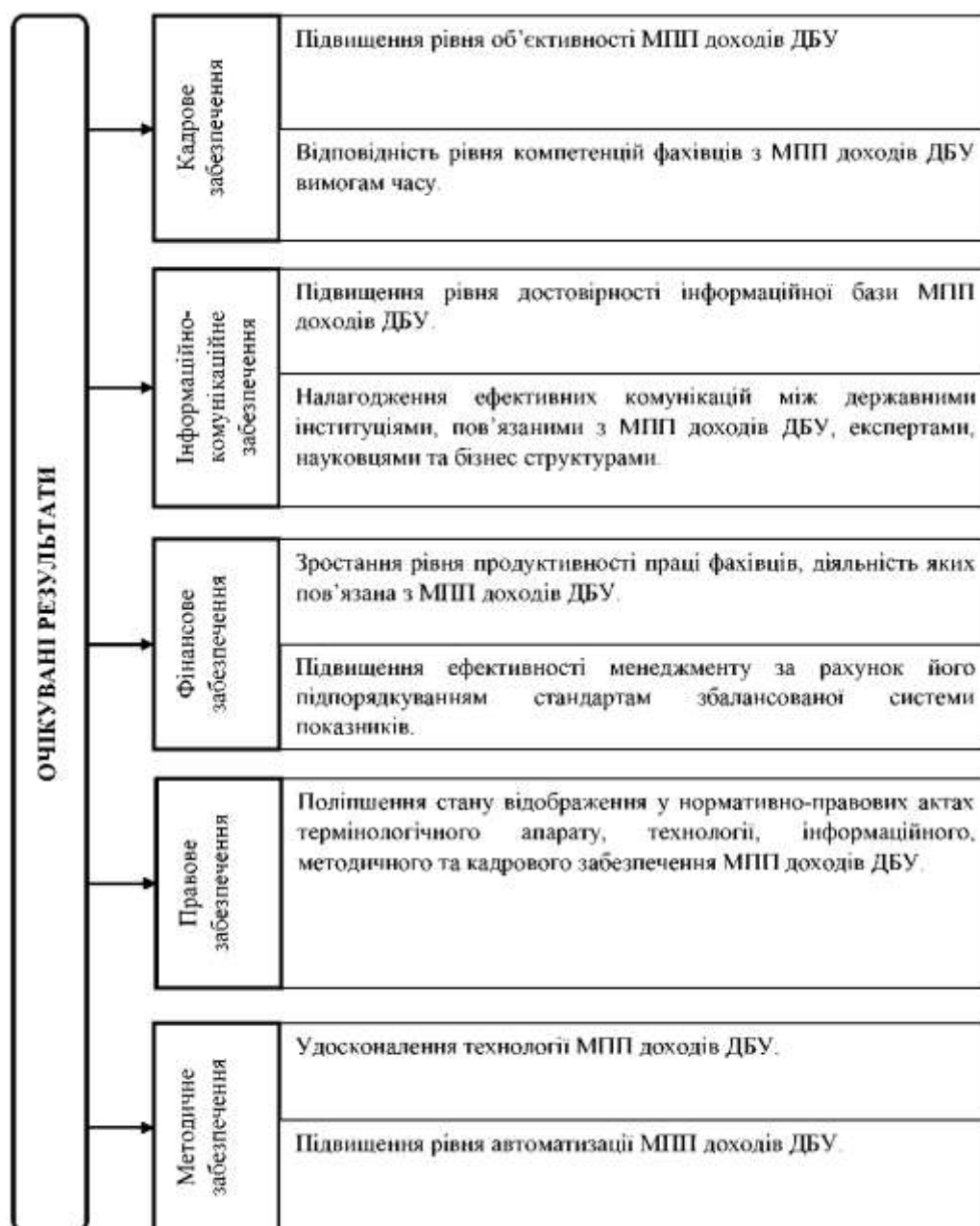

Рис. 3.10. Очікувані результати реалізації концепції удосконалення МПП доходів ДБУ. Джерело: складено автором

Узагальнюючи науковий пошук напрямів удосконалення МПП доходів

ДБУ, зазначимо, що реалізація запропонованих заходів, які гуртуються на науково-теоретичних засадах модернізації МПП доходів ДБУ, дозволить підвищити ефективність державного управління економічними процесами за рахунок поліпшення якості МПП доходів ДБУ.

Висновки до розділу 3

Дослідження шляхів удосконалення МПП доходів ДБУ дало можливість сформулювати наступні висновки:

1. За результатами осмислення причин недосконалості впливу держави на бюджетний процес через інструментарій державного прогнозування та планування нами розроблено концептуальну модель посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ, у межах якої систематизовано проблеми вітчизняної практики бюджетного прогнозування і планування та визначено шляхи їх усунення.

2. З метою визначення домінант модернізації бюджетного прогнозування і планування розроблено концепцію удосконалення МПП доходів ДБУ, яка складається з місії, науково-теоретичного підґрунтя (концептуальних положень і базових принципів), умов та напрямів практичної реалізації місії.

3. Формування умов реалізації концепції удосконалення МПП доходів ДБУ здійснено через формалізацію зарубіжного досвіду, тенденцій генезису вітчизняної практики, інституційних запитів (суспільства, органів загальнодержавної компетенції, бізнесу й суб'єктів бюджетного прогнозування і планування) та гіпотетичних припущень.

4. До концептуальних положень удосконалення МПП доходів ДБУ віднесено: узгодженість суспільних, приватних та політичних інтересів; пріоритетність національних інтересів при адаптації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику; відповідальність державних управлінців за стан бюджетного прогнозування та планування; формалізація концептуального обґрунтування вітчизняної практики; стандартизація та уніфікація облікової політики суб'єктів господарської діяльності при формуванні інформаційної бази; узгодженість інформаційних баз даних ДССУ та ДФСУ за рахунок уніфікації фінансової, податкової та статистичної звітності суб'єктів господарської діяльності; систематичне та профільне підвищення кваліфікації фахівців-практиків; забезпечення економічної обґрунтованості кількісного і якісного складу, а також розмірів фінансування майнового та кадрового забезпечення;

формалізація та відкритість технології МПП доходів ДБУ.

5. Базовими принципами модернізації МПП доходів ДБУ визначено: перевага економічної обґрунтованості над політичною доцільністю; гнучкість та динамічна адаптація МПП доходів ДБУ до інституційних запитів, які постійно трансформуються через зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі; превалювання сутності над формою; цілеспрямованість; системність; комплексність; науковість; безперервність; інформаційно-комунікаційна узгодженість; інформативність; збалансованість повноважень та відповідальності.

6. Модернізацію МПП доходів ДБУ запропоновано здійснювати у п'яти напрямках (удосконалення кадрового, інформаційно-комунікаційного, фінансового, правового та методичного забезпечення), у межах кожного з яких розроблено заходи, спрямовані на вирішення відповідних груп проблем вітчизняної практики бюджетного прогнозування та планування.

7. За результатами дослідження шляхів удосконалення методичного забезпечення бюджетного прогнозування та планування запропоновано комплексну технологію МПП доходів ДБУ, яка базується на розрахунку прогнозних діапазонів, диверсифікації методик прогнозування та гармонізації значень показників у динаміці з їх системними структурними співвідношеннями. Застосування даної технології суттєво підвищить достовірність результатів МПП доходів ДБУ та їх інформативність через форму документального відображення.

8. З метою ефективного використання у процесі бюджетного прогнозування і планування сучасних комп'ютерних технологій розроблено модуль «технологія прогнозування і планування», який забезпечує можливість автоматизації комплексної технології МПП доходів ДБУ у межах існуючих спеціалізованих програмних продуктів.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розвитку теоретико-методичних положень і розробці на цій основі практичних рекомендацій щодо удосконалення МПП доходів бюджету.

Основні теоретичні та практичні результати полягають у наступному:

1. Дослідження сутності поняття «макроекономічне прогнозування і планування» дозволило обґрунтувати доцільність його трактування як симбіозу прогнозної та планової функцій бюджетного менеджменту. Це дало можливість уточнити семантику поняття «МПП доходів бюджету», під яким запропоновано розуміти передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету, виходячи з відомих причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави, а також обґрунтувати логіку його прояву у двох формах: як процесу і як системи. Таке розуміння сутності МПП доходів бюджету дозволяє сконцентруватися на інтеграції процесного та системного підходів у пошуку шляхів посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету.

2. Систематизація МПП доходів бюджету з позиції системного та процесного (функціонально-цільового) підходів дозволила здійснити ідентифікацію основних його складових: організаційного (кадрового, інформаційно-комунікаційного, фінансового, правового) та методичного забезпечення. Саме останні стали структурним елементами у розрізі яких, здійснювалося окреслення основних проблем МПП доходів бюджету та домінант посилення управлінського впливу держави на реалізацію прогнозної та планової функцій бюджетного менеджменту.

3. Деталізація генезису МПП доходів бюджету дала можливість, по-перше, здійснити періодизацію становлення та розвитку бюджетного прогнозування і планування; а по-друге, узагальнити зарубіжний досвід, визначивши основні його тенденції. Обґрунтовано можливість адаптації у вітчизняну практику МПП доходів бюджету наступних домінант передового міжнародного досвіду: залучення до МПП доходів бюджету країни неурядових організацій; активне застосування економіко-математичних методів та моделювання, що, у свою чергу, вимагає використання сучасних інформаційних технологій та здійснення профільного підвищення кваліфікації; постійна робота

над підвищенням достовірності інформаційної бази макроекономічного прогнозування і планування доходів бюджету.

4. Аналіз стану формування доходів ДБУ дозволив виявити такі тенденції: суттєвий вплив на формування доходів ДБУ здійснюють податкові надходження, частка яких за останні 10 років складає 70-82%; похибка у плануванні неподаткових надходжень до ДБУ у 9 періодах із 10 досліджуваних була більше 10% (а то й сягала 20%); наявність логічно необгрунтованих високих результатів точності МПП доходів ДБУ у періоди загальноєкономічної нестабільності 2017-2019 років, які супроводжувалися зміною загальної тенденції у динаміці доходів ДБУ, анексією Криму, проведенням антитерористичної операції на сході України та високим індексом споживчих цін.

5. Оцінка ефективності вітчизняної практики МПП доходів бюджету України забезпечила ідентифікацію та ранжування, згідно критерію поступового зниження значимості, таких проблем: не достатньо ефективно правове регулювання та постійні зміни в законодавстві; низька якість інформаційної бази; недосконале методичне забезпечення; відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення; не достатньо ефективні комунікації між Міністерством фінансів України, Державною службою статистики України, бізнесом та експертами; неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців-практиків; низький рівень оплати праці; відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП; випереджаючий розвиток сучасних методик прогнозування і планування порівняно з підвищенням кваліфікації фахівців; відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП; стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців.

6. Моніторинг проблем МПП доходів бюджету, здійснений на основі узагальнення поглядів науковців та практиків, забезпечив можливість їх класифікації за ознакою «подібність причинно-наслідкової обумовленості», відповідно до якої виділено проблеми кадрового, інформаційно-комунікаційного, фінансового, правового та методичного забезпечення, що, у свою чергу, дозволило ідентифікувати причини їх виникнення.

7. У зв'язку з необхідністю розвитку організаційно-методичних засад та пошуку шляхів удосконалення практики реалізації прогностичної та планової функцій державного бюджетного менеджменту, запропоновано концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету.

Як теоретико-емпіричний симбіоз, вони, базуючись на концептуальних положеннях та базових принципах, визначають заходи науково-практичного характеру, які спрямовані на вирішення проблем вітчизняної практики МПП доходів бюджету в Україні. Запропоновані концептуальні підходи формують базис для подальших наукових досліджень, спрямованих на підвищення якості МПП доходів бюджету з позиції наукового осмислення єдності процесу реалізації прогностичної та планової функцій державного управління економічними процесами.

8. Системний аналіз методичного забезпечення МПП доходів бюджету дав можливість удосконалити методику реалізації останнього, яка ґрунтується на прогностичних діапазонах та врахуванні взаємообумовлених динамічних та статико-структурних зав'язків. Практичне застосування даної методики забезпечить підвищення рівня достовірності результатів МПП доходів бюджету та інформативність у формі їх документального відображення.

9. Підвищення якості МПП доходів бюджету можливо досягти шляхом активного застосування інноваційних комп'ютерних технологій. З метою активізації використання сучасного програмного забезпечення у процесі реалізації прогностичної та планової функції державного бюджетного менеджменту розроблено модуль «технологія МПП», який забезпечує автоматизацію бюджетного прогнозування та планування та сприяє практичній реалізації такого принципу бюджетної системи України як «публічність та прозорість». Використання даного модулю сформує передумови для оптимізації витрат фінансових та людських ресурсів у процесі практичної реалізації МПП доходів бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев М.Ю. Сутність та загальна характеристика планування в економічній теорії / М.Ю. Авксентьев // Економіка: реалії часу. 2013. № 3. С. 214-218. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
2. Анализ и планирование налоговых поступлений: теория и практика / [А.Б. Паскачев, Ф.К. Садыгов, В.И. Мишин, Р.А. Саакян и др.]; Под ред. Ф.К. Садыгова. М.: Издательство экономико-правовой литературы, 2004. 232 с.
3. Антохонова И.В. Методы прогнозирования социально-экономических процессов: [учебное пособие]. / И.В. Антохонова. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2004. 212 с.
4. Артус М.М. Бюджетна система України: навч. посіб. / М.М. Артус, Н. М. Хижа. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2005. 220 с.
5. Бабаєв В.Ю. Обґрунтування прийняття державно-управлінських рішень на основі прогнозування [Електронний ресурс] / В.Ю. Бабаєв // Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1. С. 29-37.
6. Башуцька О.С. Податкове планування та прогнозування в системі податково – бюджетного регулювання / О. С. Башуцька // Наука й економіка. – 2010. №1 (17). С. 7-10.
7. Богдан І.В. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова транспарентності бюджетних відносин / І.В. Богдан, Іголкін І.В. Яра Т.Ю. // Наукові праці НДФІ, 2015. № 4. С. 5-18.
8. Бондарук Т.Г., Механізм управління бюджетними ресурсами: проблеми та перспективи удосконалення / В.О. Шевчук, Т.Г. Бондарук, Н.Ю. Мельничук // Облік і фінанси. – 2016. – № 3(73). С. 111-114.
9. Бюджетна система: [навчальний посібник]; друге видання, перероблене і доповнене / І.Л. Шевчук, В.О. Черепанова, Т.О. Ставерська. – Харків: Видавець Іванченко І. С. – 2015. – 284 с.
10. Бюджетна система. Підр. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: ЦУЛ; Тернопіль. Екон. думка, 2012. – 871 с.
11. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2010. – № 50-51. – ст. 572. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
12. Бюджетний менеджмент: Підручник / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.]; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. 864 с.
13. Василик О. Д. Бюджетна система України: Підручник / Василик О. Д.,

Павлюк К.В. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.

14. Вдовиченко А.М. Сучасний світовий досвід розробки і впровадження методик прогнозування доходів державного бюджету / Вдовиченко А.М., Зубрицький А.І., Орос Г.В. – Ірпінь: 2014. 58 с.

15. Владимирова Л.П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка / Л.П. Владимирова. М.: «Дашков и К», 2004. 400 с.

16. Волосенко Т.А. Довгострокове прогнозування доходів бюджету – інноваційна складова управління державними фінансами [Електронний ресурс] / Т.А. Волосенко // Наукові праці НДФІ. 2011. Вип. 3. С. 78-86. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

17. Воронкова В.Г. Планування та прогнозування в умовах ринку: [навч. посіб.] / В. Г. Воронкова. – К.: «Професіонал», 2006. 608 с.

18. Геєць В.М. Формування дохідної частини бюджету: підсумки, проблеми, перспективи / В.М. Геєць // Економіка і прогнозування: Науково-аналітичний журнал. 01/2004. №1. С. 9-30 .

19. Глівенко С.В. Економічне прогнозування: [навч. посібник для екон. спец.] / С.В. Глівенко, М.О. Соколов, О.М. Теліженко. – Суми: Університетська книга, 2004. 208 с.

20. Глущенко В.В. Разработка управленческого решения. Прогнозирование и планирование. Теория проектирования экспериментов. / В.В. Глущенко, И.И. Глущенко. – [изд. 2-е, испр.]. – г. Железнодорожный, Моск. обл.: ООО НПЦ “Крылья”, 2000. 400 с.

21. Горелова В. Л. Основы прогнозирования систем: [учеб.пособ. для инж.-экон. спец.вузов]. / В. Л. Горелова, Е. Н. Мельникова. М.: Высш.шк., 1986. 287 с.

22. Грабовецький Б.Є. Економічне прогнозування і планування: Навчальний посібник / Грабовецький Б. Є. – К: Центр навчальної літератури, 2003. 187 с.

23. Грацианова Н.П. Совершенствование механизмов формирования эффективной бюджетной политики региона / Н.П. Грацианова // Проблемы совершенствования бюджетной политики регионов и муниципалитетов России и стран Северной Европы: Материалы Пятой ежегодной международной научно-практической конференции. Кн. 1. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2005. С. 51.

24. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / В. М. Гриньова, М. М. Новикова. – Х.: ІНЖЕК, 2004. 756 с.

25. Дем'янишин В.Г. Бюджетне планування та його особливості в умовах демократичних перетворень / В.Г. Дем'янишин // Світ фінансів. Випуск 1,

жовтень 2004 р. С. 62-71.

26. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монограф. / В.Г. Дем'янишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.

27. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / [С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін.] – К.: КНЕУ, 2005. 440 с.

28. Деркач Н.И. Бюджет и бюджетный процесс в Украине: навч. Посібник / Деркач Н. И., Гордеева Л.П. Дніпропетровськ: «Пороги», 1995. 256 с.

29. Дідівська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л.І. Дідівська, Л.С. Головка. – К: Знання, 2007. – 214 с.

30. Дуплинская Е.Б. Совершенствование системы прогнозирования бюджетно-налоговых доходов / Е.Б. Дуплинская // Финансы и кредит. – 2007. – № 31. С. 33-40.

31. Економіка підприємства: [підручник]. / [за ред. С. Ф. Покропивного]. – К.: КНЕУ, 1999. 546 с.

32. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.

33. Жадан Т.А. Економічна сутність прогнозування: дослідження основних підходів / Т.А. Жадан // Вісник ЖДТУ. Сер.: Економічні науки. 2011. № 3 (57). С. 242-246.

34. Жук В.М. Наукове забезпечення обліку в системі управління аграрним сектором економіки: теорія і практика: Наукова доповідь / В.М. Жук. – К.: Інститут аграрної економіки, 2008. 90 с.

35. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. 714 с.

36. Зварич О.В. Середньострокове прогнозування доходів бюджету та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками / О.В. Зварич // Фінанси України. №8. 2011. С. 59-75.

37. Зварич О.В. Податкові надходження: методологія прогнозування: [монографія] / О.В. Зварич. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 444 с.

38. Иванов Ю.Б. Налоговый менеджмент: Учебное пособие / Иванов Ю.Б., Карпова В.В., Карпов Л.Н. Х.: ИД «Инжек», 2006. 488 с.

39. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика [Текст] = Strategic Planning and Policy: научное издание / У. Кинг, Д. Клиланд; общ. ред., авт. предисл. Г.Б. Кочетков, ред. В.Т. Рысин, пер. А.М. Белолипецкий.

– Москва: Прогресс, 1982. 400 с.

40. Кізима А. Макроекономічне прогнозування як основа бюджетного процесу / А. Кізима // Світ фінансів. № 1. 2011. С. 40-45.

41. Ковалёва Т.М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации: [учебное пособие] / Т.М. Ковалёва, С. В. Барулин. – М.: КНОРУС, 2005. С. 59.

42. Козоріз А.В. Зарубіжний досвід середньострокового бюджетного планування у контексті можливостей його застосування в Україні [Електронний ресурс] / А.В. Козоріз // Наукові праці НДФІ. 2012. № 2 (59). С. 75-87. – Режим доступу: esofin.org.ua

43. Коляда Т.А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика: [монографія] / Т.А. Коляда. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 396 с.

44. Коршунова Є.А. Визначення категорії «планування» / Є.А. Коршунова // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2011. № 34. С. 300-304.

45. Краткий курс по бюджетной системе России: [учебное пособие] / В.А. Свищева. – М.: Издательство «Окей-книга», 2008. 174 с.

46. Крисоватий А.І. Планування та прогнозування податкових надходжень: навчю посю / Крисоватий А.І., Кізима А.Я., Маслій В.В. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2011. 260 с.

47. Леонтьева Ю. Теоретический подход к выявлению сущности государственного налогового планирования / Ю. Леонтьева // Світ фінансів. № 1. 2011. С. 46-49.

48. Лондар С.Л. Средньострокове прогнозування доходів бюджету: надходження податку на прибуток підприємств / С.Л. Лондар, Л.О. Мельникова // Фінанси України. 2012. № 1. С. 28-40

49. Лукашин Ю.П. Адаптивные методы краткосрочного прогнозирования временных рядов: [учеб. пособие]. / Ю.П. Лукашин. М.: Финансы и статистика, 2003. 416 с.

50. Лукошкина Л.Н. Финансовое планирование и прогнозирование на предприятии: [монографія] / Л.Н. Лукошкина. СПб.: Издво МБИ, 2006. 129 с.

51. Микитюк І.С. Бюджетне планування як елемент управління бюджетом [Електронний ресурс] / І.С. Микитюк // Економічний вісник університету. – 2014. Вип. 22(1). С. 230-234. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

52. Михайленко С.В. Міжнародний досвід планування бюджету / С.В. Михайленко // Актуальні проблеми економіки. 2010. № 9. С. 215-222

53. Назаров П.А. Методологические вопросы прогнозирования налоговых доходов бюджетной системы страны / П.А. Назаров, М.В. Казакова// Научно-исследовательская работа РАНХиГС при президенте Российской Федерации, 2014. 63 с.
54. Налоги и налогообложение / [Н.Г. Иванова, Е.А. Вайс, И.А. Кацюба, Р.А. Петухова]. 2-е изд. – СПб: Питер, 2004 381 с.
55. Налоги и налогообложение: Учебник для студентов вузов / И.А. Майбуров и др.; Под ред. И.А. Майбурова. – М.: ЮНИТИ, 2007 – 655 с.
56. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету: теорія та практика: монограф. / Ц.Г. Огонь. – К.: Київ. нац. торг. ун-т, 2003. – 580 с.
57. Онлайн калькулятор: Сглаживание экспоненциальным методом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://math.semestr.ru>
58. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): Навч. Посібник / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 1999. 164 с.
59. Осипов В. І. Економіка підприємства: підручник / В.І. Осипов. – Одеса: Маяк, 2005. 724 с.
60. Остріщенко Ю.В. Досвід застосування елементів стратегічного бюджетного планування в країнах з ринковою економікою / Ю.В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. 2011. № 1. С. 21-29.
61. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
62. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
63. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>
64. Офіційний сайт Єврокомісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>
65. Панкевич Л. В. Бюджетний менеджмент: [навч. посіб.] / Л.В. Панкевич [та ін.]. – К.: Знання, 2006. 293 с.
66. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України: [підручник] / Ю.В. Пасічник; 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 670 с.
67. Пашута М.Т. Прогнозування та макроекономічне планування: [навч. посібник]. / М.Т. Пашута, А.В. Калина. К.: МАУП, 1998. 192 с.
68. Петрушевський Ю. Класифікація видів макроекономічного планування / Ю. Петрушевський, О. Попадюк // Економічний аналіз. 2011. Вип. 9. Ч. 3. С. 228-232.

69. Планування податкових надходжень в Україні: теорія та практика: [монографія] / за заг. ред. Л.Л. Тарангул. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. 339 с.

70. Поспелов Г.С. Проблемы программно-целевого планирования и управления / Г.С. Поспелов, В.Л. Солодов, В.В. Шафранский, А.И. Эрлих. – М.: Наука, 1980. С. 198.

71. Присенко Г.В. Прогнозування соціально-економічних процесів: [навч. посіб.]. / Г.В. Присенко, Є.І. Равікович. К.: КНЕУ, 2005. 378 с.

72. Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні»: Закон України від 05.02.1998 р. № 83/98-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

73. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-ІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.com.ua>

74. Про Державну фіскальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

75. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

76. Про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 375 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

77. Про професійний розвиток працівників]: Закон України від 12.01.2012 р. № 4312 – VI. [Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

78. . Прогнозирование и планирование в условиях рынка: [учеб. Пособие для вузов]. / [под ред. Т.Г. Морозовой, А.В. Пикулькин]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 279 с.

79. Прогнозування податкових надходжень в перехідній економіці: проблеми методології і організації: монографія / [Бочарніков В.П., Захаров К.В., Лаба М.С. та інші]; під редакцією д.е.н. Ніколаєва В.П. К.: «МП Леся», 2006. 320 с.

80. Проказа Т.В. Теоретичні засади фінансового планування та прогнозування / Т.В. Проказа // Економіка промисловості. 2011. № 2-3. С. 250-256. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

81. Рабочая книга по прогнозированию / [Редкол.: И.В. Бестужев-Лада (отв. ред.)]. М.: Мысль, 1982. 430 с.

82. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник / О.Р. Романенко. – К: Центр

навчальної літератури, 2004. 312 с.

83. Ромашкін О.О. Формування системи державного планування в Україні [Текст] / О.О. Ромашкін // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. № 5. Т.3. С.61-64.

84. Савич О.В. Основні чинники та шляхи протидії тінізації економіки України [Електронний ресурс] / О.В. Савич, І.В. Савич // Ефективна економіка. 2015. – Режим доступу www.economy.nauka.com.ua

85. Савчук С. В. До питання про сутність бюджетного планування / С.В. Савчук // Світ фінансів. 2006. № 3. С. 181-185.

86. Сафонова Л.Д. Бюджетний менеджмент: [навч. посіб.] / Л.Д. Сафонова. К.: КНЕУ, 2001. 245 с.

87. Селезнева Н.Н. Налоговый менеджмент: администрирование, планирование, учет: Учебное пособие для студентов вузов / Н.Н. Селезнева. – М.: ЮНИТИ, 2007. 224 с.

88. Семенюк З. І. Підходи до стратегічного планування доходної частини бюджету [Електронний ресурс] / З.І. Семенюк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2013. Вип. 3. С. 274-283. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

89. Сибірянська Ю.В. Управління доходами бюджету та напрямки його вдосконалення в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Ю.В. Сибірянська. – К., 2008. 303 с.

90. Соловійова Н.І. Системне планування і прогнозування: гносеологічне осмислення [Текст] / Н.І. Соловійова // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 11. С. 239-250.

91. Соловійова Н.І. Система інтегрованого прогнозування і планування в аграрній галузі [Електронний ресурс] / Н.І. Соловійова // Економіка та держава. 2010. № 6. С. 24-26. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

92. Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика): монограф. / Л.Л. Тарангул. – Ірпінь: Акад. ДПС України, 2003. 286 с.

93. Теория управления: [учебник]. / [под общ. ред. А.Л. Гапоненко. А.П. Панкрухина]. – М.: Изд-во “РАГС”, 2008. – 560 с.

94. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні : проблеми і напрями: монограф. / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; [за наук. ред. В. Федосова]. К.: КНЕУ, 2002. 387 с.

95. Фещенко Л.В. Вдосконалення організації планування і прогнозування

доходів місцевих бюджетів / Фещенко Л.В., Рибалка І.М. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 41. – С. 63-67.

96. Философская энциклопедия: в 5-х т. [Электронный ресурс] / [под редакцией Ф.В. Константинова]. М.: Советская энциклопедия. 1960 1970. Режим доступа: <http://dic.academic.ru>

97. Фінанси: Навч. посіб. / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. – К.: Знання, 2006. – 247 с.

98. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – Львів: Центр Європи, 1997. С.335.

99. Фролов С. М. Дослідження проблем організації реалізації бюджетного процесу в Україні / С. М. Фролов // Механізм регулювання економіки. – 2010. – №3 (т.2). – С. 32-41.

100. Ханк Д.Э. Бизнес-прогнозирование. / Д.Э. Ханк, Д.У. Уичерн, А.Дж. Райте. [7-е издание.: Пер. с англ.]. М.: Издательский дом “Вильямс”, 2003. 656 с.

101. Хлівний В.К. Реалії _прогнозування податкових надходжень бюджету в Україні [Електронний ресурс] / В. К. Хлівний, Г. М. Котіна // Економіка та держава. 2011. № 9. С. 11-15. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

102. Царев В. В. Внутрифирменное планирование. / В. В. Царев. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.

103. Чернов П. Розвиток прогнозування і планування податкових надходжень до бюджету України (1990 – 2014 роки) / П. Чернов // Економіка. – № 1 (133) – 2015. – С. 48-55.

104. Чернюк Л.Г. Методи планування місцевих бюджетів як основи розбудови соціальної інфраструктури [Електронний ресурс] / Л.Г. Чернюк // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". 2013. № 3. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/>

105. Четыркин Е. М. Статистические методы прогнозирования. / Е.М. Четыркин. [изд. 2-е, перераб. и доп.]. М.: Статистика, 1977. 200 с.

106. Чечетов М.В. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник. В 2-х ч. Ч.1. / Чечетов М.В., Чечетова Н.Ф., Бережна А.Ю. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. 560 с.

107. Чугунов І.Я. Перспективне бюджетне планування як складова системи економічного регулювання / І. Я. Чугунов // Вісник національного університету імені Тараса Шевченка. – Економіка. – 2004. – № 69. – С. 59-61.

108. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Швайка Л.А. – К.: Знання, 2006. – 435 с.

109. Шкварчук Л.О. Макроекономічне планування та програмування:

сутність та особливості реалізації [Електронний ресурс] / Л.О. Шкварчук, О.С. Семирак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. № 767. С. 89-96. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

110. Щербіна В.В. Види забезпечення макроекономічного прогнозування і планування у контексті механізмів державного регулювання / В.В. Щербіна // Бізнес-навігатор. – 2018. – № 1 (44). – С. 96-100.

111. Щербіна В.В. Макроекономічне прогнозування і планування доходів бюджету: системний підхід / В. В. Щербіна // Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. наук. праць. – № 58. – Харків: Укр ДУЗТ, 2017. С. 58-68.

112. Юрій С.І. Антологія бюджетного механізму : монограф. / С. І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, Я. М. Буздуган. – Тернопіль : Екон. думка, 2001. – 250 с.

113. Юрій С.І. Казначейська система: Підр. – 2-е вид. змін. й доп. / Юрій С.І., Стоян В.І., Даневич О.С. – Тернополь. Карт-бланш, 2006. – 818 с.

114. Ястребова О. В. Відмінні ознаки систем фінансового прогнозування та планування / О. В. Ястребова // Економіка та держава. 2012. №1. С. 85-86.

115. Ackoff R. Concept of Corporate Planning / R. Ackoff. – New York : Wiley, 1970. – P. 1.

116. Beckett-Camarata J. Revenue Forecasting Accuracy in Ohio Local Government / Beckett-Camarata J. // Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management. – 2006. – № 18(1). – P. 77-99.

117. Botrić V. Forecasting Fiscal Revenues in a Transition Country: The Case of Croatia / Botrić V., Vizek M. // Zagreb International Review of Economics & Business. – 2012. – Vol. 15. – № 1. – P. 23-36.

118. Bretschneider S.I. Political and Organizational Influences on the Accuracy of Forecasting State Government Revenues / S.I. Bretschneider, W.L. Gorr, G.A. Grizzle, E.W. Klay // International Journal of Forecasting. 1989. № 5(3). P. 307-319.

119. Brogan M. The politics of budgeting: Evaluating the effects of the political election cycle on state-level budget forecast errors / Brogan M. // Public Administration Quarterly. 2012. № 36(1). P. 84-115

120. Buettner T. Revenue Forecasting Practices: Differences across Countries and Consequences for Forecasting Performance / Buettner T., Kauder B. // CESifo WORKING PAPER. 2009. No. 2628. P. 32.

121. Chatagny F. Determinants of Tax Revenue Forecasting Errors: Evidence from Swiss cantons. Accessed at 02.05.2012 / Chatagny F., Soguel N. C. – Available

at:<http://web.archive.org>

122. Fayol H. General and Industrial management / H. Fayol. – London: Pitman. – 1949 (first published in 1916). 43 c.

123. Fullerton T.M. A composite approach to forecasting state government revenues: Case study of the Idaho sales tax / Fullerton T.M. // International Journal of Forecasting. 1989. № 5. 373-380 p.

124. Gamboa Ana Ma. Sophia J. Development of Tax Forecasting Models: Corporate and Individual Income Taxes / Gamboa Ana Ma. Sophia J. // Philippine Institute for Development Studies Discussion Paper Series. 2002. № 06. P. 6

125. Grizzle G.A. Forecasting State Sales Tax Revenues: Comparing the Accuracy of Different Methods / Grizzle G.A, Klay E.W. // State and Local Government Review. 1994. № 26(3). P. 142-152

126. Kavanagh S. Structuring the Revenue Forecasting Process / Kavanagh S., Iglehart C. // Government Finance Review. 2012. P. 16.

127. Klay E. Consensus Forecasting for Budgeting in Theory and Practice. / Klay E., Vonasek J. // Government Budget Forecasting in Theory and Practice. Boca Raton. FL: Taylor & Francis, 2008. P. 639.

128. Koester G.B. Estimating dynamic tax revenue elasticities for Germany / Koester G.B., Priesmeier C. // Deutsche Bundesbank Discussion Paper. 2012. № 23. p. 45.

129. Koirala T.P. Government Revenue Forecasting in Nepal / Koirala T. P. // NRP economic review: Kathmandu, Nepal. 2012. Vol. 24. 47-60 p.

130. Krause G.A. Political Appointments, Civil Service Systems, and Bureaucratic Competence: Organizational Balancing and Executive Branch Revenue Forecasts in the American States / Krause G.A., Lewis D.E., Douglas J.W. // American Journal of Political Science. – 2006. № 50. P. 770-787.

131. Kyobe A. Revenue Forecasting – How is it done? Results from a Survey of Low-Income Countries / Kyobe A., Danninger S. // IMF Working Paper. 2005. № 24. P. 22.

132. Reinmuth J.E. A multideterministic approach to forecasting / Reinmuth J. E., Geurts M.D. // TIMS Studies in the Management Science. 1979. Vol. 12. P. 203-211.

133. Rose S. Budget slack, institutions and transparency / Rose S., Smith D.L. // Public Administration Review. 2012. №72(2). P. 187-195

134. Rubin I.S. Estimated and actual Urban revenues: Exploring the gap / Rubin I.S. // Public Budgeting & Finance. 1987. № 7(4). P. 83-94.

135. Snyder N. How Managers plan – The Analysis of Managerial Activities / N. Snyder, W. Glueck // Long Rang Planning. 1980. February. P. 70-76.

136. Sobel R. Measuring the Growth and Variability of Tax Bases over the Business Cycle / Sobel R., Holcombe R. // National Tax Journal. 1996. Vol. 49(4). P. 535-552.

АНОТАЦІЯ

Купрієнко В.М. «Макроекономічне прогнозування та планування доходів Державного бюджету України». – Кваліфікаційна робота подана для присвоєння другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування». – К.: Національна академія управління, 2021.

Кваліфікаційна робота присвячена розвитку науково-методичних підходів та розробці практичних Розвиток ринкових відносин, загострення соціальних, політичних та військових конфліктів на території України створюють передумови для підвищення рівня нестабільності і мінливості умов реалізації бюджетної політики. За такої ситуації особливого значення, у контексті стабільного управління національним господарством, набуває макроекономічне прогнозування та планування доходів Державного бюджету України.

У роботі висвітлено сутність макроекономічного прогнозування та планування доходів бюджету, досліджено інституційні засади та генезис бюджетного прогнозування та планування. Здійснено оцінку вітчизняної практики макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України з позиції цільового та процесного підходів, ідентифіковано та структуровано основні проблеми бюджетного прогнозування та планування в Україні. За результатами дослідження обґрунтовано концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на макроекономічне прогнозування та планування доходів Державного бюджету України, удосконалено технологію реалізації прогнозної та планової функцій управління доходами бюджету і модульну структуру програмних продуктів аналітичного спрямування, підпорядкованих процесу автоматизації бюджетного прогнозування та планування.

Ключові слова: *прогнозування, планування, макроекономічне прогнозування та планування, бюджетне прогнозування та планування, Державний бюджет України, доходи державного бюджету.*

ABSTRACT

Vladimir Kuprienko. «Macroeconomic forecasting and revenue planning of the State Budget of Ukraine». – Qualification work submitted for assignment of the second (master's) higher education level, majoring in Finance, Banking and Insurance. – K.: National Academy of Management, 2021.

Qualification work is devoted to the development of scientific and methodological approaches and the development of practical Development of market relations, exacerbation of social, political and military conflicts in Ukraine create the conditions for increasing the level of instability and variability of budget policy. In this situation, in the context of stable management of the national economy, macroeconomic forecasting and revenue planning of the State Budget of Ukraine acquires special significance.

The essence of macroeconomic forecasting and planning of budget revenues is highlighted in the work, institutional bases and genesis of budget forecasting and planning are investigated. The assessment of the domestic practice of macroeconomic forecasting and revenue planning of the State Budget of Ukraine from the standpoint of targeted and process approaches is identified, the main problems of budget forecasting and planning in Ukraine are identified and structured. The study substantiates conceptual approaches to strengthening the managerial influence of the state on macroeconomic forecasting and revenue planning of the State Budget of Ukraine, improved the technology of forecasting and planning functions of budget revenue management and modular structure of analytical software products subject to the process of automation of budget forecasting and planning.

Key words: forecasting, planning, macroeconomic forecasting and planning, budget forecasting and planning, the State Budget of Ukraine, revenues of the state budget.